

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Şubat 2021 • Cilt: 12 • Sayı: 98 • Fiyatı: ₺ 15

ARAP AYAKLANMALARI SIRASINDA ORDULARIN TUTUMU VE TUNUS ÖRNEĞİ

DR. WATHEQ AL-SADOON

ARAP AYAKLANMALARI'NIN İRAN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

PROF. DR. ÖZDEN ZEYNEP OKTAV

KÖRFEZ UZLAŞISI VE GÜVEN İNŞASI SÜRECİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ

AHMED YUSUF

UMUT VE KARAMSARLIK ARASINDA

10.YILINDA ARAP DEVRİMLERİ

ISSN 1308-7541

9 771308 754001

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
Refik Abdüsselam
ABDENNOUR TOUMI

ARAP AYAKLANMALARI
NEREYE?
PROF. DR. AHMET UYSAL

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN KÜRESEL
YATIRIMLARI VE DIŞ POLİTİKA
DOÇ. DR. İSMAIL NUMAN TELCI

Türkiye'nin Ortadoğu alanındaki en büyük düşünce kuruluşu olan
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

genişleyen ekibi, Ankara ve İstanbul'daki ofisleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri bölge uzmanları aracılığıyla takip eden ORSAM, saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği analiz ve raporlarıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmektedir.

Ortadoğu gündemini takip etmek için

www.orsam.org.tr

ve sosyal medya hesaplarımızı inceleyiniz.

www.orsam.org.tr

[orsamorgtr](https://www.youtube.com/orsamorgtr)

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Akcan

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal Inat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Göktuğ Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Çingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotograflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 12, Sayı 98, Şubat 2021

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 31 Ocak 2021

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2020 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 98. sayısı ile karşınızdayız. Bu sayımızda 2010'un son ayında Tunus'ta ortaya çıkan ve sonrasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki tüm ülkelerde farklı şekillerde etkisi hissedilen Arap Ayaklanmaları sürecinin 10. yıl dönümüne özel değerlendirmelere yer vermiş bulunmaktayız. Bu kapsamda aradan geçen on yıllık süre içerisinde Ortadoğu ekonomilerinin, devlet-toplum ilişkilerinin ve bölgede kalıcı olarak nitelendirilen "otokratik istikrar" olgusunun güncel durumlarına ilişkin kapsamlı ve titiz değerlendirmelere yer verilmiştir. Sonrasında Arap Ayaklanmaları sürecinde fazlası ile ön plana çıkan ülkeler olan İran, Suudi Arabistan ve İsrail gibi ülkelerin bu süreç boyunca ve sonrasında izlediği politikalar, dönüşen tehdit algılamaları, kazanımları ve stratejileri analiz edilerek Arap Ayaklanmaları'nın iç savaş evirildiği ülkelere olan Suriye krizine de bu sayımızda yer verilmiştir. Dahası demokratikleşme-reform dalgası olarak gelişen fakat sonrasında dönüştürücü dinamizmini kaybeden Arap Ayaklanmaları'nın başarılı örneği Tunus'a ilişkin değerlendirmemiz de 98. sayımızda mevcuttur.

Benzer şekilde hem dergimizin genel kentsel konusunu oluşturması hem de Arap Ayaklanmaları süreci ve sonrasında karmaşıklaşan kaotik durumu nedeni ile bölgesel ilişkileri şekillendirmesi nedeni ile Irak'taki sosyo-politik

gelişmeler de analizlerimize dâhil edilmiştir. Ayrıca bu sayımızda, 1980'de Iraklı Türkmenlerin toplumsal hafızası ve kimliklerinin yok edilmeye çalışılması açısından en üzücü hadiseler arasında yer alan Türkmenlerin önemli liderlerinin-aydınlarının asılması olayı ve Türkmenlerin Irak'taki sosyo-politik durumu dikkate sunulmuştur. Yine diğer bölgesel konular kapsamında Sahraaltı bölgesinde görülen ve etkisi artması muhtemel el-Kaide ve IŞİD varlığı ve buradaki küresel-bölgesel rekabeti ile Türkiye'nin bölgedeki politikaları analiz edilmiştir.

Bu sayımızda ayrıca Joe Biden döneminde İran-ABD ilişkilerindeki olası gelişmeler tartışılmış, ayrıca Körfez'de yaklaşık üç buçuk yıl süren ve Katar'ın hedef alındığı Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri arasındaki krizin çözümü ve bu krizde aktif rol oynayan Ablukacı ülkelere BAE'nin askerî faaliyetleri değerlendirilmiştir. Dergimizin çok önemli geleneğini oluşturan kapak konumuzun bir film/belgesel ile anlamlandırılması durumu 2013 yapımı *Meydan* belgeseli üzerinden gerçekleştirilmekte ve artık her sayıda değerlendirmeyi amaçladığımız bölgedeki önemli figürlerle röportaj kısmı da bu sayımızda mevcuttur. Her sayımızda olduğu üzere ORSAM'ın faaliyetlerinin yer aldığı etkinlik ve söz konusu bir aylık dönem içerisinde Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde yaşanan önemli gelişmelerin dikkate sunulduğu gündem kısımları siz değerli okuyucularımızın ilgisine bu sayımızda da sunulmuştur.

Keyifli okumalar dileğiyle...

04 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

10 Körfez Ülkelerinin Küresel Yatırımları ve Dış Politika / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

KAPAK DOSYASI

İÇİNDE KİLER

14 Arap Halk Hareketleri'nde Otoriter İstikrar Olgusu / Gökhan Ereli

18 Arap Ayaklanmaları Sonrası Toplumsal Sözleşmeyi
Yeniden Düşünmek / Doç. Dr. Halil Kürşad Aslan

22 Arap Ayaklanmaları'nın Bitmeyen Krizleri: Suriye Örneği / Hamza Haşıl

26 Arap Devrimleri Sırasında Orduların Tutumu ve
Tunus Örneği / Dr. Watheq Al-Sadoon

30 Arap Ayaklanmaları'nın İran-Suudi Arabistan
İlişkilerine Etkileri / Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Şubat 2021 Cilt: 12 Sayı: 98

34 İran'ın Arap Devrimleri Sürecine Bakışı: Revizyon ya da Statüko? / Dr. İsmail Sarı

38 Arap Ayaklanmaları'nın Kazananlarından Biri İsrail mi? / Haydar Oruç

42 Arap Devrimlerinin 10. Yılında Ortadoğu Ekonomileri / Dr. Recep Yorulmaz

KAPAK DOSYASI

ARAP AYAKLANMALARI NEREYE?

Prof. Dr. Ahmet Uysal

06

IRAK GÜNDEMİ

46 1980'deki Irak'ta Türkmen Liderlerin Asılması Hadisesi ve
Türkmenlerin Bugünü / Bilgay Duman

BÖLGESEL GELİŞMELER

BİDEN DÖNEMİNDE

İRAN'I BEKLEYEN SENARYOLAR

Mustafa Caner

58

RÖPORTAJ

70

Abdenour Toumi

Refik Abdüsselam:

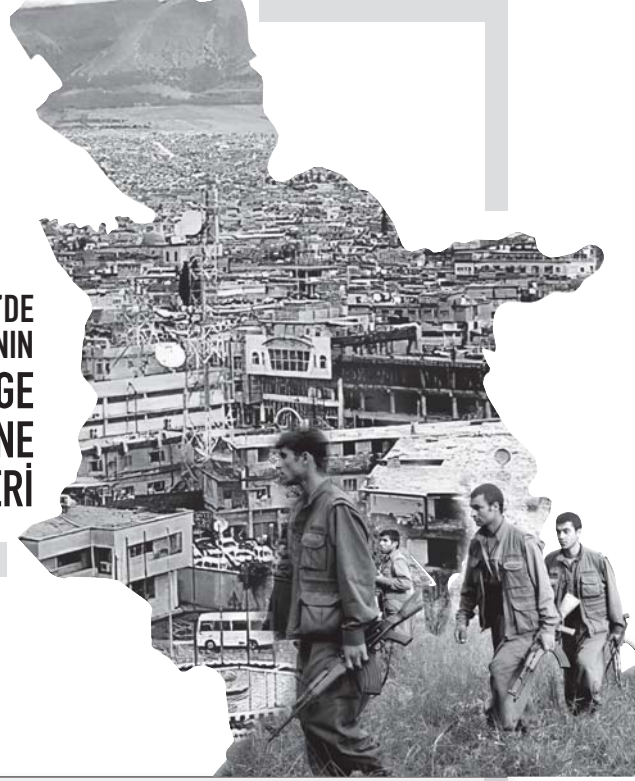
ARAP DEVRİMLERİ'NİN BAŞARISI DEĞİŞİMİ HEDEFLEYEN KİTLELERİN BİRLİKTE HAREKET EDEBİLMESİNE BAĞLI

SÜLEYMANİYE'DE TABAN KAZANAN PKK'NIN IRAK VE BÖLGE GELECEĞİNE OLUMSUZ ETKİLERİ

Feyzullah Tuna Aygün

50

SAVUNMA VE GÜVENLİK

Terörizmin Sahraaltı'ndaki Yükselişi, Türkiye'nin Afrika'daki Varlığı ve Uluslararası Rekabet / Dr. Göktuğ Sönmez **62**

BAE'nin Yayılımcı Bölgesel Politikasında F-35 Alımının Olası Rolü / Arda Mevlütoğlu **66**

SİNE KRİTİK

Gerçeği Yalandan Öğrenmek: Medyadan Meydan'a Yeniden Arap Ayaklanmaları / Doç. Dr. Sertaç T. Demir **74**

ETKİNLİK

ORSAM Ocak 2021 Etkinlikleri **78**

KÖRFEZ UZLAŞISI VE GÜVEN İNŞASI SÜRECİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ

Ahmed Yusuf **54**

10

18

38

46

62

66

...ORTADOĞU GÜNDEMİ...

1 Ocak 2021

- İsrail güçlerinin, işgal altındaki Batı Şeria'da yasa dışı Yahudi yerleşim birimlerini protesto etmek isteyen göstericilere müdahalesinde bir sağlık görevlisini hedef aldı.

2 Ocak 2021

- İran Atom Enerjisi Kurumu Başkanı Ali Ekber Salihi, mecliste çıkarılan yasa uyarınca uranyumu %20 oranında zenginleştireceklerini Uluslararası Atom Enerjisi Ajansına bildirdiklerini söyledi.

3 Ocak 2021

- Irak'taki Şii milis gücü Haşdi Şabi Başkanı Falih Feyyad, ABD askerlerinin ülkeden çıkarılmasına ilişkin geçen yıl mecliste onaylanan yasanın uygulamaya konulması çağrısını yineledi.

4 Ocak 2021

- İran Devrim Muhafızları Ordusu Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Güney Kore bandıralı bir petrol tankerine el koyduğunu duyurdu.

5 Ocak 2021

- Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır ve Bahreyn'in sürpriz niteliğinde bir adımla Katar ile tüm diplomatik ilişkilerini dondurması ve hava sahalarını Doha'ya kapatmalarıyla başlayan "Körfez krizi", 3,5 yılın ardından 5 Ocak itibarıyla resmî olarak sona eriyor.

6 Ocak 2021

- Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, ülkedeki ABD askerlerinin yarısının önümüzdeki günlerde Irak'tan çekileceğini açıkladı.

7 Ocak 2021

- ABD'de Kongre, başkanlık seçimini Demokrat aday Joe Biden'ın kazandığını resmî olarak tescil etti.
- ABD'de başkanlık seçim sonuçlarını protesto eden Trump destekçileri, Kongre binasını işgal etti. Destekçiler ile polis arasında yaşanan çatışmada çok sayıda polis yaralandı.

8 Ocak 2021

- BAE, Katar'la varılan Ula Anlaşması'ndan itibaren bir hafta içinde iki ülke arasındaki seyahat ve ticaretin yeniden başlayacağını duyurdu.

9 Ocak 2021

- Suudi Arabistan, Körfez krizini sonlandıran anlaşmanın uygulanması çerçevesinde Katar ile arasındaki Selva Sınır Kapısı'nı açtı.

10 Ocak 2021

- İsrail'de başbakanlık konutu önünde toplanan göstericiler, Başbakan Bin-yamin Netanyahu'yu istifaya çağırdı. Başbakanlık konutu önünde gerçekleştirilen gösteride, "Donald Trump gitti, sıra sende" pankartları taşındı.

14 Ocak 2021

- Cezayir'in Tunus sınırındaki Tebse ilinde yola döşenen mayının patlaması sonucu 5 kişi hayatını kaybetti, 3 kişi yaralandı.

17 Ocak 2021

- Tunus'ta koronavirüs nedeniyle uygulanan sokağa çıkma yasağını protesto eden 200'den fazla kişi gözaltına alındı.
- Sudan ve Etiyopya arasındaki sınır ihtilafı, kritik bir süreçte patlak verdi. Etiyopya, Hedasi Baraji'nin açtığı dış politika sorunları ve Tigray'daki çatışmalarla mücadele ederken Sudan geçiş sürecinde girdiği çıkmazdan çıkış yolu arıyor.

11 Ocak 2021

- Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yetersiz beslenme hiç bu kadar kötü olmadığı; Yemenlilerin "aç kalmadığı", açlıktan öldükleri ifade edildi. Yemen'de 13,5 milyon kişi şu anda açlıktan ölme riski altında.

15 Ocak 2021

- İran Devrim Muhafızları Ordusu, ülkenin orta bölgesindeki Kevir Çölü'nde füze ve insansız hava araçları (İHA) ile geniş çaplı tatbikat başlattı.
- Suriye Millî Ordusu (SMO), Beşar Esad rejimi ve Rus özel kuvvetlerinin İdlib'in güneyindeki cephe hattına sızma girişimini engellediğini duyurdu.

18 Ocak 2021

- BAE, İsrail ile yapılan vize muafiyet anlaşmasını pandemi gerekçesiyle 1 Temmuz'a kadar erteledi.
- Suriye'nin Tel Abyad ilçesinde iki ayrı noktada 262 kilo 500 gram patlayıcı bulundu.

12 Ocak 2021

- Irak'ın Kerkük kenti kırsalında, terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti'ne (İŞİD) karşı başlatılan operasyonda 7 örgüt mensubu öldürüldü. Örgüt üyelerince kullanılan 2 sığınak da imha edildi.

19 Ocak 2021

- Irak hükümeti, erken seçim tarihini 6 Haziran'dan 10 Ekim'e aldı.

13 Ocak 2021

- Kuveyt'te Başbakan Şeyh Sabah Halid es-Sabah, Kuveyt Emiri Şeyh Nevvaf el-Ahmed es-Sabah'a istifasını sundu.

16 Ocak 2021

- ABD Adalet Bakanlığı, Florida Eyalet Meclisi binasına yapılan saldırıda YPG'li bir kişinin gözaltına alındığını duyurdu. Konuya ilişkin açıklamada, "YPG, ABD hükümeti tarafından yabancı terör örgütü olarak tanınan PKK'nın alt koludur" denildi.

20 Ocak 2021

- Roma Cumhuriyet Başsavcılığı, İtalyan vatandaşı Giulio Regeni'nin Mısır'da 2016'da cinayete kurban gitmesiyle ilgili 4 Mısırlı üst düzey yetkilinin yargılanmasını talep etti.

ARAP AYAKLANMALARI NEREYE?

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

Tunus'ta patlak veren isyanlar, benzer sorunların yaşandığı ülkelere hemen yayılmış ve “köklü” otoriter yönetimler yıkılmıştır. İsyarlarda öne çıkan talepler; *ekmek, onur ve özgürlük (hubz, kerame ve hürriye)* olarak sloganlara yansımıştır.

”

2010 yılı sonunda Tunus'ta bir seyyar satıcı gencin kendini yakmasıyla patlak veren Arap Ayaklanmaları bütün bölgeyi kasıp kavurmuş, uzun süreli diktatörler Tunus, Mısır, Libya, Yemen'de peş peşe yıkılmıştır. İlginç bir şekilde krallıklar ise daha dayanıklı çıkarak değişim dalgasını siyasi ve ekonomik reformlarla atlatmaya çalışmışlardır. Ancak Tunus hariç birçok ülkede demokratik süreç başarıya ulaşamamış; iç savaş, darbe ve farklı çatışma ve krizlerle Arap Ayaklanmaları sürecinin getirdiği reform-demokratikleşme taleplerinin önü kesilmiştir. Bu

yazıda Arap Ayaklanmaları'nın neden ortaya çıktığı, sonrasında neden sekteye uğradığı ve bundan sonra nereye evrileceği sorularına cevap aranacaktır.

SÜRECİN TARİHSEL NEDENLERİ

“Arap Baharı” olarak da tanımlanan sürecin ana sebebinin öncelikle bölgede 20. yüzyılın başında gelişen sömürge mirasının bıraktığı sosyo-politik etkiler olduğunu söylemek gerekmektedir. İşgal edilen Osmanlı toprakları sömürgeleşme sonucunda birçok farklı ülkeye

bölünmüştür. Bu süreç sonrasında Cezayir ve Filistin’de görüldüğü üzere bazı ülkelerde doğrudan, diğer bazı Arap ülkelerinde ise dolaylı sömürge politikası uygulanmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan bağımsızlık mücadeleleri yasal bağımsızlık getirirse de siyasi, ekonomik ve askerî açıdan pek çok Ortadoğu ülkesi bağımsızlık konusunda önemli sınırlamalar tecrübe etmiştir. Çoğunlukla “küçük devletler” olarak kurulan ve krallıkla yönetilen petrol zengini ülkeler mevcut Batı bağımlılığı ilişkilerini büyük oranda sürdürmüştür.

Mısır’da darbe ile başa gelen Cemal Abdunnasır’ın öncülük ettiği seküler Arap milliyetçi model, daha sonra Suriye, Yemen, Libya, Cezayir ve Irak gibi ülkelerde etkili olmuştur. Despotik özelliklere sahip bu model, başlangıçta demokrasi-re-

form taleplerini dile getirmiş olmasına rağmen demokrasiye geçmek bir yana bu yönelimleri tamamıyla baskılamıştır. Nasır modelini benimseyen bölgedeki diğer cumhuriyet rejimleri de bu otoriter anlayışı uygulamıştır. Böylece ortaya çıkan demokrasi eksikliği ve Soğuk Savaş sürecinde görülen kutuplaşma, Arap ülkelerini fazlasıyla olumsuz etkilemiş ve Batı’nın bölgedeki hâkimiyetini pekiştirmiştir. Bu yüzden bahsi geçen ülkelerde işsizlik, fakirlik ve sosyo-politik baskı yaygınlaşmıştır. Böylelikle oluşan zemin günümüzde “Arap Baharı” olarak tanımlanan sürecin temel dinamiklerini oluşturmuştur.

SÜRECİN GELİŞİMİ

Tunus’ta patlak veren isyanlar, benzer sorunların yaşandığı ülkelere hemen yayılmış ve “köklü” otoriter yönetimler yıkılmıştır. İs-

yanlarda öne çıkan talepler; *ekmek, onur ve özgürlük (hubz, kerame ve hürriye)* olarak sloganlara yansımıştır. Benzer sıkıntılar çeken halklar, kendi ülkelerinde isyan ederek diktatör rejimlere karşı çıkmışlardır. Bu sorunların daha düşük düzeyde yaşandığı petrol ve doğal gaz zengini ülkeler ise hem kısmi reform süreçleri ile kendi halklarının tepkisini azaltmaya çalışmışlar hem de ellerindeki ekonomik kaynakları kullanarak vatandaşları maddi olarak memnun etme yoluna gitmişlerdir.

Bu noktada irdelenmesi gereken en önemli konu, bölgesel ayaklanmaya dönüşen halk hareketlerinin neden amacına ulaşmada başarısızlığa uğradığıdır. Bu süreçte devrimci aktörlerin rolü, eski rejimlerin dirençli yapıları ve ayrıca bölgesel-küresel aktörlerin politikaları söz konusu başarısızlıkta

belirleyici olmuştur. Bilindiği gibi bölgesel faktörlerin başında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) öncülüğünde oluşturulan ve darbe sonrasında Mısır'ın da dâhil olduğu devrim karşıtı kampın izlediği politikalar gelmektedir. İlk devrilen Zeynel Abidin bin Ali'nin Suudi Arabistan'a sığınmasıyla fark edilen direncin arkasında küresel statükonun olduğu da unutulmamalıdır. Küresel güçlerin rızasıyla bölgesel statüko kampının demokrasi karşıtı faaliyetleri zamanla daha açık ve sistematik hâle gelmiştir. Böylece bu kampın siyasi, ekonomik ve hatta askerî girişimleri ile genel olarak bölgedeki demokratikleşme sürecini durdurma, yavaşlatma veya yolundan saptırmaya çalışmışlardır.

SÜRECİN MERKEZİ AKTÖRLERİNDE AYAKLANMALARIN GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUM

Devrimin gerçekleştirildiği ülkelerde devrimi gerçekleştiren kesimlerin özelliği ve rolleri kritik önemde olmuştur. Örneğin, Tunus'ta laik işçi sendikalarının, eğitimli orta sınıfın ve İslamcı Nahda Hareketi'nin etkisi önemli olmuştur. Laik ve İslamcı kesimler demokratik geçiş konusunda uzlaşma sağlamış ve sivil devrim konseyi demokratik geçişi yönetmiştir. İslamcılar, bin Ali döneminde ya hapiste ya da sürgünde

oldukları için bin Ali sonrasında siyasi hayatta daha aktif olabilmişlerdir. İslamcılar ve laikler arasındaki uzlaşma, Tunus'ta demokratik seçimlerin yapılmasına, yeni anayasanın ortaya çıkmasına ve koalisyon hükümetlerinin kurulabilmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu uzlaşma ideal olsa da ülkede süren sosyo-politik parçalı yapı, etkili ve güçlü hükümet kurulmasına engel olduğundan Tunus'u bekleyen ekonomik sorunların çözümü zorlaşmaktadır.

Arap Ayaklanmaları sürecinin merkezî ülkesi Mısır'da 30 yıllık Hüsnü Mübarek yönetiminin düşüşünde öncelikle sokağa dökülen gençlerin rejimi sarsmasına rağmen asıl etkiyi, Müslüman Kardeşler'in (İhvan-ı Müslimin) protestolara sahip çıkması yapmış ve böylelikle Mübarek rejimi son bulmuştur. Diğer taraftan İhvan, sosyal tabandaki örgütlü ve etkili durumunu siyasette yeterince değerlendirememiş ve Mübarek'in düşürülmesindeki belirgin faktörlerden olan askerinin Mısır siyasetinde baskın rolünü

iyi okuyamamıştır. Bilindiği gibi istifa etmeyen Mübarek, ordu tarafından görevden alınmış ve yönetim bu süreçte Yüksek Askerî Kon-

seye devredilmiştir. Dolayısıyla aslında Mübarek'in devrilmesi, askerinin Mısır siyasetinde etkisizleşmesi anlamına gelmemiştir.

Mısır'da devrim beklentilerini gerçekleştiriyor gibi görünen ordu, aslında gücünü pekiştirerek bir anlamda kaptanı (Mübarek'i) feda edip gemiyi aynı istikamette yürütmüştür.

Mısır'da demokratikleşme sürecinin beklendiği şekilde gitmemesinde birinci etken ordunun siyasetteki dominasyonu ve ikincisi ise Müslüman Kardeşler'in bu süreci yeterince fark edememesi olmuştur. Mısır'da devrim beklentilerini gerçekleştiriyor gibi görünen ordu, aslında gücünü pekiştirerek bir anlamda kaptanı (Mübarek'i) feda edip gemiyi aynı istikamette yürütmüştür. Bu oyunu yeterince analiz edemeyen Müslüman Kardeşler, askerinin rolüne razı olmuştur. Bunun kritik dönemeç, Mart 2011 referandumunda Mübarek anayasasının küçük revizyonla onaylanmasıdır. Daha sonraki süreçte İhvan ile diğer devrimci güçlerin arası yavaş yavaş açılmış ve asker bu siyasi farklılaşmayı istismar etme konusunda hızlı davranmıştır. Böylece İhvan destekli Muhammed Mursi yönetimi siyaset sahnesinde yalnız bırakılarak sonrasında gerçekleştirilen askerî darbe ile saf dışı edilmiştir.

Libya'daki siyasi süreç ise Arap Ayaklanmaları'ndan etkilenen diğer ülkelerden farklı gelişmiştir. Aslında içeride yeterince askerî-siyasi güce sahip Muammer Kaddafi yönetimi, ABD ve özellikle Fransa'nın teşvik ettiği Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) müdahalesiyle düşürülmüştür. Buna rağmen Libya halkı sivil bir yönetim kurarak parlamento ve başkanlık seçimlerini başarıyla gerçekleştirmiş ve demokratik geçişi işletmiştir. Mısır'dan sonra benzer bir darbe projesi Libya'da Halife Hafter kanalıyla uygulamaya konmuştur. Ancak Mısır'daki darbe sürecinin getirdiği olumsuz gelişmeleri fark eden Libya'lı gruplar, devrim karşıtı projeye önemli direnç göstermişlerdir. Libya'da Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde uzlaşma hükümeti kurulsa da Hafter daha sonra bu hükümete darbe yapmaya kalkmış fakat yine başarısız olmuştur. Türkiye'nin de askerî ve diplomatik desteğini alan meşru hükümet, darbeyi destekleyen devrim karşıtı aktörler ile tekrar masaya oturmak zorunda kalmıştır. Böylelikle Libya'daki siyasi süreç tekrar BM merkezli gelişmelere endekslenmiştir. Bu noktada ortaya çıkan yeni resmin, içerideki aktörlerin uzlaşmasının yanı sıra dış müdahalelerle şekilleneceği söylenebilir.

Arap Ayaklanmaları sürecinin en dramatik tecrübesi Suriye'de yaşanmıştır. Barışçıl başlayan halk gösterileri İran destekli Beşar Esad rejiminin halka sert müdahalesi ile silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Ortaya çıkan mücadelede Esad rejimi ülkedeki kontrolü büyük ölçüde kaybetmiş ve Kürtlerin yoğun olduğu bölgeleri ise rejim adeta terör örgütü PKK-PYD'ye terket-

miştir. Silahlı mücadeleyi kaybetmek üzere olan Esad'a ilk hayati yardım yine İran destekli ve Lübnan merkezli Hizbullah'tan gelmiştir. İlerleyen süreçte ise Hizbullah'ın ve diğer İran destekli Şii milislerinin yanı sıra İran, doğrudan Esad rejimine askerî yardım sağlamıştır. Bu arada gelişen Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ise bu terör oluşumu ile rejim arasındaki ilişkileri doğrular şekilde Esad'ı değil Suriye muhalefeti hedef almıştır. Bütün bu siyasi-askerî desteklere ve İŞİD kozuna rağmen rejim yine güç kaybedince Rusya sahneye çıkarak rejimin adeta imdadına yetişmiştir. Suriye'deki durum itibarıyla muhalif grupların gelecekteki etkisinin ve rejimin gücünün; Türkiye, İran, Rusya ve ABD gibi ülkelerin tercihlerine göre şekilleneceği söylenebilir.

Arap Ayaklanmaları sürecinin en olumsuz etkilenen ülkelerinden bir diğeri ise Yemen olmuştur. Yemen halkı ülkedeki otoriter Ali Abdullah Salih yönetimini zor da olsa devirdiği hâlde, Suudi Arabistan öncülüğündeki darbeci kamp, onun ülkenin siyasi geleceğinde rol almasında ısrar etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Salih öncelikle demokratik sürece darbe yapmak istemiş ve sonrasında ise İran destekli Husi gruplarla anlaşarak Suudi Arabistan karşıtı cepheye yer almıştır. Husi darbesinden sonra İran tarafından kuşatıldığını hisseden Suudi Arabistan ve Veli-aht Prens Muhammed bin Selman Husilere karşı 2015'te savaş başlatmış fakat hâlen sonuç alamamıştır. Diğer taraftan, Suudi Arabistan öncülüğündeki Yemen askerî harekâtını destekleyen BAE, Yemen'i bölmeye çalışarak güneyde

kendisinin desteklediği ayrılıkçı grupları güçlendirmiştir. Gelinen süreçte Yemen'deki yerel aktörler ve bölgesel destekçilerinin çatışmaları nasıl sona erdireceklerine ilişkin etkili bir yol haritasının olmadığı anlaşılmakta, bu durum ise Yemen'deki insani dramı derinleştirmektedir.

“
Türkiye'nin temel motivasyonunu, bölge halklarının taleplerinin rejimlerde güçlenmesini sağlama ve böylece otoriter rejimler ile küresel aktörler arasındaki bağımlılık ilişkisini zayıflatma ihtimali oluşturmaktadır.
”

Sonuç olarak Arap Ayaklanmaları sürecinin üzerinden on yıl geçmesine rağmen bölgenin demokratikleşme-reform konularında bahsi geçen sorunlar nedeniyle fazla yol alamadığı fakat bu yöndeki taleplerin tüm yerel, bölgesel ve küresel engellemelere rağmen 2019'da bölgeye yayılan protesto dalgalarında görüldüğü üzere gücünü koruduğu anlaşılmaktadır. Bu süreçte Türkiye'nin bölgedeki bu taleplere ve demokratikleşme girişimlerine destek veren en öncül aktörlerden olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin bu politikasındaki temel motivasyonunun, bölge halklarının taleplerinin rejimlerde güçlenmesini sağlama ve böylece otoriter rejimler ile küresel aktörler arasındaki bağımlılık ilişkisini zayıflatma ihtimali oluşturmaktadır. ■

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN KÜRESEL YATIRIMLARI VE DIŞ POLİTİKA

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

“

Körfez’de Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar’ın dünya çapında gerçekleştirdikleri yatırım faaliyetleri, gerek Körfez bölgesinin dünya siyasetinde daha fazla görünür olmasına gerekse yatırım yapılan ülkelerde Körfez elitlerinin önemli bir nüfuz elde etmelerini sağlamaktadır.

”

Ortadoğu siyasetinde son dönemlerde öne çıkan Körfez ülkeleri, bölge içerisindeki hamlelerinin yanında dünya siyasetinde uluslararası yatırımları ile gündem olmaktadır. Öyle ki zengin Arap monarşisi olan Körfez ülkeleri, çoğunluğu Batılı ülkelerde olmak kaydıyla dünyanın çeşitli bölgelerinde spor, kültürel faaliyetler, hava taşımacılığı, limanlar, medya, gayrimenkul, enerji, savunma sanayi, eğitim, düşünce kuruluşları ve teknolojik faaliyetlere yatırımlar gerçekleştirmektedirler.

Körfez’de Suudi Arabistan, BAE ve Katar’ın dünya çapında gerçek-

leştirdikleri yatırım faaliyetleri, gerek Körfez bölgesinin dünya siyasetinde daha fazla görünür olmasına gerekse yatırım yapılan ülkelerde Körfez elitlerinin önemli

bir nüfuz elde etmelerini sağlamaktadır. Bir anlamda, yapılan yatırımlar ile uzun dönemli ekonomik gelirlerin çeşitlendirilmesi stratejisinin genişletilmesi hedeflenirse de esas olarak yatırımların, ekonomik saiklerin yanı sıra yatırım yapılan ülkelerin dış politikalarının satın alınması yoluyla siyasi amaçlar taşıdığı görülecektir.

Öte yandan dış yatırımlardaki motivasyonlardan birisi de bölgesel düzeyde rekabet içerisinde olunan ülkelere karşı siyasi kazanımlar elde etmektir. Bu anlamda bazı Körfez monarşilerinin yatırımların yapıldığı ülke yönetimlerinin üçüncü ülkelere karşı politikalarını yönlendirme husu-

sunda etkili olma hedefinin de bulunduğu görülmektedir.

Mali, siyasi ve askerî açıdan bir birlik içerisinde olma gayreti görünümünde olan fakat dış politika anlayışları ve ideolojik farklılıklar sebebiyle birlik görüntüsünden uzak olan Körfez ülkeleri, yabancı uluslararası yatırım konularında da birbirleri ile bir nüfuz mücadelesi içerisinde dir. Öyle ki belirli boyutlardaki yatırımlar, ülkeler içerisindeki elitlerin, yatırım otoritelerinin ve yönetici ailelerin üyeleri arasında bir nüfuz mücadelesine de dönüşmektedir.

YATIRIM FONLARI

Körfez ülkelerinin büyük oranda ve dünya çapında gerçekleştirdikleri yatırımlar sonucunda, Körfez menşeli yatırım otoritelerinin ve çeşitli sektörlerdeki şirketlerin marka değerinin artması ve yatırım yapılan ülkeler ile stratejik ortaklıklar ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda yatırım otoriteleri ve önemli şirketlerin yönetici pozisyonlarının çoğunun Körfez ülkelerinin yönetici elitleri tarafından üstlenilmesi, söz konusu isimlerin de tanınırlığını artırmaktadır.

Körfez'den yabancı ülkelere yapılan yatırımlar çoğunlukla Suudi Arabistan'da Kamu Yatırım Fonu, BAE'de Abu Dabi Yatırım Otoritesi ve Katar'da da Katar Yatırım Otoritesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Hükümetlere bağlı yatırım otoritelerinin yanında Suudi Arabistan'ın dünyanın önemli petrol şirketlerinden olan Aramco, BAE'nin ADNOC ve Katar'ın Qatar Petroleum ve Qatar Gas şirketleri, söz konusu ülkelerin yabancı ülkelerde gerçekleştirdiği yatırımlarda hayati rol oynamaktadır. Bunun yanında, BAE ve Katar özelinde bir nüfuz mücadelesi hâline gelmiş olan hava taşımacılığı sektöründe BAE'nin sırasıyla Abu Dabi ve Dubai menşeli olan Etihad ve Emirates havayolu şirketleri ve Katar'ın Qatar Airways havayolu şirketi, ciddi miktarlarda gerçekleştirdikleri yatırımlar ile öne çıkmaktadırlar.

“

Bu ülkelerin futbol dışında diğer spor dallarında da yatırımlar yaptıkları görülmektedir. Bu tür yatırımların temel motivasyonunun söz konusu ülkenin yürüttüğü küresel halkla ilişkiler faaliyetlerine katkıda bulunmak olduğu söylenebilir.

”

SPOR VE GAYRİMENKUL

Körfez ülkelerinin markalaşma kültürünü yansıtan en önemli alanlardan birisi olan spor yatırımlarında Abu Dabi'nin İngiliz kulübü Manchester City'nin ve Doha'nın da Fransız kulübü Paris Saint Germain (PSG)'nin sahibi

olması, Riyad'ın son dönemlerdeki çabasına rağmen bu alanda geri kaldığını göstermektedir. Suudi Arabistan'da birtakım sosyal, siyasal ve ekonomik değişiklikler vaat eden Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ın diğer İngiliz kulüpleri Manchester United ve Newcastle United ile olan satın alma süreçlerinin sonuçlanmaması, Riyad'ın bu anlamda Abu Dabi ve Doha'yı takip etmek zorunda kaldığını göstermektedir. Öte yandan bu ülkelerin futbol dışında diğer spor dallarında da yatırımlar yaptıkları görülmektedir. Bu tür yatırımların temel motivasyonunun söz konusu ülkenin yürüttüğü küresel halkla ilişkiler faaliyetlerine katkıda bulunmak olduğu söylenebilir.

İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine yönelik gerçekleştirilen Körfez yatırımlarından bir diğer önemli başlık ise gayrimenkul sektördür. Bu anlamda, 50 yıldan fazla bir süredir Abu Dabi kraliyet ailesi el-Nahyan ailesinin üyelerinin Londra başta olmak üzere İngiltere'nin birçok bölgesinde “emlak imparatorlukları” bulunduğu görülmektedir. Benzer şekilde Katar'ın da gayrimenkul, alışveriş merkezi ve gökdelen projeleri başta olmak üzere İngiltere'de ciddi yatırımlarının olduğu görülmektedir. Gayrimenkul satın almalarındaki şeffaf olmayan süreçler, Körfez ülkelerinin yatırımlar ile elde etmek

istedikleri amaçlara gölge düşürse de Körfez yatırımlarının durdurulmamaktadır. Son dönemlerde gündem olan bir diğer gayrimenkul yatırımı ise Muhammed bin Selman'ın Fransa'da bulunan Château Louis XIV'yi 300 milyon dolar karşılığında satın almasıdır.

STRATEJİK SEKTÖRLER: LİMANLAR VE ENERJİ

Deniz taşımacılığı ve limanlar da Körfez ülkelerinin özel önem verdiği ve stratejik kabul ettikleri bir yatırım alanıdır. Bu anlamda özellikle BAE'nin öne çıktığı görül-

mektedir. BAE'ye ait Dubai Port (DP) World şirketi küresel düzeyde birçok limanın işletmesini kontrolüne alırken, bölgesel ve küresel düzeyde siyasi rakip olarak gördüğü ülkelerin bu anlamda olası yatırımlarını engelleme amacını da hayata geçirmektedir. Bununla birlikte özellikle Afrika Boynuzu gibi bölgelerde yapılan yatırımlarla BAE, denizlerde stratejik bir aktör olma hedefi doğrultusunda ilerlemeye çalışmaktadır.

Dünya gündeminde öne çıkan yatırımların yanında Körfez ülkelerinin özellikle enerji, limanlar ve teknoloji alanında yaptığı yatırımlar, Körfez'in bir bölge olarak Ortadoğu'da yükseliş eğilimini devam ettireceğini göstermektedir. Nitekim, Suudi Arabistan'ın Aramco ve BAE'nin ADNOC şirketlerinin gerek Batı'da gerek Asya'da gerçekleştirdiği milyar dolarlık projeler ve Katar'ın Qatar Petroleum ve Qatar Gas ile birlikte Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) bağlamında gerçekleştirdiği enerji yatırımları, bu yükseliş trendinin devam edeceğini gösteren emarelerdir.

“

Son yıllarda Körfez monarşileri ile küresel yatırımların yoğunlaştığı Batı ülkeleri arasında gün yüzüne çıkan sorunlar, Asya'nın yükselen aktörlerinin giderek daha fazla Körfez yatırımını çekmesi ve Afrika ya da Balkanlar gibi yeni yatırım alanlarının ortaya çıkması, Körfez ülkelerinin uluslararası yatırım tercihlerinin dönüşmeye başladığını gözler önüne sermektedir.

”

Körfez ülkelerinin küresel yatırımları sürekli artan bir ivme seyrederken bu durum özellikle yatırımların yapıldığı ülkeler açısından ciddi kazanımları beraberinde getiren bir yapıyı oluşturmuştur. Ancak özellikle son yıllarda Körfez monarşileri ile küresel yatırımların yoğunlaştığı Batı ülkeleri arasında gün yüzüne çıkan sorunlar, Asya'nın yükselen aktörlerinin giderek daha fazla Körfez yatırımını çekmesi ve Afrika ya da Balkanlar gibi yeni yatırım alanlarının ortaya çıkması, Körfez ülkelerinin uluslararası yatırım tercihlerinin dönüşmeye başladığını gözler önüne sermektedir. Bu durum bu yatırımların arkasındaki motivasyonların güncellenmesine neden olmakla birlikte, dış politika bağlamının daha da belirgin hâle geldiğini gözler önüne sermektedir. Bu nedenle Körfez yatırımlarının nihai varış noktasına bakılmaksızın büyük oranda dış politika ile alakalı saiklerle gerçekleştiği söylenebilir. ■

ARAP HALK HAREKETLERİ'NDE **OTORİTER İSTİKRAR OLGUSU**

GÖKHAN ERELİ

Uzman ORSAM

“

Ortadoğu'da siyasi, sosyal ve ekonomik taleplerin yaygın halk hareketleri tarafından dile getirilmiş olması, otoriter istikrar olgusuna bir eleştiri ve tepkiyi ifade etmesinin yanında demokratikleşme yolundaki reform talepleri ile de bağlantılıdır.

”

On yıl önce Aralık 2010 tarihinde Tunus merkezli olarak başlayan Arap Halk Hareketleri Ortadoğu'da siyasi, askerî, mali, kültürel ve akademik değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına sebep oldu. Ortadoğu'da yaşanan halk hareketleri, siyasi anlamda devletlerin yönetimlerinin değişmesini, askerî anlamda devlet-ordu ilişkilerinin

yeniden formüle edilmesini ve belirli ülkelerde iç savaşların çıkmasını, mali anlamda ülkelerde toplum sözleşmelerinin yenilenmesi sonucu refah taleplerinin artmasını, kültürel

anlamda bir Arap kimliğinin yükselişini ve bunun yanında ise bölgenin nasıl çalışıldığına yönelik birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiş oldu.

“

Halk hareketlerinin ilk dalgalarından nasibini alan Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de siyasi, sosyal ve ekonomik taleplerde ortaklıklar söz konusudur. Sivil toplumun zayıf yapısı ve ülke yönetimlerinde siyasal katılımın sınırlı oluşu ortak siyasi özelliklere işaret ederken ülkelerin politik ekonomik yapıları gereği vatandaşların refah düzeylerinin gitgide daha kötü bir performans göstermesi de başlıca ekonomik ortak problemi yansıtmaktaydı.

”

Ocak 2011 ile halk hareketleri kısa süre içerisinde Arap halklarından yaygın destek görerek bölgesel bir mahiyete kavuşurken aynı zamanda her ülkenin nevi şahsına münhasır siyasi ve ekonomik yapısı gereği spesifik ülkelere özgü eleştirileri ve talepleri de içermekten geri durmadı. Halk hareketlerinin ilk dalgalarından nasibini alan Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de siyasi, sosyal ve ekonomik taleplerde ortaklıklar söz konusudur. Sivil toplumun zayıf yapısı ve ülke yönetimlerinde siyasal katılımın sınırlı oluşu ortak siyasi özelliklere işaret ederken ülkelerin politik ekonomik yapıları gereği vatandaşların refah düzeylerinin gitgide daha kötü bir performans göstermesi de başlıca

ekonomik ortak problemi yansıtmaktaydı. Bunun yanında, Arap halk hareketlerinin baş gösterdiği ilk ülkeler arasındaki önemli özelliklerden bir tanesinin de mezkûr ülkelerin otoriter yönetimler tarafından uzun dönemdir idare edilmekte olmalarıydı. Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali'nin 24 yıl, Mısır'da Hüsnü Mübarek'in 30 yıl, Libya'da Muammer Kaddafi'nin 42 yıl, Yemen'de Ali Abdullah Salih'in 34 yıl, Bahreyn'de Hamad bin İsa el Halife'nin 18 yıl ve daha önceden İsa bin Selman el-Halife'nin 38 yıl, bunun yanında Hafız Esad'ın 29 yıl ve Beşar Esad'ın 21 yıldır devam eden yönetimleri söz konusuydu. Otoriter yönetimlerin uzun yıllar ayakta kalması ve gelişip güçlenmesi, Ortadoğu'da siyasi bir gerçekliği ifade etmenin yanında Ortadoğu'nun nasıl çalışıldığını da belirleyen temel unsurlardan birisi olarak ifade edilebilir.

OTORİTER İSTİKRARIN EVRİMİ VE ARAP HALK HAREKETLERİ

F. Gregory Gause gibi Ortadoğu uzmanlarına göre, Arap Halk Hareketleri'nin tahmin edilemeyişinin en önemli nedenlerinden bir tanesi Ortadoğu'da siyasi bir gerçeklik olarak kabul edilen otoriter istikrar (*authoritarian stability*) ile olan derin siyasi ve akademik meşguliyettir. Otoriter istikrar olgusu, Ortadoğu ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan ettikleri yıllardan itibaren ve ardından Pan-Arapçılığın üst bir kimlik olarak 1970'li yıllar sonrasında büyük oranda zedelenmesi ile hızlanmış bir süreci ifade etmektedir. Otoriter yönetim biçimlerinin çeşitli mekanizmalar sonucunda korunup geliştirilmesi ve uzun yıllar ülke içi siyaseti be-

lirlemesi otoriter istikrar olgusunu temsil etmektedir. Bu anlamda, otoriter istikrarın korunmasını sağlayan mekanizmalara ordular ve istikrarın sağlanması için gerekli mali istikrarı ve ekonomik geliri sağlayacak kaynakların elde edilmesi örnek verilebilir. Ekonomik niteliklerden ötürü otoriter istikrar olgusu, genel anlamda yönetim çevreleri ile iş çevreleri arasındaki yakın bağları ifade eden neo-patrimonyalizm kavramı ile de iç içe geçmiş bir durumu ifade etmektedir. Neo-patrimonyalizm siyasi elitler ile iş çevrelerinin devletin kaynaklarını kullanma konusunda yakın ilişki içerisine girdikleri ve bu anlamda siyasi pozisyonlarının belirlendiği bir sistemi ifade etmektedir. Otoriter yönetimlerin neo-patrimonyal yapının özellik-

lerini büyük oranda barındırdığı belirtilebilir ve bu anlamda neopatrimonyal özelliklerin otoriter yapıların korunmasını sağladığı kanısı savunulabilir.

Siyasal temsil, toplumsal eşitlik ve ekonomik talepleri beraberinde getiren Arap Halk Hareketleri, bütün bunların yanında bölgedeki otoriter istikrara ve neopatrimonyal yapılara da bir tepkiyi içermekteydi. Bu anlamda, otoriter yönetimlerin Arap Halk Hareketleri karşısında orduları ve ekonomik kaynaklarının orduların Arap Halk Hareketleri karşısındaki tutumlarına bakıldığında, Mısır ve Tunus'ta ordunun büyük oranda halk hareketlerinin yanında bulunduğu, Bahreyn ve Suriye'de ise ordunun büyük oranda rejimlerin yanında

bulunarak halk hareketlerini bastırma konusunda kullanıldığı belirtilebilir. Bunun yanında, halk hareketleri sonucunda Libya ve Yemen'de ise orduların kendi içerisinde anlaşmazlıklar yaşayarak bölündüğü ve bunun ülkelerin 2011 sonrası yaşadıkları siyasi ve askerî istikrarsızlıklar ve savaş ortamına olumsuz katkıda bulunduğu belirtilebilir.

Bu anlamda, 2010 sonrası Arap Halk Hareketleri sayesinde güncellenmiş otoriteryanizm sonrası dönemde siyasi, sosyal, ekonomik eşitlik taleplerinin artmış olması otoriteryanizmin temelden eleştirilmesine dönük bir süreci ifade etmektedir.

1970'li yıllardan itibaren gündemde olan otoriter istikrar kavramı, gerek Ortadoğu'nun uluslararası sistemde ve bölgesel sistemde yaşanan gelişmelerden gerekse de teknolojik gelişmelerden etkilenmesi ile birlikte farklılık göstermeye başlamıştır. Bu anlamda, ordu ve ekonomik kaynakların yanında devletlerin gözetleme teknolojilerini de (*surveillance technologies*) kullanmasının yanında halkın siyasete aktif fakat sınırlı bir şekilde katılmasını öngören otoriter sistemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Güncellenmiş/yenilenmiş otoriteryanizm (*upgraded authoritarianism*) olarak kavramsallaştırılan olgu, otoriter yönetimlerin ülkeleri içerisinde çeşitli mekanizmalar aracılığıyla otoriter istikrarı geliştirip çeşitlendirmesine vurgu yapmaktayken aynı zamanda bu ülkelerin Batılı ülkeler ile olan

stratejik iş birliklerini geliştirme adına devlet kontrolünde olan hayli sınırlı siyasi katılımı reform olarak lanse etme çabasına da girdikleri belirtilebilir. Bu anlamda, 2010 sonrası Arap Halk Hareketleri sayesinde güncellenmiş otoriteryanizm sonrası dönemde siyasi, sosyal, ekonomik eşitlik taleplerinin artmış olması otoriteryanizmin temelden eleştirilmesine dönük bir süreci ifade etmektedir.

DEMOKRATİKLEŞME TALEPLERİ

Arap Halk Hareketleri ile otoriter yönetimlere karşı bir cephe alınmış olması aynı zamanda Ortadoğu'da siyasi reformların gerçekleştirilmesine yönelik bir toplumsal iradenin de gelişmeye başladığını göstermekteydi. Arap Halk Hareketleri sonrası siyasi reformların yapılmasına yönelik oluşan toplumsal irade sonucunda, Tunus'ta belirli oranda demokratik teamüller hayata geçirilmiş olsa da Tunus siyaseti kırılğan bir görünüm arz etmektedir. Fakat Tunus örneğinin yanında, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye örnekleri siyasi reform talepleri ile yönetimler arasında var olan gerginliklerin siyasi alandan askerî alana da taşındığını göstermektedir. 2013 yılında Mısır'da 2011 Devrimi sonrası demokratik süreçler sonrasında seçilerek göreve gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi yönetimine Abdülfettah es-Sisi öncülüğünde askerî darbe düzenlenmesi, Suriye'de 2011 yılından itibaren gösteriler sonucunda bir iç savaşın meydana gelmesi, Libya'da özellikle Kaddafi'nin ölümünü takip eden süreçte yaşanan bölünmeler ve iç savaşın meydana gelmesi ve Yemen'de 2014 yılında Husilerin

başkent Sana'yı teslim almaları sonucunda şiddetlenen savaş ortamı gibi gelişmeler, siyasi reform taleplerinin bir kez daha askıya alınmasına neden olmuştur.

Siyasal reformlar sonucu demokratikleşme taleplerinin başarısızlığa uğraması ve halk hareketleri sonucunda ülkelerin devlet-toplum ilişkilerini yeniden formüle etme konusunda yaşadıkları zorlukların askerî alana taşınması, otoriter istikrar kavramından vazgeçişin kolay olmayacağını gösterdi. Bu anlamda, otoriter istikrarın sağlanmasında ordu ve ekonomik kaynakların kullanımı ile birlikte bir diğer önemli boyutu olan dış destek mefhumu da 2010 sonrası dönemdeki siyasi reform taleplerinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Batılı ülkelerin Ortadoğu'da siyasi reform taleplerine yönelik söylemleri ile uyumsuz eylemlerinin ülkelerin iç dinamikleri kadar siyasi reformların gerçekleştirilememesinde etkisi olduğu savunulabilir.

Bu anlamda son dönemlerde Ortadoğu'da müdahaleci ve Arap Halk Hareketleri'nin bölgedeki siyasi kazanımlarını geri çevirmek üzerine kurulu dış politikalar izleyen Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır gibi ülkelerin Batılı ülkeler tarafından desteklenmesi, gerek bu ülkelerdeki ve Ortadoğu'daki otoriter yapılar güç vermekte gerekse siyasi reformlar yoluyla ulaşılabilecek demokratikleşme sürecinin yolunu kapatmaktadır. Bu anlamda otoriter istikrar kavramının siyasi ve akademik gerçekliğinin yanında Batılı ülkelerin Ortadoğu'ya yönelik dış politikaları anlamında araçsallaştırıldığı söylenebilir. ■

ARAP AYAKLANMALARINI SONRASI TOPLUMSAL SÖZLEŞMEYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

DOÇ. DR. H. KÜRŞAD ASLAN

Uzman ORSAM

“

Arap Ayaklanmalarını izah etmek adına pek çok faktör ele alınmıştır: sömürgecilik, İslam dininin etkisi, sosyal ilişki tarzları, gelenekler, kadın-erkek ilişkileri, yolsuzluk, erken liberalizm, otoriter rejimler ve popülizm gibi. Ancak bu faktörlerden hiçbiri tek başına Arap Ayaklanmalarını kapsayıcı bir şekilde açıklayamaz.

”

2 010-2011'deki Arap Halk Hareketleri'ni tetikleyen çok farklı etkenler uzun süredir tartışıldı ve hâlen de tartışılmaya devam ediyor. Meydanlardaki gösterilerde en sık duyulan sloganların başında “ekmek, özgürlük ve sosyal adalet” ile beraber “onurlu bir yaşam (*dignity*)” gelmişti. 1990'lı yıllardan itibaren giderek ivmelenen küreselleşme süreçleri, iletişim teknolojilerindeki yenilikler ile beraber otoriter rejimlerle idare edilen ülkelerin yanı sıra gelişmiş Batılı ülkelerde de sivil itaatsizlikler daha görünür hâle gelmiştir. Antikapitalizm ve

küreselleşme karşıtlığı gösterileri (ABD'de *Occupy Wall Street* ve Fransa'da Sarı Yelekliler) giderek artmaktadır. On yıl önce Ortadoğu'da başlayan halk isyanlarının hâlen dinmediğini ve son yıllarda Irak, İran, Mısır, Lübnan, Suriye ve Sudan gibi pek çok ülkede merkezî yönetime karşı geniş halk kitlelerinin memnuniyetsizliklerinin dile getirildiği gösteriler düzenlendiğine şahit oluyoruz. Bu halk hareketlerinin anlamak ve doğru çözüm yöntemlerini ortaya koymak için politik ekonomi bakış açısının gerekliliğini vurgulamak yanlış olmayacaktır. Bu metinde Arap Ayaklanmaları Halk Hareketleri küresel politik ekonomi lensleriyle analiz edilmekte ve halkta biriken öfke ve taleplerin çözümlenmesi için toplumsal sözleşme (*social contract*) üzerinden formül geliştirilebileceği tartışılmaktadır.

KÜRESEL POLİTİK EKONOMİ BAKIŞIYLA ARAP AYAKLANMALARINI YENİDEN ELE ALMAK

Arap Ayaklanmalarını izah etmek adına pek çok faktör ele alınmıştır: sömürgecilik, İslam dininin etkisi, sosyal ilişki tarzları, gelenekler, kadın-erkek ilişkileri, yolsuzluk, erken liberalizm, otoriter rejimler ve popülizm gibi. Ancak bu fak-

törlerden hiçbiri tek başına Arap Ayaklanmalarını kapsayıcı bir şekilde açıklayamaz. Uluslararası ilişkiler bilimi içinde yer alan küresel politik ekonomi bir alt-disiplin olarak bu konuda etkili olabilir: Üretim, finans, güvenlik ve teknolojiadaki gelişmeleri dünya ölçe-

ğinde ele alarak siyasi güç mekanizmaları ile ekonomi dinamiklelerini başarılı bir şekilde birleştirebilir. 1990 yılı Soğuk Savaş'ın sona ermiş olması bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. ABD öncülüğündeki küresel sistemde Ortadoğu ülkeleri enerji ham maddesine dayalı üretimle çevre rolü oynamaktadır. Gelir pastası bölge ülkeleri arasında pay edilirken hem makro bazda hem de her bir ülke içinde yaşanan gelir dağılımı bozuklukları ve sosyal adaletsizlikler ise dikkate alınmamaktadır.

Ortadoğu ekonomilerinden en büyük üç ülke İran, Mısır ve Türkiye'de 1990'lı yıllarda büyük benzerlikler gözlemlenmektedir. Bu üç büyük ekonominin etkili noktaları olan devasa üretim, finans ve ticaret şirketlerinin kontrolü büyük ölçüde söz konusu güçlü rejimlerin etkisindeydi; Türkiye ve Mısır'da Silahlı Kuvvetler ve İran'da dinî otorite. Sistemik düzeyde üç büyük dinamik, neo-liberal küresel ekonomik model (sermaye akımları ve oligopolleşme eğilimleri), bir kurum olarak dev-

letin devlet-dışı aktörler karşısında alan ve güç kaybetmesi ile beraber hızlı teknolojik dönüşümlerin (iletişim, medya, TV vb.) altını çizmek gerekir. Sistemden bölgeye doğru itici bir güç olarak ilerleyen söz konusu üç büyük dinamik Ortadoğu ülkelerinin her birinde farklı kırılmalar ve dönüşümler getirdi. Bu küresel dalgalar karşısında bölgesel rejimler kendi bekalarını korumak adına verimsiz ve rekabetsizlikten uzak yerel ekonomilerin ortaya çıkmasına göz yumdu. Ayrıca bölgedeki siyasi rejimlerin

kendilerine patrimonyal yani lider temelli bir iç güvenlik sistemi tesis ettiklerini ve halkın taleplerine karşı duyarsız kaldıklarını gözlemledik.

NEO-LİBERAL KÜRESEL EKONOMİNİN ORTADOĞU'DAKİ İZDÜŞÜMLERİ

1980'lerden itibaren beliren liberalleşme eğilimleri ve 1990'lardan itibaren giderek hızlanan ekonomik küreselleşmenin Ortadoğu'daki iz düşümü gelir dağılımı bozuklukları ve devlet-toplum uyumsuzlukları şeklinde görülmüştü. Bu bozuk sistemde gelir dağılımı giderek kötüleşmiş, halkın meşruiyetini kaybetmemek adına dağıtılan sübvansiyonlar kısır bir döngü şeklinde devletin mali dengesini bozmuş; bütçe açıkları, devlet borçları, enflasyon sarmalı krize doğru gidişi hızlandırmıştı. Neo-liberal politikaların olumsuz birikimleri 2007-

2008 küresel kriziyle tavan yapmaya başladı. Yüksek orandaki genç işsizliği, zaten kırılğan olan yerli ekonomik sektörlerin merdiven altı faaliyetlere doğru evrilmesine yol açmaktaydı. Ortadoğu'da 1950'li yıllardan itibaren etkin bir güç olarak siyasete damga vuran Arap milliyetçiliği, devlete atfedilen yarı kutsallık ve kayıtsız şartsız itaat ile beslenen otoriter rejimler küresel ekonomik entegrasyon ile zayıflamaya başladı. Neo-liberal değişim sürecinde pek çok enerji, sanayi ve bankacılık şirketlerinin özelleştirme işlemlerinde de kamuoyu vicdanını oldukça rahatsız eden uygulamalar göze çarpmaktadır. Halkta oluşan öfke birikimi, yolsuzluklara karşı duyulan tepki, ultra zengin kişilerin lüks yaşantıları, devlet eliyle zenginleşen aileler ve otoriter rejimlerin yolsuzluk hikâyeleri, 2000'li yıllarda Mısır, Tunus ve Suriye gibi pek çok ülkede görülen kamu sektöründeki hileli özelleştirmeler

kaynayan kazanın altına odun atılmasına benziyordu.

“

Ortadoğu'da, özellikle büyük şehirlerde yoksulluk içinde yaşayan halk kesimleri umduklarını bulamadıkları devlet yetkililerinden yönlerini mahalli alanda mevcut İslami sivil toplum kuruluşlarına çevirdiler.

”

ORTADOĞU'DA DEVLET VE SİVİL TOPLUM

1980'lerden itibaren Ortadoğu'da, özellikle büyük şehirlerde yoksulluk içinde yaşayan halk kesimleri umduklarını bulamadıkları devlet yetkililerinden yönlerini mahalli alanda mevcut İslami sivil toplum kuruluşlarına çevirdiler. Özellikle Mısır'da çok etkin olan cami dernekleri pek çok refah artırıcı faaliyeti organize etmekteydi. Irak, İran,

Lübnan ve Mısır gibi pek çok ülkede İslami Sivil Toplum Kuruluşları (STK) devlet otoritesinin zayıf olduğu yerlerde ihtiyaç duyulan kurumsal boşluğu doldurmakta ve yol asfaltlamasından, faizsiz krediye, konut inşasına, kanalizasyon sistemlerine, okullar, kreşler, hastaneler ve spor merkezlerine kadar pek çok işlevi ele almaktaydı. Örneğin, Mısırlılar 1990'lardan itibaren beklenti ve taleplerine yönelik etkili bir muhatap olarak Müslüman Kardeşler yapılanmasını görmeye başlıyordu. Neo-liberal dönüşümlerde varlık gösteremeyen kamu otoritesi ve sosyal güvenlik sistemlerinde oluşan boşluğu inanç temelli sosyal örgütlenmeler doldurmaya başlamıştı.

1992'de, Kahire'deki büyük deprem ciddi hasara neden olmuştu. İhvan Teşkilatının gönüllüleri ilaç, yiyecek ve mali yardımlarla hızla olay yerine geldiğinde devlet kurumlarının esamesi bile okunmuyordu. Bu sürecin farkında olan Mısır rejimi hemen hızlı bir yasal mevzuat değişimi ile sosyal yardımların devlet eliyle veya yetkilendirilmiş sivil toplum kuruluşları dışında yapılamayacağını ilan edecekti. Bu gelişmeler ile Türkiye'de 1980 ve 1990'lı yıllarda yaşananlar arasında da büyük benzerlikler olduğu gözlenmektedir. Türkiye'de Kurban Bayramlarında deri toplama tekelinin Türk Hava Kurumunda (THK) olması, o dönem sürecinde siyasette etkisi bariz olan ordunun küresel dönüşümleri doğru okuyamaması, 1994'te Türkiye'de millî görüş geleneğinin özellikle metropol şehirlerde (Ankara ve İstanbul) belediye seçimlerini kazanmasının temel sebebi devlet-top-

lum ilişkileri ve küresel sistemden gelen dalgaların iç siyasete yansımaları ile ilgiliydi.

Ishac Diwan'ın yorumuyla Arap Ayaklanmaları, Ortadoğu'da devlet yapısı, kapitalizm ve liberal anlayış ile beraber toplumsal örgütlenmenin sürdürülemez olduğuna yönelik ciddi sinyalleri barındıran bir krizler yumağının adıdır.

HIZLI TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜMLERİN ORTADOĞU'YA ETKİLERİ

1991 yılında ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Irak operasyonunu başlattığında ilk kez canlı yayında savaş görüntüleri ile karşılaşmıştık. 1990'lı yıllarda uydu televizyon yayınları ile beraber pek çok yeni iletişim ve telekomünikasyon araçları günlük hayatımıza etkili biçimde girmeye başladı. Eski dönemlerde otoriter rejimlerin tekelinde olan bilgi ve enformasyon üretimi sosyal medya ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla çökmeye başladı. Geniş halk kitleleri ve özellikle eğitimli orta sınıflar farklı kanallardan ve anlık bilgiye erişim ile pek çok şeyi sorgulamaya ve kıyaslamaya başlamıştır. Sosyal medya ve internet kullanımının artmasıyla dozu her geçen gün artan nispi yoksunluk hissi ve daha iyi bir yaşam standardına duyulan özlem birey nezdinde hamasi söylemler ve devlet otoritesine darbe vurmuştur. Sosyal medya ve uydu televizyonunun Ortadoğu'ya hızlı

girişi ile yaşanan sosyal depremlerin etkilerine karşı henüz siyasi bir adaptasyon yaşanmamışken önümüzdeki günlerde daha büyük bir tehlike kapıdadır. Yapay zekâ, kuantum hesaplamaları, gelişmiş yüz tanıma teknolojileri, siber dünyanın getirdikleri ve potansiyel etkilerine karşı pek çok ülke gibi Ortadoğu toplumları da hazırlıksızdır.

Sonuç olarak, dünyanın geri kalan bölgelerinde olduğu gibi Ortadoğu bölgesinde de devlet-toplum arasındaki sosyal sözleşmeye dayalı ilişkiler ekonomik küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle değişmeye başlamıştır. Bu değişim ve dönüşümler ışığında Arap İsyancılarının üç büyük krizin birleştiği bir jeopolitik sahaya işaret ettiğini söyleyebiliriz. Ishac Diwan'ın yorumuyla Arap Ayaklanmaları, Ortadoğu'da devlet yapısı, kapitalizm ve liberal anlayış ile beraber toplumsal örgütlenmenin sürdürülemez olduğuna yönelik ciddi sinyalleri barındıran bir krizler yumağının adıdır. Gelecekte sağlıklı bir devlet-toplum uyumunu tesis etmek ve demokratik rejimlere geçiş sürecini inşa edebilmek için toplumsal sözleşmenin yeniden yazılması ve tarafların rıza ile imza koymaları gereklidir. Ancak Ortadoğu'yu bekleyen yeni bir tehdit var: Küresel siyasi sistem tek kutuplu sistemden çıkmaya başlarken Ortadoğu ülkelerinde siyasi rejimler artık farklı bir müracaat kapılarına sahipler. Kendi beklarını devam ettirmek isteyen Mısır ve İran gibi otoriter rejimlerin bazı noktalarda Çin ve Rusya'ya yönlerini döneceklerini tahmin edebiliriz. ■

ARAP AYAKLANMALARINI'NIN BITMEYEN KRİZLERİ: SURIYE ÖRNEĞİ

HAMZA HAŞIL

Araştırma Asistanı **ORSAM**

“

Mart 2011'de başlayan protestolar kısa bir süre sonra silahlı direnişe dönüşerek yaklaşık on yıldır devam etmekte olan Suriye iç savaşı başlamıştır. Ülke içindeki kutuplaşmalar dış müdahalelerin artmasıyla daha da derinleşmiş ve Suriye krizi aradan geçen yaklaşık 10 yıllık süre içerisinde aşılamamıştır.

”

Arap dünyasının büyük bir kısmında görülen siyasi yozlaşma, işsizlik ve kötü yaşam koşulları gibi sorunlar 2010'un son aylarından itibaren geniş kitlelerin katılımıyla oluşan

ayaklanmalara dönüşmüş ve Arap Ayaklanmaları olarak ifade edilen süreci başlatmıştır. Bu sürece dış aktörlerin dâhil olmaya başlaması ile kriz daha da derinleşmiş ve birçok ülkede iktidarlar değişirken birçokları da iç savaşın eşiğine gelmiştir. Tunus'ta başlayıp Arap dünyasına yayılan protesto dalgası, Suriye'ye de sıçramış ve uzun yıllar sürecek olan bir iç savaşın fitilini ateşlemiştir. Suriye'de demokratik yöntemlerle başlayan protesto gösterileri, rejimin protestoculara karşı gerçek mermilerle ateş açmaya başlamasıyla boyut değiştirmiştir.

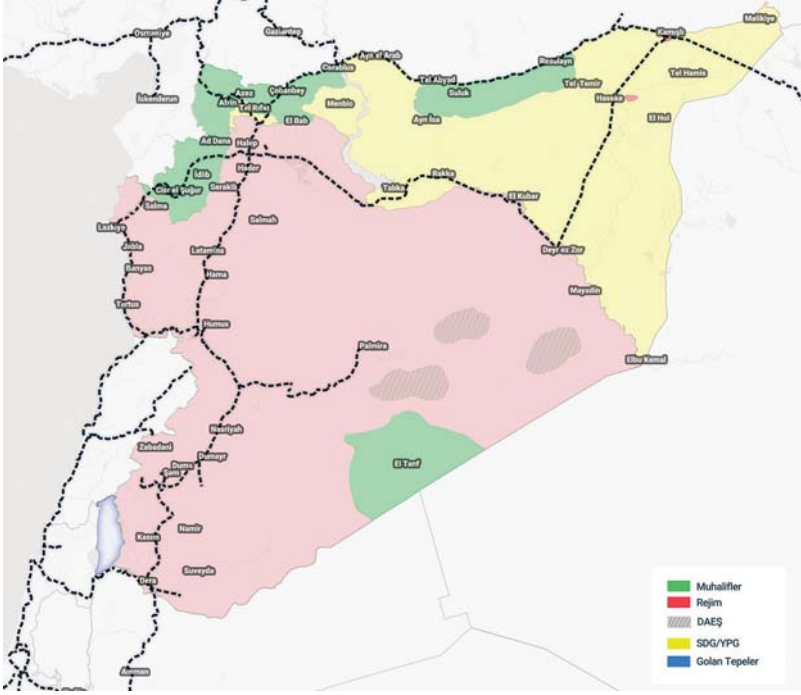
Rejimin protestoları şiddet yöntemiyle bastırma politikası izlemesi halkın öfkesini daha fazla artırmış ve protestolar yerini silahlı mücadeleye bırakmaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle Mart 2011'de başlayan protestolar kısa bir süre sonra silahlı direnişe dönüşerek yaklaşık on yıldır devam etmekte olan Suriye iç savaşı başlamıştır.

Ülke içindeki kutuplaşmalar dış müdahalelerin artmasıyla daha da derinleşmiş ve Suriye krizi aradan geçen yaklaşık 10 yıllık süre içerisinde aşılamamıştır. Krizin savaşıla çözülemeyeceğine yönelik genel bir kanı oluşsa da her türlü siyasi çözüm inisiyatifi, sahadaki gerilimin devam etmesi ve iç savaşa müdahil olan aktörlerin çıkar çatışması yaşaması sebebiyle büyük oranda etkisiz kalmıştır. Bununla birlikte, Cenevre ve Astana Süreçleri başta olmak üzere, krize siyasi çözüm bulma çabaları devam etmektedir.

FIİLÎ SINIRLARDAN KAYNAKLI YENİ GERİLİM HATLARI

10 yılın ardından sahada oluşan en belirgin durum, Suriye'nin farklı aktörlerin kontrolü altında fiilî olarak üç ana bölgeye ayrılmış olmasıdır. Suriye rejimi, muhalifler ve terör örgütü YPG/PKK'nın ana omurgasını oluşturduğu Suriye

Demokratik Güçleri'nin (SDG) kontrol ettiği bölgeler Suriye'de fiili bir gerçeklik yaratmıştır. Suriye rejimi, ülkenin yaklaşık üçte ikisini kontrol etmektedir. Suriye rejimi kontrolündeki Hama çölünde IŞİD varlığı hücre yapılanması ile varlığını devam ettirmektedir. Bunun yanı sıra yine Şam kontrolündeki Süveyde ve Dera vilayetlerinde bazı muhalif hareketler görülmektedir. Rejim bu gibi sıkıntılarla baş etmek durumunda olsa da ülkenin önemli bir kısmında askerî kontrolü sağlamış durumdadır. İsrail'in Suriye içindeki İran destekli

milislere gerçekleştirdiği hava saldırıları da rejimin kontrol ettiği bölgede tam bir egemenlik kurmasının önündeki en büyük handikaplardan birini oluşturmaktadır.

Saha hâkimiyetini genişletmek isteyen Şam yönetimi İdlib, Hama'nın kuzey kırsalı ve Halep'in batısında kontrol sağlayan silahlı muhaliflerin bulunduğu bölgeyi hedef olarak belirlemiştir. Bu bölgelere yönelik olarak 2019'un ortalarından itibaren başlayan rejim saldırıları, 2020'nin ilk çeyreğinde daha da şiddet kazanmıştır. Tür-

kiye ve Rusya arasında imzalanan 5 Mart Moskova Mutabakatı ile rejim ilerleyişi durdurulsa da muhaliflerin İdlib'de kontrol ettiği alan büyük ölçüde küçülmüştür. Halep-Şam otoyolu tamamen rejimin eline geçerken Halep-Lazkiye otoyolu ise Türk-Rus ortak devriyelerine rağmen muhalifler ve rejim arasındaki yeni gerilim hattı olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle Halep-Lazkiye otoyolunun güneyinde yer alan Cebel Zaviye ve el-Gab bölgeleri Moskova Mutabakatı'na rağmen sıcak çatışmaların sürekli olarak devam ettiği bölgeler olmuştur.

Şam yönetimi ile Fırat'ın doğusunu önemli ölçüde kontrolü altında bulunduran YPG/SDG arasındaki ilişki daha çok iş birliği üzerinden ilerlese de iki taraf arasında birçok kez sıcak çatışma yaşanmıştır. Kamışlı merkezli güç mücadelesi, akaryakıt ve buğday gibi stratejik ürünlerin tedariki noktasında yaşanan krizler ve ulaşım yolları üzerinde kontrol kurma çabaları sıcak çatışmaların çıkmasındaki temel faktörler arasında gösterilebilir. Bununla birlikte, YPG/SDG'nin özerklik elde etmeye odaklanan ajandası Şam yönetiminin uzun vadeli hedefleriyle uzlaşmıyor olsa da konjonktür gereği taraflar bu krizi diplomasi yoluyla aşmaya çalışmaktadır.

Suriye'de 2020 böyle geçti

Türkiye'nin, İdlib'de Esed rejimine karşı gerçekleştirdiği Bahar Kalkını Harekati, Suriye sahasında bu yılın en önemli gelişmesi oldu

07 Şubat

Serakib ilçe merkezi, Esed rejimi güçlerinin eline geçti

29 Ocak

Rejim güçleri, İdlib'in en büyük ilçesi Maarrat'ın tümüne hakim oldu

Rejimin saldırıları nedeniyle 1 Ocak-6 Mart arasında 700 binden fazla sivil Türkiye sınırına göç etmek zorunda kaldı

27 Şubat

İdlib'de rejim güçlerinin saldırısı sonucu 33 Mehmetçik şehit oldu

1 Mart

Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, İdlib'deki saldırıya müteakip rejime karşı başlatılan operasyonun adını "Bahar Kalkını Harekati" olduğunu açıkladı

6 Mart

Türkiye ile Rusya'nın, İdlib'de uygulanmak üzere anlaşmaya vardığı ateşkes süreci başladı

22 Mart-29 Mart

Esed rejimi Suriye'de 22 Mart'ta ilk Covid-19 vakasını, 29 Mart'ta da Covid-19 kaynaklı ilk ölümün yaşandığını duyurdu

28 Nisan

Afrin'de YPG/PKK'nın bomba yüklü tankerie düzenlediği terör saldırısında 11'i çocuk 40 kişi öldü, 47 kişi yaralandı

20 Mayıs

Suriyeli oligark Ramzi Mahluaf, kendisinin ve ailesinin mal varlıklarına el konulduğunu, rejimin kararıyla 5 yıl boyunca ihalelerden men edildiğini açıkladı

27 Mayıs

ABD ve Rusya, YPG/PKK işgalindeki Haseke ilinde ilk kez ortak devriye icra etti

17 Haziran

ABD Başkanı Trump'ın Aralık 2019'da imzaladığı "Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası" yürürlüğe girdi

18 Haziran

Suriye'nin kuzeyinde muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde yaşayan halk, Türk lirasını kullanmaya başladı

11 Temmuz

Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'nda (SMDK) görev süresi dolan Enes el-Abde'nin ardından başkanlığa Dr. Nasir el-Hariri seçildi

19 Temmuz

Esed rejimi, halkın yarısından fazlasının ülkesini terk ettiği veya yerinden edildiği Suriye'de parlamento seçimleri düzenledi

24-29 Ağustos

Suriye Anayasa Komitesi'nin 3. tur toplantıları İsviçre'nin Cenevre kentinde gerçekleşti

3 Ekim

ABD Dışişleri Bakanlığı, YPG/PKK'ya bağlı sözcü güvenlik güçlerine 400 milyon dolar değerinde yeni bir destek programı başlattı

16 Kasım

Esed rejiminin Dışişleri Bakanı Velid Muallim öldü. Yerine yardımcısı Feysal Mikdad getirildi

30 Kasım-4 Aralık

Suriye Anayasa Komitesi'nin 4. tur toplantıları İsviçre'nin Cenevre kentinde gerçekleşti

Rejimin muhalifler ve YPG/SDG ile yaşadığı gerilime ek olarak muhalifler ile YPG/SDG arasında da çatışmalar yaşanmaktadır. Bu noktada YPG, Fırat'ın batısındaki Münbiç ve Tel Rıfat üzerinden muhaliflerin hâkimiyetindeki bölgelere sızma girişimleri, taciz ateşleri ve bombalı araç saldırıları gerçekleştirirken Fırat'ın doğusunda da Tel Temir ve Ayn İsa üzerinden muhaliflerin kontrolündeki güvenli bölgelere saldırılar düzenlemektedir. Dolayısıyla Suriye'deki bütün taraflar arasında çatışmaların yaşandığı bir durumdan söz edilebilir. Diğer bir ifadeyle tüm bu çatışmalar fiili sınırlardan kaynaklı gerilim hatlarının oluştuğunu ve krizin masada çözülmesine yönelik uluslararası adımlar atılırken sahada gerginliğin devam ettiğini göstermektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) destekli Suriye Eylem Grubu Haziran 2012'de Cenevre Bildirisi'ni yayımlamıştır. Bu tarihten itibaren Şam yönetimi ile muhalifler BM öncülüğünde Cenevre'de bir araya gelerek krize siyasi bir çözüm bulmaya çalışmıştır.

ULUSLARARASI PLATFORMLARDA SİYASİ ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Arap Ayaklanmaları ile Suriye'de başlayan barışçıl protestoların silahlı çatışmaya dönüşmesi sonrasında krizin daha fazla derinleşmesinin önüne geçebilmek amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) destekli Suriye Eylem Grubu Haziran 2012'de Cenevre Bildirisi'ni ya-

yımlamıştır. Bu tarihten itibaren Şam yönetimi ile muhalifler BM öncülüğünde Cenevre’de bir araya gelerek krize siyasi bir çözüm bulmaya çalışmıştır. Fakat taraflar arasındaki derin anlaşmazlıklar ve sahada devam eden sıcak çatışmalar Cenevre Süreci’nin barışa aracılık etmesinin önüne geçmektedir. 18 Aralık 2015’te BM Güvenlik Konseyinin (BMGK) oy birliği ile kabul ettiği 2254 sayılı karar ile Suriye’de acil bir ateşkesin sağlanması ve ülkede siyasi çözüme ulaşılması çağrısı yapılmıştır. Fakat Suriye iç savaşına dâhil olan Rusya ve ABD gibi dış aktörlerin Suriye’de farklı ajandalara sahip olması sebebiyle bu karar pratikte bir fayda sağlamamıştır.

Cenevre’deki barış görüşmelerinin sahada doğrudan karşılık bulunması sonrasında Türkiye, Rusya ve İran öncülüğünde Cenevre Süreci’ne destek amaçlı 23 Ocak 2017’de Astana Görüşmeleri başlamıştır. Bu görüşmelerde rejim ve muhalifler garantör ülkeler eşliğinde aynı masada buluşarak krize çözüm üretmeye çalışmıştır. Sahada etkinliği olan üç ülkenin garantörlüğünde gerçekleşen bu süreçle birlikte uluslararası platformlarda alınan kararların kısmi olarak sahadaki duruma etki yapmaya başladığı bir sürece girilmiştir. Astana Görüşmeleri kapsamında Mayıs 2017’de yapılan görüşmelerde Suriye’de çatışmasızlık bölgeleri oluşturularak ilk somut adım atılmıştır. İdlib’e yönelik rejim saldırılarının tam olarak önlenememesi sebebiyle Astana Görüşmeleri de zaman içinde etkisini yitirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, sahadaki güçlü dış aktörler olan Türkiye, Rusya ve İran’ın sürece garantörlük yapıyor olması

Astana Görüşmeleri’nin Suriye krizinin siyasi çözümünde önemli bir platform olarak varlığını devam ettireceğinin göstergesidir. Suriye’deki krize siyasi çözüm arayışı içinde olan uluslararası platformların bu noktadaki en önemli katkılarından biri Suriye Anayasa Komitesinin oluşturulmasıdır.

Ocak 2018’de Şam yönetimi ve muhalifler arasında Soçi’de yapılan Ulusal Diyalog Kongresi’nde Suriye Anayasa Komitesinin kurulması kararlaştırıldıktan sonra Eylül 2019’da Astana Süreci kapsamında Ankara’da düzenlenen zirvede komiteyi oluşturacak isimler üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Astana Süreci bu gelişmede başrolü oynasa da Cenevre Süreci’ne öncülük yapan BM komitenin destekçisi olmuştur.

BMGK’nın 2254 nolu kararı ile uyumlu bu gelişme, BM Suriye Özel Temsilcisi Geir O. Pedersen’in inisiyatifi ile daha da ileriye taşınmak istenmiştir. Fakat rejim tarafından sürecin yavaşlatılması ve Covid-19 pandemisinin gündemi değiştirmesi üzerine Suriye Anayasa Komitesi Suriye’nin geleceğini şekillendirecek yeni anayasa ile ilgili kayda değer ilerleme sağlayamamıştır. Bununla birlikte, Aralık 2020’de Suriye Anayasa Komitesinin yaptığı dördüncü tur görüşmede ilk kez bir ilerleme sağlanmış ve beşinci tur görüşmelerin tarihi ve konusu netleştirilebilmiştir. Buna göre, beşinci tur görüşmelerin 25-29 Ocak 2021 tarihlerinde “anayasanın temel ilkeleri” gündemiyle toplanması kararlaştırılmıştır. Pedersen konuyla ilgili yaptığı açıklamada, Suriye Anayasa Komitesinin kısa vadedeki hedefinin birkaç tur sonraki istişareler sonucunda anayasanın tas-

lağını hazırlama sürecine girmek olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Cenevre Barış Görüşmeleri, Astana Süreci ve Suriye Anayasa Komitesinin çalışmaları dikkate alındığında karar almakta zorlanıldığı ve alınan kararların uygulanmasında etkisiz kaldığı görülecektir. Buna rağmen, Suriye’deki iç savaşın tamamen durmasının ve siyasi çözümün sağlanabilmesinin yolu bu platformların daha fazla etkileştirilmesinden geçmektedir. Öyle ki savaşın çözüm olmayacağı Suriye’de yaklaşık on yılı geride bırakan çatışmalarda açık bir şekilde görülmüştür.

“
İç dinamiklerdeki gerginlik ve taraflar arasındaki sıcak çatışma farklı gündemlere sahip dış aktörlerin sürece dahil olması ile daha derin bir krize dönüşmüştür.

“
Sonuç olarak Arap Ayaklanmaları’nın onuncu yılı geride kalırken Suriye’de bütünü kapsayan siyasi bir uzlaşıdan ve barıştan söz etmek pek mümkün değildir. Zira barışın sağlanabilmesi için oluşturulan uluslararası platformlar büyük ölçüde sahadaki sıcak çatışmaların gölgesinde kalmıştır. İç dinamiklerdeki gerginlik ve taraflar arasındaki sıcak çatışma farklı gündemlere sahip dış aktörlerin sürece dahil olması ile daha derin bir krize dönüşmüştür. Bu durum, Suriye krizinin kısa vadede çözülemeyeceğini göstermektedir. Buna rağmen, Suriye iç savaşına siyasi çözüm arayışı içinde olan uluslararası platformların güçlendirilmesi, Suriye krizinin daha erken çözüme kavuşmasında etkili olacaktır. ■

ARAP AYAKLANMALARINI SIRASINDA ORDULARIN TUTUMU VE TUNUS ÖRNEĞİ

DR. WATHEQ AL-SADOON

Uzman ORSAM

“

Ordu teşkilatının siyasal arenadan uzaklaştırılması için Tunus'u yöneten rejimlerin çok sayıda müdahalesine maruz kalması nedeniyle 2011 Tunus Devrimi'nden önceki yirmi yılda Tunus ordusu, siyasal ve toplumsal sahnede etkin role sahip değildi.

”

Arap ordularının, 2011 yılı başında Arap dünyasında hızla yayılan değişim hareketleri ve halk protestoları karşındaki tutumları farklılık göstermiştir. Orduların bu hareketlere karşı yaklaşımı her bir Arap ülkesinde farklı olduğu gibi değişim hareketi sırasındaki uygulamaları da bir aşamadan diğerine farklılık göstermiştir. Libya'da ordu, değişim hareketi sırasında devrimci tugaylar ve eski rejime sadık tugaylar olarak bölünmüştür. Yemen ordusunda 1. Zırhlı Tümen'in taraf değiştirmesinde olduğu gibi tüm personelin, silahları ve teçhizatı ile büyük ölçekli birliklerden firar ederek devrimcilerin saflarına ka-

tıldığı olaylar yaşanmıştır. Suriye’de ordu, bazı alay taburlarında ve daha alt düzey birliklerde, daha sonra (Özgür Suriye Ordusu-ÖSO) gruplarının esas gövdesini oluşturacak olan bir dizi subay ve askerinin dâhil olduğu sınırlı ölçüde firarlara sahne olmuştur. Tunus’a ve Mısır’a baktığımızda ise ordunun bu iki ülkede bir bölünme

yaşamadığını ve tüm düzeni, liderleri ve personeli ile birlikte örgütlü bir şekilde kitlesel halk ayaklanmasının başlangıcındaki (tarafsız ve kontrollü) pozisyondan, gelişmeleri ve ayaklanmanın sonuçlarını etkileyen hatta Mısır’da olduğu gibi bunun sonunu kontrol eden bir pozisyona geçtiğini görüyoruz. Bununla birlikte Tunus

ordusunun Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali rejimini 17 Ocak 2011’de deviren ve kendisinin “Yasemin Devrimi” olarak adlandırdığı Tunus Devrimi sırasındaki tutumu, tüm Arap askerî kurumlar arasındaki en idealist tutum olmaya devam etmektedir. Arap ordularının siyasal yaşama müdahaleleri, kuruluşlarından bu yana bu ordulara ait bir özellik olduğu için yeni bir olgu değildir. 2011 yılında meydana gelen değişim hareketlerinden önce Arap yöneticiler askere karşı temkinliydi ve orduyu siyasal yaşamın dışında tutmaya çalıştılar. Zira birçoğu askerî kurumdan iktidara gelmelerine karşın ordunun kendi rejimleri için oluşturabileceği tehlikenin farkındaydı. Son otuz yılda, Arap orduları, iktidardaki rejimleri korumak için oluşturulan güvenlik kurumlarının ve özel askerî birliklerin artan rolü lehine olmak üzere kendi toplumlarındaki etkilerini ve etkinliklerini yitirmişlerdir.

Ben Ali
Dégage !

“

Eski Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba (1957-1987), kendi rejimine karşı 1962 yılında gerçekleşen darbe teşebbüsü sonucunda birçok subayı ya idama ya da hapse mahkûm etmiş ve söz konusu teşebbüs sonrasında Tunus ordusunun gücünü bilinçli bir şekilde azaltıp sınırlandırarak Ulusal Muhafız Birliklerini o denli güçlendirmiştir ki 1968 yılında Ulusal Muhafızlar askerî personeli ve birlikleri izleme yetkisine sahip olmuştur.

”

“YASEMİN DEVRİMİ” ÖNCESİNDE TUNUS'TA ORDUNUN ROLÜ

Ordu teşkilatının siyasal arenadan uzaklaştırılması için Tunus'u yöneten rejimlerin çok sayıda müdahalesine maruz kalması nedeniyle 2011 Tunus Devrimi'nden önceki yirmi yılda Tunus ordusu,

siyasal ve toplumsal sahnede etkin role sahip değildi. Eski Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba (1957-1987), kendi rejimine karşı 1962 yılında gerçekleşen darbe teşebbüsü sonucunda birçok subayı ya idama ya da hapse mahkûm etmiş ve söz konusu teşebbüs sonrasında Tunus ordusunun gücünü bilinçli bir şekilde azaltıp sınırlandırarak Ulusal Muhafız Birliklerini o denli güçlendirmiştir ki 1968 yılında Ulusal Muhafızlar askerî personeli ve birlikleri izleme yetkisine sahip olmuştur. Bu durum ise bu iki askerî kurum arasında düşmanlık yaratmıştır.

Zeynel Abidin Bin Ali 1987 yılında iktidara geldiğinde selefi Burgiba'nın orduya yönelik politikalarını sürdürmüştür. Onun döneminde, bir grup subay 1991 yılında bir askerî darbe hazırlığı yapmakla suçlanmıştır. Ancak bazı sanık subaylara göre bu suçlama temelsizdi ve diğer ordu mensuplarını siyasal iktidara müdahale etmeyi düşündürmemeleri konusunda uyarmak için salt Bin Ali'nin hazırlayıp uygulamaya koyduğu bir entrikanın

parçasıydı. Bin Ali önceden Tunus ordusunda bir subay olduğu için ordu ve güvenlik geçmişine sahip olmasına rağmen ordunun siyasal alandan bütünüyle dışlanarak Tunus siyasal yaşamında herhangi bir rol oynamasının engellenmesiyle yakından ilgilenmiştir. Bu iddia edilen komplo sonrasında bazı subayların İslami harekete üye olmakla diğerlerinin ise askerî darbe hazırlığı yapmakla suçlanması Tunus ordusuna ciddi bir darbe indirmiştir. Bunun ardından, 1991 yılından 2011 yılına değin personel sayısı 40.000 kişiyi geçmeyen Tunus ordusunu marjinalleştirmeye yönelik politikaların uygulanmasına devam edilmiştir. Nitekim Savunma Bakanlığının bütçesi kısılmış, birçok subayın terfi etmesi engellenmiş ve başta en yetkin olanları olmak üzere diğer birçoğu ise zorunlu olarak emekli edilmiştir. Bin Ali'nin yegâne kaygısı iktidar tekeli elinde tutmak olmuştur. Onun yönetimi sırasında Tunus ordu teşkilatı bütünüyle ihmal edilip olaylardan dışlanmış ve her türlü siyasal etkiden soyutlanmıştır.

TUNUS ORDUSUNUN “YASEMİN DEVRİMİ” KONUSUNDAKİ TUTUMU

Eski Tunus Cumhurbaşkanı Bin Ali'ye karşı yaklaşık iki ay boyunca devam eden halk protestoları süresince Tunus ordusu, gösterileri bastırması için kendisini müdahalede bulunmaya çağıran cumhurbaşkanlığı emirlerini görmezden gelmiş ve olaylar kaos aşamasına gelmeyecek şekilde kalmasını sağlayarak tarafsız tutumunu korumuştur. Ordu liderlerinin, Bin Ali'nin iktidarı bırakıp ülkeyi terk etmesi gerektiği konusunda ikna olmasına katkıda buldukları bildirilmiştir. Protestolar sırasında, Tunus ordusu mensupları sokaklarda göstericiler ile samimiyet teatisinde bulundular ve göstericilerin kendilerine sundukları çiçek demetlerini almayı kabul etmişlerdir. Bazen de vatandaşlar, tankların üstünde askerlerle fotoğraf çekirmiştir. Bu hususta güvenilir kaynaklar, dönemin Tunus Ulusal Ordusu Genelkurmay Başkanı General (Üst Korgeneral) Raşid Ammar'ın, karışıklıklar sırasında ordu güçlerinin protestoculara ateş açmasını gerektiren cumhurbaşkanlığı emirlerini yerine getirme ya da görevden alınma tercihi arasında ilk teklifi reddedip ikinci seçeneği kabul ettiğini belirtmektedir. Bin Ali onu görevinden azlederek ev hapsine almış ve yerine Askerî Güvenlik Direktörü Korgeneral Ahmed Şabir'i atamıştır. Ancak Başbakan Muhammed Gannuşi, Tunus Askerî Teşkilatı liderliğinin General Ammar'ın görevde kalmasını kabul etmesini ifade ederek Bin Ali'nin Tunus'tan 14 Ocak 2011'de kaçmasını izleyen geçiş

döneminde General Raşid Ammar'ı görevine iade etmiştir.

Tunus ordusu, eylemlerin devrime dönüşmesi sırasında tarafsız kalarak devrik Cumhurbaşkanı Bin Ali rejimine karşı halk devriminin başarıya ulaşmasında belirleyici rol oynamış; güvenliği sağlamak ve devletin çöküşünü önlemek dışında olaylara müdahale etmemiştir.

Tunus ordusu, eylemlerin devrime dönüşmesi sırasında tarafsız kalarak devrik Cumhurbaşkanı Bin Ali rejimine karşı halk devriminin başarıya ulaşmasında belirleyici rol oynamış; güvenliği sağlamak ve devletin çöküşünü önlemek dışında olaylara müdahale etmemiştir. Bin Ali rejiminin son anlarında ordunun tutumu, özellikle General Ammar'ın görevden alınması ve ardından ordunun onun etrafında toplanarak Bin Ali'nin emirlerine uymayıp Cumhurbaşkanı Bin Ali'yi ülkeyi terk etmeye zorlamasıyla birlikte devrim ile uyumlu hâle gelmiştir. Bin Ali'nin ülkeden ayrılmasının ardından, ordunun tarafsızlık ve yönetimi ele geçirmeme taahhüdünü açıkça vurgulayarak Bin Ali'yi deviren halk devrimini korumaya ve anayasayı ihlal etmemeye söz veren Genelkurmay Başkanı General Ammar döneminde ordu iktidar hevesine kapılmamış ve ordu liderleri, devrim taleplerinin karşılanması konusunda güvence vermenin ötesinde iktidarı hedefleyen eylemlerde bulunmamıştır.

Ancak bu gerçek orduyu, Tunus Anayasası'nın 56. maddesi uyarınca eski Başbakan “Muhammed Gannuşi”nin devlet başkanı olarak atanmasıyla başlayan geçiş aşaması düzenlemelerinde önemli roller oynamaktan alıkoymamıştır. Bunun ardından Anayasa'nın 57. maddesi uyarınca cumhurbaşkanlığı görevi Meclis Başkanı “Fuad Mebazaa”ya devredilmiştir. Genelkurmay Başkanı Ammar'ın, Bin Ali'nin ayrılmasından sonra devlet işlerini geçici olarak üstlenen Gannuşi liderliğindeki ulusal birlik hükümetinin devrilmesini isteyen gösteriler sırasında medya aracılığıyla değil doğrudan Tunus halkına yapmış olduğu konuşması, Tunus ordusunun olaylara ilk müdahalesi olarak kabul edilmektedir. Halkın devriminin ordunun devrimi olduğunu, ordunun demokrasinin ve anayasal meşruiyetin, ülkenin ve halkın koruyucusu olduğunu ve anayasayı ihlal etmeyeceğini vurguladığı konuşmasında Ammar, protestocuların ülkenin anayasal bir boşluğa girmemesi Gannuşi hükümetinin devrilmesi çağrısına devam etmemelerini talep etmiştir.

Tunus ordusu, 2011 yılı başında Tunus'ta yaşanan değişim hareketi ve kitlesel halk ayaklanmasındaki tutumu ile diğer Arap ordularına kıyasla kapasite-sayı açısından küçük olmasına rağmen yüksek profesyonelliğe ve sağlam kurumsal yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Ordu teşkilatının Tunus'ta Bin Ali rejiminin düşmesinden sonraki uygulamaları, bu kurumun iktidarı kontrol etmekten ya da yönetimde nüfuz sahibi olmaktan ziyade ülkenin güvenliği ve korunması ile ilgilendiğini göstermiştir. ■

ARAP AYAKLANMALARINI'NIN İRAN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

PROF. DR. ÖZDEN ZEYNEP OKTAV

Öğr. Üyesi İST. MEDENİYET ÜNİV.

“

Bu çalışmada, Arap Ayaklanmalarının sonrasında aşağıda belirtildiği üzere tehdit algılamalarında önemli değişiklik olan İran ve Suudi Arabistan'ın ilişkilerinin nasıl bir yöne evrildiği ele alınacaktır. Katar krizi meselesinde, bugün gelinen noktada Tahran-Riyad ilişkilerinin seyrinin ne yönde olacağını analiz edilmesi ve karşılıklı ilişkilerde bir gelecek projeksiyonunun yapılması yazının önemli bir kısmını oluşturacaktır.

”

2 010 yılında Tunus'ta ve Mısır'da "Arap Baharı" olarak nitelendirilen gelişmeler ve Suriye'de 2011'de çıkan iç savaş hem Suudi Arabistan'ın hem de İran'ın tehdit algılarını ve dolayısıyla aralarındaki ilişkileri önemli oranda değişim ve dönüşüme uğratmıştır. Bu çalışmada, Arap Ayaklanmaları sonrasında aşağıda belirtildiği üzere tehdit algılamalarında önemli değişiklik

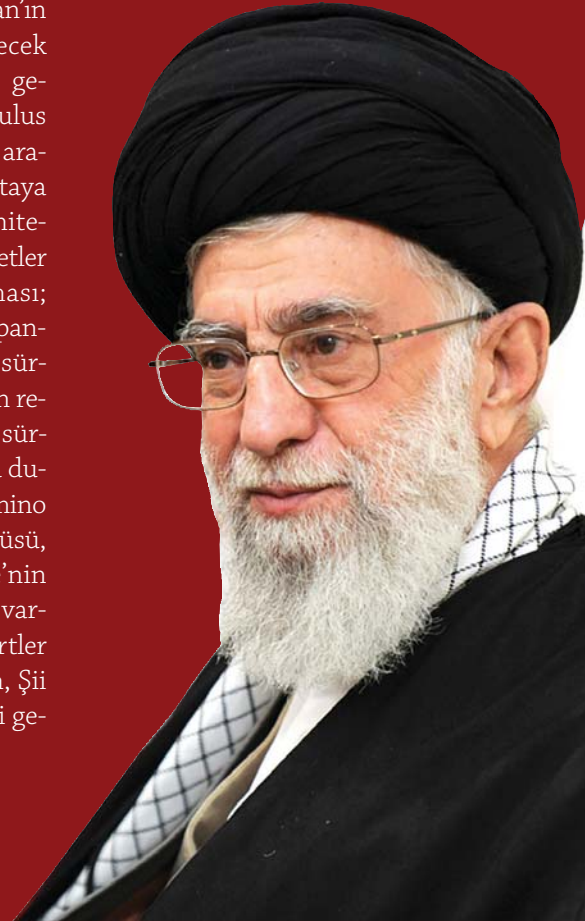
olan İran ve Suudi Arabistan'ın ilişkilerinin nasıl bir yöne evrildiği ele alınacaktır. Katar krizi meselesinde, bugün gelinen noktada Tahran-Riyad ilişkilerinin seyrinin ne yönde olacağını analiz edilmesi ve karşılıklı ilişkilerde bir gelecek projeksiyonunun yapılması yazının önemli bir kısmını oluşturacaktır.

ARAP AYAKLANMALARINI SÜRECİNDE DÖNÜŞEN TAHRAN VE RİYAD'IN TEHDİT ALGILAMALARI

Riyad açısından Arap Ayaklanmaları, Körfez'in ve Suudi Arabistan'ın güvenliğini tehlikeye düşürecek bazı gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Birincisi, bölgede ulus devlet ve devlet dışı grupların arasındaki gerilimin en üst noktaya varması ve devlet dışı olarak nitelendirilen grupların en az devletler kadar etkin olmaya başlaması; ikincisi otoriter yönetimlerin pan-Arap ulusçuluğu temelinde sürdürdükleri yönetimlerin halkın reform talepleri nedeniyle artık sürdürülemez hâle gelmesi ve bu durumun Suudi Arabistan'da domino etkisi yaratacak olması; üçüncüsü, Arap olmayan İran ve Türkiye'nin söz konusu coğrafyaya askerî varlığıyla müdahale etmesi ve Kürtler gibi Arap olmayan unsurların, Şii Hizbullah'ın öne çıkması gibi ge-

leşmeler Riyad tarafından endişeyle karşılanmıştır. Dördüncüsü ve en önemlisi ise Müslüman Kardeşler'in (İhvan-ı Müslimin) Ortadoğu coğrafyasında Arap Ayaklanmaları ile siyasi aktör olarak daha fazla güç kazanması ve Mısır'da iktidara gelmesidir. İhvan hareketinin seçimle Mısır'da iktidara gelmesini Riyad ve ittifak hâlinde olduğu ülkeler, kendi monarşi yapılarına temel tehditlerden görmüştür.

İslam ve demokrasinin bağdaştığını gösteren bu gelişme Riyad'a göre

Körfez monarşilerinin yönetimindeki kitlelere örnek oluşturacak ve özellikle Suudi halkının demokrasi taleplerinin tetiklenmesine yol açacaktır. Barack Obama yönetiminin, uzun yıllar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsrail'in bölgede çıkarlarına ters düşmeyen Mısır'ın lideri Hüsnü Mübarek'in alaşağı edilmesine ve Müslüman Kardeşler'in, Muhammed Mursi'nin iktidara gelmesine kayıtsız kalması da Riyad'ı telaşlandırmıştır. Arap Ayaklanmaları'nın Körfez'e sirayet etmesi hâlinde Obama yönetimi altındaki ABD'nin Körfez monarşilerinin yanında yer almayacağı düşüncesi Suudi Arabistan'ın silah alımında Çin gibi farklı ülkelere yönelmesine, Bahreyn gibi kendi nüfuz alanında çıkan ayaklanmaları ABD'den yardım istemeden kendi silahlı kuvvetleri ile bastırmasına yol açmıştır.

“
Birincisi İran, Arap Ayaklanmaları'na kadar mezhep ve etnisite vurgusunun ön plana çıkarılmadığı ve Filistinli Sünni oluşum İslami Direniş Hareketi'nin (Hamas) de dâhil olduğu ve Hizbullah ile Suriye'nin de bulunduğu "Direniş Eksenini" sürdürülebilir olamayacağını görmüştür. İkincisi IŞİD'in ortaya çıkması ile İran'ın önceliklerinin radikal şekilde değiştiği ve mezhepsel söylemlerin politikalarında etkili olduğu gözlenmiştir.

İran'ın da Arap Ayaklanmaları ile tehdit algulamalarında önemli bir değişim olduğu çok açıktır. Birincisi İran, Arap Ayaklanmaları'na kadar mezhep ve etnisite vurgusunun ön plana çıkarılmadığı ve Filistinli Sünni oluşum İslami Direniş Hareketi'nin (Hamas) de dâhil olduğu ve Hizbullah ile Suriye'nin de bulunduğu "Direniş Eksenini" sürdürülebilir olamayacağını görmüştür. İkincisi Irak Şam İslam Devleti'nin (IŞİD) ortaya çıkması ile İran'ın önceliklerinin radikal şekilde değiştiği ve mezhepsel söylemlerin politikalarında etkili olduğu gözlenmiştir. Bu açıdan IŞİD'in Meşhed kentine doğru ilerlemesi İran'ın sınır güvenliğini korumak ve ulus devlet insiyaklarıyla hareket etmek zorunda kalması da İran'ın devrim ideolojisinden taviz vermesine yol açmıştır. Filistin davasını eskisi gibi savunmaktan vazgeçmek zorunda kalmış, Arap

Ayaklanmaları'ndan sonra Hamas ile ilişkilerinde bozulma ortaya çıkmıştır. Ayrıca Tahran, Sünni-Şii ayrımı temelinde bir dış politika izleyerek Bahreyn'de İran Devrimi'nden ilham aldıklarını iddia ettiği ve çoğunluğu Şii protestocuların yanında yer alırken Suriye'de tam aksi bir politika izlemiş, 2013 yılında halkına karşı kimyasal silah kullanan Beşar Esad'ın savunucusu olmuştur. Diğer bir deyişle, İran İslam Devrimi ideolojisinin bazı ilkelerinden vazgeçmiş ve mezhepsel kaygılar ile eleştirilen ulus devlet çıkarlarını öncelemiştir.

KATAR KRİZİNİN SONA ERMESİNİN İRAN-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNE OLASI YANSIMALARI

Arap Ayaklanmaları sürecinde Obama yönetiminden Donald Trump yönetimine geçilmesiyle Körfez'in dengelerini değiştiren en önemli gelişme 5 Haziran 2017'de Katar merkezli Körfez krizinin çıkması olmuştur. Riyad ve müttefiklerinin 13 maddelik bir ultimatoma vermesiyle başlayan Katar krizi, Suudi Arabistan'ın açık şekilde Türkiye, Katar ve İran'ı hedef almasıyla başlamış ve Katar'a yönelik kapsamlı abluka ve yaptırımlar uygulanmıştır. Söz konusu abluka ve yaptırımların kaldırılması karşılığında öngörülen 13 maddelik ultimatoma bir maddesi Türkiye'nin Katar'daki askerî varlığının bitirilmesi ve askerî iş birliğinin sonlandırılması, bir başka maddesi ise İran'la diplomatik ilişkilerin kesilmesi, İran Devrim Muhafızları üyelerinin Katar'dan gönderilmesi ve İran'la askerî iş birliğinin sonlandırılması ile ilgilidir. Aradan geçen dört yıla yakın bir sürede

Katar 13 maddelik ultiyatı kabul etmemiş aksine İran ve Türkiye ile ilişkileri daha da pekişerek gelişmiştir. 5 Ocak 2021'de Körfez İşbirliği Konseyi'nin 41. Toplantısı sonrasında Suudi Arabistan'ın kuzeybatısındaki el-Ula kentinde düzenlenen zirvede imzalanan 9 maddelik bildiri ile Katar'a ambargo uygulayan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Bahreyn gibi diğer Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi ülkelerin Doha ile diplomatik ilişkilerini yeniden tesis ettikleri ve ambargonun kalktığı imzalanan bir bildirge ile açıklanmış ve Katar krizi böylece nihayete ermiştir.

Katar krizinin sona ermesini İran olumlu karşılarken Katar bu süreç sonrasında yaptığı açıklamalarda daha önce olduğu gibi İran ile Suudi Arabistan arasında ara buluculuk rolü oynamak istediğini

dile getirmiştir. Arap Ayaklanmaları sürecinde ve İsrail ile normalleşme olarak tanımlanan dönemde Katar ile Suudi Arabistan'ın yaklaşmasının genel sonuçlarına bakıldığında ortaya çıkan tabloda Riyad yönetiminin hem Ortadoğu'da hem de Körfez'de elinin oldukça zayıfladığı görülmektedir.

“
Mayıs 2018'de İran'a yönelik yeni yaptırımların uygulanması ve Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani ile İran'ın nükleer çalışmalarındaki kilit ismi Muhsin Fahrizade suikastları İran'ın Trump döneminde bölgesel konumunu oldukça olumsuz etkilemiştir.

Birincisi Cemal Kaşıkçı cinayeti, ikincisi Eylül 2019'da Suudi Arabistan'ın 11 Eylül'ü olarak adlandırılan ve İran destekli Yemen'deki Husi gruplar tarafından yapıldığı savunulan Suudi Arabistan petrol şirketi Aramco'ya yönelik saldırılar ve en önemlisi ise Suudi Arabistan'ın enerji aktörü olarak ABD nezdindeki eski önemini yitirdiğine yönelik yorumlar gibi gelişmeler Riyad yönetimini Katar ile ilişkilerde olumlu adımlar atmaya yöneltmiştir.

Trump dönemiyle birlikte 2015 tarihli nükleer anlaşmanın rafa kaldırılması, Mayıs 2018'de İran'a yönelik yeni yaptırımların uygulanması ve Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani ile İran'ın nükleer çalışmalarındaki kilit ismi Muhsin Fahrizade suikastları ise İran'ın da Trump döneminde bölgesel konumunu oldukça olumsuz

etkilemiştir. Dolayısıyla, ABD'nin bu denli baskısının karşısında konumu zayıflayan Tahran, bölgede yeni stratejiler belirleme ihtiyacı duymuş ve Suudi Arabistan ile arasındaki buzları eritmek için bazı adımlar atmıştır. Örneğin İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Suudi Arabistan ile yeniden ilişki kurulmasında hiçbir problemin olmadığını belirterek, Hürmüz Barış Girişimi'ni (Hormuz Peace Endeavor-HOPE) bölgedeki ABD ve Avrupa ülkelerinin Yemen'de barış istemediklerini belirterek gündeme getirmiştir.

“

Süleymani-Fahrizade suikastlarından sonra İran'ı ziyaret eden tek KİK ülkesi olan Katar Emiri'nin, KİK Zirvesi'nden sonra yaptığı açıklamalar Tahran ile ilişkilerin seyrinde bir değişikliğin olmayacağına yönelik olmuştur. Bu açıklamalar Doha'nın Tahran ile istikrarlı ilişkileri çok boyutlu dış politika stratejisinin önemli boyutu olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

”

Ruhani, Ekim 2019'daki Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulunda yaptığı konuşmada “Hürmüz Barış Girişimi” planını açıklamış ve planın hedefinin Basra Körfezi'ne kıyısı olan ülkelerin barış, istikrar ve refah seviyelerinin yükselmesi, karşılıklı anlayışa dayalı dostane ilişkilerin geliştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Diğer bir deyişle Tahran bölgesel politikalarını öne çı-

kararak Yemen'deki sıcak çatışmanın bitirilebileceği mesajını vermiş böylece Suriye'de, Irak'ta, Yemen'de ve Lübnan'da askerî varlığını korumasının çok da sürdürülebilir bir politika olmadığını görmüştür. Muhammed bin Selman ve Katar Emiri Temim bin Hamed el-Sani'nin son KİK Zirvesi'nde kucaklaşması ve el-Ula deklarasyonunda Katar'a dayatılan 13 maddelik ultimatomdan hiç söz edilmemesinin iki konuda ne anlama geldiği sorusu öne çıkmıştır. Birincisi Katar krizi tamamen çözülmüş müdür? İkincisi ise Katar krizinin çözülmesi ve KİK ülkelerinin ilişkilerini yeniden tamir edebilmesi İran'ın daha da izole olması anlamına mı gelmektedir?

Sonuç olarak el-Ula deklarasyonundan hemen sonra İran'ın uranyum zenginleştirmesini %20'ye çıkardığını duyurmasını bazı analistler, İran'ın bölgede kendisinin yalnızlaştırılmasına karşı verdiği tepki olarak nitelendirmişlerdir. Süleymani-Fahrizade suikastlarından sonra İran'ı ziyaret eden tek KİK ülkesi olan Katar Emiri'nin,

KİK Zirvesi'nden sonra yaptığı açıklamalar Tahran ile ilişkilerin seyrinde bir değişikliğin olmayacağına yönelik olmuştur. Bu açıklamalar Doha'nın Tahran ile istikrarlı ilişkileri çok boyutlu dış politika stratejisinin önemli boyutu olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Katar krizinin sonlandırılmasıyla Körfez'de ilişkilerin seyrinde köklü bir değişim beklemek büyük bir iyimserlik olacaktır. Zira Körfez ülkelerinde karar alma mekanizmalarının şeffaf olmaması, Suudi Arabistan ve BAE'nin arasında bile Yemen meselesi temelinde çıkan çatışmanın gösterdiği gibi söz konusu ülkelerin arasında güvene dayalı ilişkilerin kurulamadığı göz önüne alınırsa Körfez'de uzun soluklu bir istikrara dayalı düzenin gelmesi beklentisi oldukça zayıf görünmektedir. Dolayısıyla İran ve Suudi Arabistan'ın aralarında yakın ve/veya uzun vadede Katar'ın ara buluculuğuyla bir orta yolun bulunmasını beklemek oldukça iyimser bir yorum olacaktır. ■

İRAN'IN ARAP AYAKLANMALARI'NA BAKIŞI: REVİZYON YA DA STATÜKO?

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

“

17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayıp ardından pek çok ülkeye sıçrayan; Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de liderlerin devrilmesiyle sonuçlanan Arap Ayaklanmaları süreci, bazıları için siyasi, sosyal ve ekonomik kazanımlar üretirken bölgede şiddeti, kitlesel göçü ve baskıyı arttırdı.

”

1 980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın bitişiyle Doğu Avrupa'nın hızla demokratikleşmesi, diğer bölgelerdeki siyasi geçişler için ilham kaynağı ve model olurken o tarihlerde demokratikleşme dalgasının Ortadoğu'ya ulaşması,

bölgesel soğuk savaşın devam etmesini isteyen sistemik güçler tarafından engellendi. Bu güçler statükonun korunması adına otoriter ve anti-demokratik yapıları desteklemeye devam ettiler. Dolayısıyla Arap halkları 1989 demokratikleşme dalgasını ıskalarken bu açıdan Arap Ayaklanmaları, Avrupa'nın 1848 başarısız devrimlerine daha çok benzetildi. O dönemde Fransız İhtilali'nin ideallerinden esinlenerek monarşiler devrildi, anayasalar yazıldı ancak birkaç yıl sonra tüm bu başarılar yerini çok daha baskıcı rejimlere bıraktı. Bir yönüyle Arap Ayaklanmaları da bu ortak kaderi paylaştı. 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayıp ardından pek çok ülkeye sıçrayan; Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de liderlerin devrilmesiyle sonuçlanan

Arap Ayaklanmaları süreci, bazıları için siyasi, sosyal ve ekonomik kazanımlar üretirken bölgede şiddeti, kitlesel göçü ve baskıyı arttırdı. Protestocuların motivasyonunda ülkelere göre değişen faktörler etkili olsa da “özgürlük”, “insan hakları” ve “demokrasi” isteği itici güçtü. Bazı ülkelerde dinî gerilimler de önemli rol oynadı. Derin mezhep ayrılıkları Bahreyn, Yemen ve Suriye'de hükümet karşıtı hareketlerde etkili oldu. Sonuçta yalnızca Tunus demok-rasiye kalıcı bir

geçiş yapabildi; Mısır'da karşıdarbe yaşandı; Libya, Suriye ve Yemen ise hâlâ devam eden uzun süreli iç savaşlara sürüklendiler.

İRAN'IN "İSLAMİ UYANIŞ" SÖYLEMİ

1979 İslam Devrimi'nden bu yana Ortadoğu'ya yönelik revizyonist bir yaklaşıma sahip olan İran, özellikle Amerikan müttefiki olan ülkelerdeki halk ayaklanmalarını, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Ortadoğu'daki etkisinin azaltılması ve statükonun değişmesi için bir fırsat olarak gördü ve ilhamını İran Devrimi'nden alan "İslami Uyanış" söylemiyle destekledi. İran, İslamcı hareketlerle

önemli ilişkiler sürdürdüğü Mısır ve Tunus'ta halk devrimlerini memnuniyetle karşıladı. Bu dönemde Devrim Rehberi Ali Hamaney, devrik Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'i "Amerika ve İsrail'in otuz yıldır itaatkâr hizmetçisi" olarak nitelendirdi ve Mısır halkının uyanışını İslami bir kurtuluş hareketi olarak değerlendirecek Mısır ve Tunus halkını verdikleri mücadele için selamladı. İran açısından bu dönüşümler, iki ülke ve onların yeni liderlikleri ile güçlü ilişkiler kurmak için tarihi bir fırsattı. İran, Müslüman Kardeşler'le özellikle hareketin Mısır koluyla ilişkilerin geliştirilmesini bölgedeki nüfuzunu genişletmesine yardımcı olabilecek bir yatırım olarak gördü.

Mısır ve Tunus'taki İslamcı hareketlerin liderlerinin İran modelini değil de Türkiye modelini tercih ettiklerini vurgulamaları İran'ın coşkusunun azalmasına neden oldu. Bununla birlikte, İran bölgesel gündemini desteklemek için daha derin bir ilişki geliştirmeye istekliken Müslüman Kardeşler dostane temasların ötesine geçme konusunda tereddütlerini sürdürdü. Müslüman Kardeşler İran'la ilişkileri sürdürürken Mısır'ın kurumsal askerî ve istihbarat servislerinin tercihlerini de dikkate almak zorunda kaldı. Bu güçlü kurumlar, Mısır'ın ABD ve Körfez müttefikleri ile geleneksel dış politika uyumunun sürdürülmesinin savunucularıydı. Mısır'ın askerî kurumları ve istihbarat servisleri, İran'ı "düşman" olarak görmedik-

leri uyarısıyla Tahran ile tamamen normalleşmeye karşıydı. Sonuç olarak, Müslüman Kardeşler İran'la yalnızca sınırlı bir iş birliği yapmayı seçti.

Tunus ve Mısır'ın ardından, devrimin ateşi Libya'ya da sıçradı. 42 yıldır ülkeyi yöneten Muammer Kaddafi'nin istifasını talep eden gösteriler 15 Şubat'ta başladı. Hükümet güçleri, sonradan silahlı çatışmaya dönüşen halk gösterilerini acımasızca bastırdı. İran, Libya makamlarının ülkedeki halk hareketini bastırma şeklini sert bir şekilde kınadı ve uluslararası toplumu Libya halkına yönelik şiddeti sona erdirmek için acil önlemler almaya çağırırdı. ABD liderliğindeki Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kuvvetleri Libya'da Muammer Kaddafi yönetimini devirmek amacıyla askerî operasyon başlattığında Ali Hamaney: "İran, Muammer Kaddafi'ye karşı isyan eden Libya halkını destekliyor ancak durumdan yararlanmak ve Libya petrolü üze-

rinde kontrol sağlamak isteyen Batılı ülkelerin askerî müdahalesini kınamaktadır" ifadeleriyle operasyonu kabul edilemez buldu. Sonuç olarak, İranlı yetkililer Libya'daki halk hareketini desteklediler ancak NATO ülkelerinin operasyonunu, egemen bir devletin iç işlerine müdahale olarak kınadılar. İç savaşa sürüklenen ülkeye İran'ın doğrudan müdahalesi olmadı.

“

Barack Obama yönetiminin Ortadoğu'daki geleneksel müttefikleriyle ters düşme pahasına İran politikalarına yakınlaşması ve başta Irak, Suriye ve Yemen olmak üzere İran'ın bölgesel müdahalelerini kolaylaştırıcı rol oynaması İran'ı cesaretlendirdi.

Şii EKSENİ GENİŞLİYOR

1979 İslam Devrimi'nden günümüze Şiiliği devrim ideolojisi ile

araçsallaştıran ve dönemselsel olarak değişen "devrim ihracı" ya da "direniş eksenini" gibi söylemlerle öne çıkan İran, Arap Ayaklanmaları ile Şii ekseninde yeni bir fırsat daha yakaladı. Barack Obama yönetiminin Ortadoğu'daki geleneksel müttefikleriyle ters düşme pahasına İran politikalarına yakınlaşması ve başta Irak, Suriye ve Yemen olmak üzere İran'ın bölgesel müdahalelerini kolaylaştırıcı rol oynaması İran'ı cesaretlendirdi. Arap Ayaklanmaları sürecinde Bahreyn ve Yemen gibi Şii jeopolitiği üzerinden etki arayışında olan İran, devlet-dışı aktörler üzerinden bu amacına ulaşmaya çalıştı. Yemen krizinde Husiler'i destekleyerek iç savaşa doğrudan taraf olan İran, 2011 yılından beri ülkedeki en önemli aktörler arasında yer almaktadır. 2015 yılında Husiler'in başkent Sana'yı ele geçirmesinde, İran'ın başta lojistik olmak üzere her türlü askerî, teknik ve personel desteği etkili olmuştur. Dönemin İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Abbas Musevi, Husiler'in başlattığı

askerî operasyonu “meşru müdafaa” olarak gördüklerini belirterek onları manevi ve siyasi olarak desteklediklerini ifade etmiştir. Elbette İran’ın Husiler’e desteği bunun çok ötesindedir. Eylül 2019’da Suudi petrol tesisleri Aramco’ya yönelik insansız hava araçları (İHA) ile düzenlenen eşi görülmemiş büyüklükteki saldırı Husiler’in askerî kapasitesini ve İran’ın verdiği desteğin boyutlarını da gözler önüne sermiş oldu.

Tunus’ta başlayan protesto dalgası Körfez ülkelerini de kasıp kavurdu. Bahreyn’de çoğunluğu oluşturan Şiiilerin sivil itaatsizlik eylemi kısa sürede kitleselleşti. Basra Körfezi’ndeki diğer monarşiler için de benzer bir senaryonun tekrarlanması ihtimaline karşın kısa süre sonra kamu düzenini sağlama çabısıyla Suudi Arabistan’dan askerî bir birlik Bahreyn’e geldi. İran, Suudi Arabistan birliklerinin Bahreyn’e girmesinin kabul edilemez olduğunu ifade etti ve müdahaleyi kınadı. Oysaki İran, Bahreyn rejiminin düşüşünün İran’ın pozisyonunu güçlendirecek ve Suudi Arabistan ile Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin konumunu zayıflatacak bir Şii hükûmetine kapı açacağı konusunda emindi. Ayrıca Bahreyn’in Basra Körfezi’ndeki en büyük ABD hava üssüne ve ABD 5. Filosu’nun karargâhına ev sahipliği yaptığı da hatırlandığında, bu aynı zamanda bölgedeki ABD üsleri için de engeller yaratacağı gibi İran’ın stratejik gücünü artıracaktı. Ancak İran, tüm desteklerine rağmen Bahreyn’de istediği sonucu elde edemedi. İran’ın Şii bir ülke olarak gördüğü Bahreyn’de Suudi birliklerinin varlığı bunu engelledi.

“**İran’ın bölgesel rakiplerinin ve düşmanlarının hep birlikte bölgedeki müttefiki Esad yönetimine cephe alması, İran’ın stratejik çıkarlarına tehdit olarak görülmeye başlandı; hatta asıl hedefin İslam Cumhuriyeti olduğu endişesine de yol açtı. Beşar Esad’ın kontrolü kaybetmeye başladığı 2012 yılından itibaren Lübnan Hizbullahı’nı rejime destek olmak üzere Suriye’ye çağırın İran, ayrıca Şii milisleri de bu iç savaşta etkili bir şekilde kullandı.**

İRAN’IN PARADOKSLARI

Devrimden günümüze bölgede statükoya karşı çıkan ve bu nedenle “İslami Uyanış” olarak isimlendirildiği Arap Ayaklanmaları’nı destekleyen Tahran yönetimi, söz konusu Suriye olunca statükonun sürdürülmesinden yana oldu. Suriye’de hükûmet karşıtı gösteriler patlak verdiğinde Suriye ile “stratejik” ilişkilerine dayanarak İran, Suriye rejimine kayıtsız şartsız destek verdi. İran’ın bölgesel rakiplerinin ve düşmanlarının hep birlikte bölgedeki müttefiki Esad yönetimine cephe alması, İran’ın stratejik çıkarlarına tehdit olarak görülmeye başlandı; hatta asıl hedefin İslam Cumhuriyeti olduğu endişesine de yol açtı. Beşar Esad’ın kontrolü kaybetmeye başladığı 2012 yılından itibaren Lübnan Hizbullahı’nı rejime destek olmak üzere Suriye’ye çağırın İran, ayrıca Şii milisleri de bu iç savaşta etkili bir şekilde kullandı. İran’ın Suriye

rejimini iktidarda tutmadaki ana hedefi, stratejik bir müttefik ve destekçiye sahip olmanın yanı sıra, bölgedeki nüfuzunu genişletmek ve Hizbullah üzerinden İsrail sınırlarına erişim sağlamaktı. İran, Esad’ın düşüşünün kendisi için bölgede ciddi sonuçlar doğuracağını farkında olduğu için Esadsız bir Suriye formülünü hiç düşünmedi. Ancak bu destek Suriye’de tarihin en acımasız iç savaşlarından birine neden olurken iç savaşa sürüklenen ülke bölgesel ve küresel aktörlerin de müdahil olmasıyla vekâlet savaşlarının yaşandığı bir kaos alanına dönüştü. Bundan en çok etkilenen ise sivil halk oldu.

Sonuç olarak, Arap Ayaklanmaları ile bölgede bazı fırsatlar yakalayan İran’ın aynı zamanda Arap ülkelerindeki halk hareketlerini korku ve endişeyle izlediği aşıkârdır. Arap halklarının özgürlük, insan hakları ve demokrasi arayışı bölgedeki diktatörlük döneminin sona ermesine dair umutları yeşertirken muhtemelen İran rejiminin korkularını da arttırmıştı. Ayrıca Arap Ayaklanmaları olumlu sonuçlanırsa halkın direnişi, diktatörlüklere ve totaliter rejimlere karşı mücadelesi diğer ülke halklarına da ilham verebilir bu da bir “Fars Baharı” yaratabilirdi. Ancak Arap Ayaklanmaları bölgede şiddeti, kitlesel göçü ve baskıyı arttırırken insanların güvenlik kaygılarını tetikledi. Dolayısıyla on yıl önceki umutlar da azaldı. Fakat Arap halklarının özgürlük arayışı bitmedi. Bu açıdan Tahran yönetimi bölgedeki halk hareketlerini dikkatle takip etmeye devam etmektedir. ■

ARAP AYAKLANMALARINI'NIN KAZANANLARINDAN BIRI İSRAİL Mİ?

HAYDAR ORUÇ

Uzman ORSAM

“

İsrail'i bu sürecin yegâne kazananlarından biri olarak ilan etmeden önce, bölgede değişime maruz kalan veya süreçten bir şekilde etkilenen bazı ülkelerin; 2010 öncesindeki İsrail'e karşı pozisyonuyla İsrail'in bu ülkelere yönelik politikalarını ele alıp bugünkü durumla karşılaştırmak faydalı olacaktır.

”

Arap Ayaklanmaları olarak isimlendirilen sürecin üzerinden ancak 10 yıl geçtikten sonra muhasebesinin yapılması mümkün hâle gelmiştir. Bu kapsamda, süreçte yaşananların ve bölgedeki değişimlerin kimlere yaradığı sorusuna verilecek cevabın başında İsrail olduğu görülmektedir. Ancak İsrail'i bu sürecin yegâne kazananlarından biri olarak ilan etmeden önce, bölgede değişime maruz kalan veya süreçten bir şekilde etkilenen bazı ülkelerin; 2010 öncesindeki İsrail'e karşı pozisyonuyla İsrail'in bu ülkelere yönelik politikalarını ele alıp bugünkü

durumla karşılaştırmak faydalı olacaktır. Böylelikle İsrail'in gerçekten Arap Ayaklanmaları'nın “kazananlarından” olup olmadığı ortaya çıkartılacaktır.

SURİYE TEHDİDİNİN SINIRLANMASI

İsrail, Araplarla girdiği üç savaştan sonra bu savaşlarda hasmı olan ülkelerin bazılarıyla daha sonra barış anlaşması imzalayarak çatışma dönemini sona erdirmiştir. 1978 Camp David ve 1994 Wadi Anlaşmaları, Mısır ve Ürdün'le yaşanan savaş hâlini bitirerek bu ülkelerle diplomatik ilişki kurmayı mümkün kılmıştır. Böylelikle güney ve doğu sınırlarını güvence alan İsrail'in, kuzeyinde kalan Lübnan ve Suriye ise stratejik açıdan barış yapılması gereken diğer ülkeler arasında bulunmaktaydı. Ancak Suriye, İsrail'in 1967'den beri Golan'ı işgal altında tutması nedeniyle barış yapmayı reddederek İsrail'i açık bir şekilde düşman ülke olarak tanımlamıştır.

Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik haklı talepleri İsrail tarafından karşılanmadığı gibi Türkiye'nin iyi niyetli ara buluculuğuna rağmen İsrail'in Suriye'deki gizli nükleer ve biyolojik silah tesislerine saldırılar düzenlendiği iddia edilmiştir. Dolayısıyla bu süreç sıkı kalmış ve Suriye, İsrail'in o tarih-

lerdeki stratejik planlarında; etnik farklılıklar kaçınılarak bölünmesi ve bu sayede istikrarsızlaştırılması gereken bir hedef olarak tanımlanmıştır.

2010'da başlayan sürecin Kuzey Afrika'yı sarsmasından sonra Suriye'ye ulaşması çok uzun sürmemiştir. Zira Mart 2011'de Dera'da başlayan olaylara sert şekilde müdahale edilmesi, zaten etnik ve mezhebî farklılıklar nedeniyle kırılğan olan yapıyı bozarak bugün hâlâ devam eden iç savaşa yol açmıştır. Rejim ile muhalifler arasında başlayan çatışmaların ülke geneline yayılmasıyla zayıflayan merkezî otorite, terör örgütü İŞİD'in 2014'ten itibaren ülkedeki kaotik ortamdan istifade ile özellikle petrol kuyularının bulunduğu Deyr ez Zor gibi orta kısımlarla kuzeyde Türkiye ve doğuda da Irak sınırını kontrol etmesine imkân sağlamıştır. ABD'nin liderliğindeki Batılı ve bölgedeki bazı Arap ülkelerinden müteşekkil İŞİD karşıtı koalisyonun yanı sıra, İran ve Rusya'nın da sürece dâhil olmasıyla Suriye toprakları bütünlüğünü kaybetmiştir. Ardından o tarihe kadar Suriye'ye müdahil olmaması yönünde iç-dış baskılar ile geciktirilen Türkiye'nin Suriye sahasında aktif pozisyonu gelmiştir. Böylelikle batı kesimlerde rejim, kuzey kesimlerde Türkiye destekli muhalifler ve Türkiye sınırının bazı kesimleriyle petrol bölgelerinde terör örgütü PKK'nın Suriye kolu PYD'nin etkili olduğu fiilen üçe bölünmüş bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yeni Suriye'nin İsrail'e herhangi bir tehdit oluşturması mümkün bile değilken, ABD Başkanı Donald Trump'ın Golan Tepeleri'ni İsrail toprağı saydığına

dair kararın kabul edilmediğinin Beşar Esad rejimi tarafınca açıklanması sadece söylemden ibaret kalmıştır.

MISIR'DA TERSİNE ÇEVİRİLEN DÜZEN

İsrail'in barış anlaşması imzaladığı ilk Arap ülkesi olan Mısır'ın 40 yıllık otoriter rejimi Hüsnü Mübarek'in devrilmesi, belki de Arap Ayaklanmaları sürecinde İsrail'in başına gelebilecek en kötü gelişme olmuştur. Zira Mübarek'in İsrail ile bir sorunu bulunmadığı gibi İsrail'in 2007'den beri Gazze'ye yönelik sürdürdüğü ablukayı da zımni olarak desteklemekteydi. Keza İsrail, geçmişteki Arap-İsrail savaşlarında yendiği Mısır'a ait Sina Yarımadası'nı da Camp David Anlaşması'na istinaden geri vermiştir. Her iki ülke de ABD'ye yakın bir politika izlemekte ve ABD'nin yardımlarına mazhar olmaktaydılar. Mısır'da böylesine kendine yakın bir iktidarı kaybeden İsrail'de, Müslüman Kardeşler destekli Muhammed Mursi'nin demokratik yollarla Mısır cumhurbaşkanı seçilmesi alarm zillerinin çalmasına sebep olmuştur.

“

Mısır'daki sürecin Arap Ayaklanmaları'nın başlarında İsrail'in istemediği bir yöne evrilmiş olmasına rağmen, gerekli müdahalenin yapıldığı ve İsrail'in güney sınırının tekrar güven altına alındığı görülmektedir.

”

Mursi'nin İsrail'e mesafeli duruşu, İsrail'in itirazına rağmen Gazze sınırındaki Refah Sınır Kapısı'nı

açması, 2010'dan beri İsrail ile sorunlar yaşayan Türkiye ile çok yakın ilişkiler tesis etmesi ve son olarak Çin'in ardından İran'a gitmesi Mısır ile ilgili eksen kayması tartışmalarına sebep olmuştur. 2013'te kendisinin göreve getirdiği Genelkurmay Başkanı Abdülfettah es-Sisi'nin darbesiyle Mısır'ın kısa süreli demokrasi tecrübesi sona ermiş ve Mısır yine Mübarek dönemindeki fabrika ayarlarına yani askerî vesayet durumuna dönmüştür. Sisi'nin darbe yapması için Körfez ülkelerinin yanı sıra İsrail tarafından da desteklendiği, bu destek sayesinde de demokrasi timsali Batılı ülkelerin ve ABD'nin Sisi'ye darbeci muamelesi yapmadığı hatırlanacaktır. Dolayısıyla Mısır'daki sürecin Arap Ayaklanmaları'nın başlarında İsrail'in istemediği bir yöne evrilmiş olmasına rağmen, gerekli müdahalenin yapıldığı ve İsrail'in güney sınırının tekrar güven altına alındığı görülmektedir.

İSRAİL'İ “NORMALLEŞTİRME” SÜRECİNDE KÖRFEZ ÜLKELERİ

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Katar, Kuveyt ve Umman'dan oluşan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinin Arap Ayaklanmaları ile başlayan süreçten fazla etkilenmediği iddia edilse de Bahreyn ve Suudi Arabistan'daki Şii temelli protestoların sert bir şekilde bastırıldığı unutulmamalıdır. Tunus, Libya ve Mısır'da Müslüman Kardeşler'in seçimle iş başına gelmesinden sonra, yükselen demokrasi söylemlerinden rahatsız olan Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'deki monarşiler bunu kendi iktidarla-

rına yönelik bir tehdit olarak algı-larken Katar, Kuveyt ve Umman ise daha mutedil davranıp süreci daha az kayıpla yönetmek adına kısıtlı da olsa reformlar yapmışlardır. Fakat ilerleyen dönemde; Tunus, Libya ve Mısır tecrübesini gören bazı yabancı güçlerin bu hareketi bir tehdit olarak lanse etmeleri ve Müslüman Kardeşler ilişkili grupların kendilerini ifade etme konusunda karşılaştıkları sorunlar sürecin erken döneminde kazandıkları itibarı kaybetmelerine ve bölgesel anlamda izolasyon süreci ile karşılaşmalarına yol açmıştır. Dahası BAE, Suudi Arabistan ve Bahreyn gibi ülkeler ile el-Sisi yönetimindeki Mısır söz konusu oluşumları terör örgütü olarak tanımlamıştır.

Buna mukabil Arap Ayaklanmaları'nı “İslami bir uyanış” olarak okuyan İran'ın, bölgedeki vekilleri üzerinden etkisini arttırmaya başlaması, mezhepsel söylemin ve gerilimlerin körüklenmesine ve bazı KİK ülkelerinin İran tehdidi karşısında İsrail'i alternatif bir aktör olarak değerlendirmesine yol açmıştır. Katar, Kuveyt ve Umman'ın bahsedilen konulardaki tutumunun BAE-Suudi Arabistan öncülüğündeki blokun tercihlerinden farklılaşması Körfez ülkeleri arasında ayrışmalara yol açmıştır.

ARAP AYAKLANMALARI SÜRECİNDE İSRAİL'İN “KAZANIMLARI”

İsrail her şeyden önce bölgedeki en önemli düşmanı olan Suriye tehdidini sınırlamıştır. Hatta 1967'den beri işgal altında tuttuğu Golan Tepeleri'yle yetinmeyerek Suriye'nin güney sınırlarında olduğunu ileri sürdüğü İranlı milisleri

engellemek için sınırından itibaren 15-20 km'lik bir tampon bölge oluşturmuştur. Suriye'nin kuzeyini de facto olarak kontrol eden PYD'yi ABD'nin bölgesel müttefiki hâline getirmiş ve burada muhtemel bir Kürt bölgesi oluşturulmasına destek sağlayarak Suriye, Türkiye, Irak ve İran'ı manipüle edecek bir araca kavuşmuştur.

“

Körfez ülkelerinin İran ve Müslüman Kardeşler korkusu, onları ABD'nin güvenlik şemsiyesine daha bağımlı hâle getirmiştir. Askerî olarak bölgeden çıkacağını açıklayan ABD'nin kendi yerine İsrail'i işaret etmesi, bu ülkelerle İsrail arasındaki normalleşme sürecini ortaya çıkarmıştır.

”

2006 yılında İsrail ile savaşta görelî kazanan olarak kabul edilen İran'ın

en önemli vekillerinden Hizbullah'ın Lübnan'daki etkisi kırılmamış olsa da ABD'nin nükleer anlaşmadan çıkıp İran'a tekrar yaptırım uygulanmasıyla Hizbullah İran desteğinden mahrum kalmıştır. Bunun yanı sıra Lübnan'daki çözümü kavuşturulamayan karmaşık sosyo-politik ve ekonomik sorunlar Hizbullah'ın yerel anlamda da etkisini sınırlamıştır. Bu durum Lübnan Hizbullah'ını İsrail için bir tehdit olmaktan çıkarmamasına rağmen tehdit seviyesini önemli derecede azaltmıştır.

Sisi yönetimindeki Mısır, bir taraftan Müslüman Kardeşler'i terör örgütü olarak tanımlarken diğer taraftan Gazze'yi de kontrol edip, buradan İsrail'e yönelecek tehditlerin minimize edilmesini sağlamıştır. Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi yeni teşekküllerle iki sıkı müttefik haline gelen İsrail ve Mısır, bölgedeki statükocu kamplaşmanın önemli aktörleri hâline gelmiştir.

Körfez ülkelerinin İran ve Müslüman Kardeşler korkusu, onları ABD'nin güvenlik şemsiyesine daha bağımlı hâle getirmiştir. Askerî olarak bölgeden çıkacağını açıklayan ABD'nin kendi yerine İsrail'i işaret etmesi, bu ülkelerle İsrail arasındaki normalleşme sürecini ortaya çıkarmıştır.

En önemlisi ise yaratılan bu kaotik ortamda kendi iktidarlarının derdine düşen bazı Körfez ülkelerinin Filistinliler ve Kudüs konusundaki hassasiyetlerini kaybetmiş olmalarıdır. Bölgeye barış getirme iddiasındaki sözde Yüzyılın Planı'na muhtemel bir Filistin devletini ortadan kaldıracığını bile bile destek veren bu ülkeler, Filistinlilerden bağımsız olarak İsrail ile normalleşmeyi tercih ederek İsrail'in işgalini meşrulaştırmışlar ve bu topraklardaki Müslümanlara ait kutsal mekanlardaki haklarından vazgeçmişlerdir.

Sonuç olarak, Arap Ayaklanmaları sürecinin başlamasında bir dahli olmasa ve başlarda bu süreç aleyhine gelişmiş olsa bile yerinde müdahalelerle süreci kendi lehine çeviren İsrail'in, gelinen noktada kendi açısından önemli gördüğü problemleri halletmiş olarak bu sürecin “kazananlarından” olduğu söylenebilir. 2000 yıllık aradan sonra kendini bölgenin yerleşikleri olan bazı Arap ülkelerine kabul ettiren ve “normalleşme” süreci ile bölgede siyasi kazanım elde eden İsrail'in, topraklarını işgal ettiği Filistinlileri dışarıda tutarak kurduğu ve Lübnan-Suriye gibi ülkelerdeki işgalci girişimler gerçekleştirdiği yeni düzenin ne kadar ayakta kalacağını ise tarih gösterecektir. ■

ARAP AYAKLANMALARI'NIN 10. YILINDA ORTADOĞU EKONOMİLERİ

DR. RECEP YORULMAZ

Ekonomi Çalışmaları Direktörü

“

Ortadoğu ülkelerine nazaran yönetim sisteminin daha etkin olması sebebiyle kurumsal ve demokratik araçları kullanarak bu süreci görece daha az hasarla atlatan Tunus ve Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde de hâlâ politik ve ekonomik istikrarın tam anlamıyla sağlanamadığı söylenebilecektir.

”

Arap Ayaklanmaları süreci ile Ortadoğu ülkeleri büyük değişimler yaşadığı bir döneme girdi. 1980'lerin sonu ile başlayan globalleşme ve teknolojik kalkınma gibi ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmelerin, otokratik ve baskıcı rejimler ile yönetilen Ortadoğu ülkelerinde etkisi Arap Ayaklanmaları süreci ile ortaya çıkmış oldu. Dünyanın geri kalanının aksine bu değişim süreci bölge ülkelerini kaosu ve krizlerin kaynağı hâline getirdi. Sürecin bu yıkıcı etkisinin en büyük harici sebebi, hiç kuşkusuz, böl-

genin küresel güçler nezdinde taşıdığı stratejik önemdir. Bunun yanında bölgeyi kaosa sürükleyen en önemli dâhili neden ise devlet ile toplum arasında kurulamayan sistematik bağ ve süregelen otorite boşluğuna dayalı zayıflayan merkezî yapıdır.

Bölgedeki rejimler bu dönemde tabandan gelen değişim taleplerini, dünyadaki değişim trendlerini takip edemedikleri ve şeffaf yönetsel yapıya sahip olmadıkları için yönetememiştir. Kriz yönetiminde yaşadıkları başarısızlıkları, Suriye örneğinde olduğu gibi kendi

toplumuna aşırı güç kullanımı gibi büyük hatalar ile birer iç savaşa dönüştürmüş oldular. Öte yandan Libya'da başarıya ulaştığı düşünülen bu süreç, devlet yönetim sistemindeki boşluklar ve devlet geleceğinin oluşmadığı yapısı sebebiyle bu ülkeyi de iç savaşa sürükleyen bir noktaya getirmiştir.

Lübnan ve Irak gibi ülkelerde kendini ekonomi ağırlıklı olarak gösteren kriz, aynı süreç içerisinde yaşanan petrol fiyat şokları ve iç politik istikrarsızlıklar sebebiyle bu ülkelerde de kaos ortamının hâkim olduğu bir atmosfer yaratmıştır. Ortadoğu ülkelerine nazaran yönetim sisteminin daha etkin olması sebebiyle kurumsal ve de-

mokratik araçları kullanarak bu süreci görece daha az hasarla atlatan Tunus ve Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde de hâlâ politik ve ekonomik istikrarın tam anlamıyla sağlanamadığı söylenebilecektir.

Arap Ayaklanmaları sürecinin bölgeye istikrarsızlık ve krizler doğurmasının temel nedeninin rejimlerin kriz yönetimindeki başarısızlık ve şeffaflık gibi eksikliklerinin yanında insani kalkınma konusunda asgari koşulları sağlayamamaları olduğu söylenebilecektir. Öte yandan, bölgesel iş birliği ağlarının gelişmemiş olması bölgede dalga dalga yayılan krizlerin çözümünde rejimlerin yalnız kalmasına yol açmıştır. Körfez krizinde de görüldüğü üzere birbirine komşu bölge ülkelerinde din, kültür ve dil gibi birçok ortak noktaya rağmen yaşanan anlaşmazlıklar bu ülkeleri dış müdahalelere açık hâle getirmektedir.

Öte yandan, Arap Ayaklanmaları sürecinin yıkıcı etkisinin devam ettiği ülkeler dışında bölgede yaşanan istikrarsızlıkların etkisini üzerinden atmaya çalışan ülkelerin, yapısal bir dönüşüm sürecinden geçmekte oldukları görülmektedir. Bu ülkelerde yaşanan piyasa ekonomisine geçiş çabaları, rejim değişiklikleri, toplumdan gelen demokratikleşme talepleri, sivil toplumun etkisini artırması, sosyal medya etkisinin artması, merkezî yönetimlerin istihbarat ve enformasyon tekelinin kırılması ve kadınların iş hayatında ve siyasette seslerini daha fazla duyurmaya başlamaları gibi gelişmeler bu değişim çabalarını temsil etmektedir.

Ancak bölgede bitmeyen istikrarsızlıkların bir sonu olarak ortaya çıkan yeni terör, uyuşturucu ve organize suç örgütlerinin yaygınlaşması ve var olan yolsuzluk olaylarının daha da artması gibi etmenler, bölgede kalıcı bir istikrar ve barış ortamına engel olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, bölgesel ve küresel anlamda yaşanan güç geçişleri ve bölge ülkelerindeki istihbari operasyonların yoğunlaşması da bölgesel istikrar çabalarının önüne geçmektedir. Öyle ki günümüzde etkisini sürdüren söz konusu istikrarsızlıklar; Irak, Lübnan ve Tunus gibi bölge ülkelerinde toplumsal olayların giderek şiddetini artıran bir oranda devam etmesine neden olmaktadır. Bu ülkelerde yönetim değişikliklerine sebep olan toplumsal olaylar, ekonomik temelli motivasyonları gereği daha büyük sonuçlar doğurmaya gebe görünmektedir.

COVID-19 VE PETROL FİYAT ŞOKLARININ ETKİLERİ

Arap Ayaklanmaları sonrası henüz ekonomik ve siyasi olarak toparlanamamış bölge ekonomileri, 2014 yılında yaşanan petrol fiyat şokları ile bir büyük darbe daha almıştır. Ekonomik yapıları büyük oranda petrol gelirlerine dayalı olan ülkeler bu dönemde verdikleri bütçe açıkları ile ekonomik daralma yaşadıkları bir sürece girmiştir. Öyle ki maliye politikaları uygulamalarında vergi kartını çok fazla kullanma gereği duymayan Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi Körfez ülkeleri bu dönemde harcamalar üzerinden alınan vergi uygulamalarına (KDV) gitmek durumunda kalmıştır. Ben-

zer fiyat şoklarının yaşandığı bir döneme girilen dünya ekonomisinde, 2016'da yaşanan büyük düşüşler gibi etmenler, bölge ülkelerinde var olan sıkıntıları artırmıştır.

“

2019 yılında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ve Rusya'yı da kapsayan şekli ile OPEC+ ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklar ile ortaya çıkan yeni petrol fiyat şoklarının üzerine gelen Covid-19 salgınının etkileri en çok bölge ülkelerini etkilemiştir.

”

Süregelen krizlerin yaralarının sarılmaya başlandığı sonraki yıllarda, ekonomik toparlanma beklentisi içerisinde girilen 2019 yılı tüm dünyayı etkisine alan bir salgın ile sonlanmış; yeni yıl ise dünya ekonomileri için tam anlamıyla bir kâbus yılı olmuştur. 2019 yılında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ve Rusya'yı da kapsayan şekli ile OPEC+ ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklar ile ortaya

çıkan yeni petrol fiyat şoklarının üzerine gelen Covid-19 salgınının etkileri en çok bölge ülkelerini etkilemiştir.

Yönetimleri sosyal hayatı kısıtlama önlemleri almaya iten bu süreçte yatırımlar, turistik seyahatler, ticari faaliyetler, müsabakalar vb. birçok faaliyet acil olmadığı sürece durdurulmuştur. Dünyada ekonomistler, süreci farklı isimlerle adlandırıyor olsalar da bunun tek başına bir finansal kriz olmadığı, daha kompleks ve sonuçları henüz tam olarak kestirilemeyen yeni bir kriz olduğu hususunda hemfikirdirler. Öyle ki hükümetleri sosyal izolasyonu sağlayan politikalar uygulamaya iten bu süreç negatif arz ve talep şoklarının bir arada yaşanmasına neden olmuştur. Salgın, finansal piyasalar yoluyla likidite sıkıntısı ve kur baskısı olarak küresel piyasaları etkilemektedir.

Salgının etkilerinin yanı sıra petrol fiyat şoklarının yıpratıcı etkisi, petrol ihraç eden ülkeleri 2020 yılında Ortadoğu'da en fazla daralma yaşayacak ekonomiler ara-

sına sokmaktadır. Salgının etkileri ve petrol fiyat şokları petrol ihraç eden ülkelerin cari işlemler dengesinde önemli bir düşüşe sebep olacaktır. Ekonomik büyüme bakımından 2019 yılındaki kırılganlıkların bölge ülkelerinde gelecek iki yıl içerisinde giderileceği öngörülmektedirken Covid-19 salgını sonrası bu kırılganlıkların izleyen yıl içerisinde katlanarak artacağı öngörülmektedir. 2020 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde salgının etkilerinin ekonomik daralma olarak en çok hissedileceği ülkeler; Lübnan, İran, Irak ve Cezayir olmuştur. Bu bilgiler ışığında, en büyük daralmayı ekonomik çeşitliliğinde enerji, turizm, seyahat, konaklama ve eğlence sektörleri ağırlıklı ekonomilerin yaşadığı söylenebilecektir.

ARAP-İSRAİL “NORMALLEŞME” SÜRECİ

Bölgenin en güçlü ekonomilerinin dahi büyük ölçüde etkilendiği ekonomik ve finansal krizler ile geçen 2020 yılının bir diğer önemli meselesi hiç şüphesiz İsrail ile bazı

Arap ülkeleri arasındaki “normalleşme” süreci olmuştur. İsrail ile ekonomik, askerî ve istihbari ilişkilerini perde arkasında yürüten BAE için normalleşme malumun ilamı niteliğinde olmuştur. BAE, salgına ve petroldeki düşüslere bağlı olarak gelirlerindeki kayıpların oluşturduğu olumsuz etkiyi İsraili turistleri ve yatırımcıları ülkeye çekerek hafifletmek istemektedir. BAE Kültür ve Turizm Bakanlığı, anlaşma imzalanmadan önce 9 Eylül’de ülkedeki tüm otellerin Yahudilerin inançlarına göre helal olan koşer ürünlerden oluşan yemek menüleri hazırlamalarını istemiştir.

Bunun yanı sıra İsraili yatırımcılar, BAE’de gelir ve kurumlar vergisinin olmaması ve sadece %5 katma değer vergisinin olması nedeniyle sermayelerini uygun fırsatlar bulduca burada değerlendirmek isteyeceklerdir. Normalleşme süreci planlandığı gibi ilerlerse atılan kolaylaştırıcı adımlarla birlikte salgın sonrası dönemde turizmdeki beklentiler gerçekleşebilecektir. İki ülke arasında artan ticaretin, BAE’nin sermaye gücü İsrail’in ise teknolojik kapasitesi üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu bağlamda iki ülke arasında teknoloji transferi ve finansal yatırımlar konularında anlaşmalar imzalanmaktadır.

TÜRK MALLARINA BOYKOT UYGULAMALARI

Arap Ayaklanmaları sürecinin Türkiye açısından en önemli etkisi, ABD dış politikasındaki değişikliklerin etkisi ile bölgede kendisini rakip gören Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerin takındıkları

hasmane tavırlar olmuştur. Suriye ve Doğu Akdeniz dolayısıyla Libya’da Türkiye’nin pozisyonundan rahatsızlık duyan Körfez ülkeleri, Katar’a boykot hamleleri ve Türkiye’ye karşı üzeri kapalı ekonomik ve finansal operasyonları ile bölgedeki güç mücadelesinde aktör olduklarını ortaya koymak istemiştir.

Suudi Arabistan ve BAE, Türkiye karşıtı politikalarını ekonomik boykotlar seviyesine taşımışken; Türk İhracatçıları Kuzey Afrika ülkeleri ile olan ticaretlerinde de zorluklarla karşılaşmaya başlamıştır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları gereği resmî olarak ticareti engelleyemeyen bu ülkeler, ticari faaliyetleri yavaşlatarak ve içerideki talebi azaltmaya yönelik girişimlerle bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bölge ülkelerine ihracat yapan iş insanları özellikle Fas’ın gümrüklerde zorluk çıkardığını, Cezayir’de ve Tunus’ta da daha az olmakla birlikte sıkıntılar yaşadıklarını bildirmişlerdir. Kuzey Afrika ülkelerinin bu noktadaki temel argümanı Türkiye ile yapılan ticarette cari açık vermeleridir.

Türkiye ile bu ülkeler arasında ekonomik anlaşmazlıkların çıkmasında Fransa ve BAE’nin Türkiye karşıtı politikalarına ve Suudi Arabistan’ın başlattığı Türk mallarına boykot çağrılarında Kuzey Afrika’dan destek bulma çabaları da etkili olmaktadır. Özellikle Körfez sermayesinin bu ülkeleri desteklemesi karşılığında Türkiye ile olan ikili ticaretlerinde cari açık vermelerini öne sürerek çıkarları doğrultusunda politikalarını değiştirebilirler. Nitekim Fas, Türk ürünlerinin vergi oranlarını artırma

yoluna giderek Türk malının ithal halatını engellemeye çalışmaktadır. Ülke yönetimi, Türkiye’den ithal edilen 1200 kalem ürün için gümrük vergilerini %90’a varan oranda artırmıştır.

Geçtiğimiz günlerde Suudi Arabistan ve BAE’nin Türkiye ile normalleşme niyetlerini ortaya koyması, bölgede değişen dengeleri göstermesi açısından önem arz etmektedir. Tüm bu süreçte, içerideki bir takım sosyo-politik sıkıntılara rağmen istikrarını sürdürmeyi başaran ve millî hamleler ile yerli sanayisini güçlendiren Türkiye, hiç şüphesiz bölgenin parlayan yıldızı olmuştur.

Arap Ayaklanmaları sonrası oluşan yeni kamplaşmaların sonucu olarak ortaya çıkan bölgesel ittifaklar ve sürtüşmeler bölgede dengeleri değiştirmeye devam etmektedir. Geçtiğimiz günlerde Suudi Arabistan ve BAE’nin Türkiye ile normalleşme niyetlerini ortaya koyması, bölgede değişen dengeleri göstermesi açısından önem arz etmektedir. Tüm bu süreçte, içerideki bir takım sosyo-politik sıkıntılara rağmen istikrarını sürdürmeyi başaran ve millî hamleler ile yerli sanayisini güçlendiren Türkiye, hiç şüphesiz bölgenin parlayan yıldızı olmuştur. Kararlı duruşu ile bölge haklarını ısrarlı bir şekilde savunması sonucu elde ettiği kazanımlar, Türkiye’nin bölgesel gücünü pekiştirmesini sağlamıştır. ■

1980'DEKİ IRAK'TA TÜRKMEN LİDERLERİN ASILMASI HADİSESİ VE TÜRKMENLERİN BUGÜNÜ

BİLGAY DUMAN

Irak Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

16 Ocak 1980'de Saddam Hüseyin rejimi tarafından Türkmen liderler Doç. Dr. Necdet Koçak, Albay Abdullah Abdurrahman, Dr. Rıza Demirci ve Adil Şerif'in asılması, daha sonra aynı yıl içerisinde 70'e yakın Türkmen aydınının daha aynı uygulamaya maruz kalması Türkmen tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir.

”

Irak'taki rejimler tarafından Türkmenlere yönelik baskı politikaları her dönemde devam etmiştir. Bunun sonucu olarak Türkmenler Irak'ta hiçbir dönemde hak ettikleri haklara sahip olamamıştır. Bunun yerine asimilasyon, baskı, sindirme ve şiddet eylemleri gibi insanlık dışı uygulamalara maruz kalmıştır. Özellikle Saddam Hüseyin rejimi tarafından Türkmenler üzerinde kurulan baskı, 2003'te rejimin devrilmesine rağmen 2013'te bile etkisini devam ettirmektedir. Türkmenlerin devlet mekanizmasından büyük ölçüde dışlanması, siyaset

yaşağı, Türkmen liderlerin asılması gibi Türkmen kimliğinin yok edilmesine yönelik politikalar, Türkmenlerin yeni Irak'ta etkin bir siyaset izlemesini de sınırlamaktadır.

1980 OLAYININ TÜRKMEN TOPLUMUNDAKİ YIKICI ETKİLERİ

Bu açıdan 16 Ocak 1980'de Saddam Hüseyin rejimi tarafından Türkmen liderler Doç. Dr. Necdet Koçak, Albay Abdullah Abdurrahman, Dr. Rıza Demirci ve Adil Şerif'in asılması, daha sonra aynı yıl içerisinde 70'e yakın Türkmen aydınının daha aynı uygulamaya maruz kalması Türkmen tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Bu olayla Irak'taki Türkmenlere yön

verebilecek aydın ve yetişmiş insanlar saf dışı bırakılmıştır. Bu kişiler dışındaki aydın ve lider özellikli kişiler ise ya Irak dışına kaçmış ya da geri çekilerek halktan kop-

Necdet Koçak

muştur. Böylece Türkmenlere yön verebilecek yeni aydın ve aydın hareketlerinin ortaya çıkması da engellenmiştir.

Tarihin şiddetle anılan yıllarına bir not olarak düşülen bu olay, Irak'taki Türk kimliğinin geleceğini etkileyen en önemli olaylardan bir olarak nitelendirilebilir. Bu olayla birlikte Türkmenler daha kapalı bir toplum hâline gelirken yapılanların cezasız kalması ya da göz ardı edilmesinin, Türkmen halkının Irak devletine olan inancını azalttığını ifade etmek mümkündür. Aslında tarihte yaşanan bu acı olay, Türkmen kimliğinin ispatı niteliğindedir. Türkmenler, Kerkük Katliamı gibi nice olaylara rağmen Irak'taki varlığını korumuş ve korumaktadır. Özellikle 2012 yılı Irak'taki Türkmen varlığının kanıtlanması açısından önemli bir yıl olmuştur. Başta Irak Türkmen Cephesi Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihî olmak üzere Türkmen siyasetçilerin Irak merkezî hükümeti üzerinden yürüttükleri politika sonucu Türkmenler, Irak'ta kalıcı haklar elde etmiştir. Özellikle 26 Temmuz 2012'de Irak

Parlamentosunda kabul edilen Türkmen Hakları Raporu resmî bir belge niteliği taşıması açısından son derece önemlidir. Raporda Türkmenlerin Irak'ta üçüncü asli unsur olduğu kabul edilmiştir.

“
Türkmenler, belki de Irak siyasi tarihinde bugüne kadar elde edemedikleri siyasi başarıyı 2012 yılı içerisinde elde etmiştir. Bu başarının elde edilmesinde başta Irak Türkmen Cephesi olmak üzere dönemin Türkmen siyasetçilerinin payı olduğu kadar siyasi konjonktürün de payı vardır.
”

Her ne kadar Türkmen hareketi yeniden canlanmış olsa da Irak'taki denklem içerisinde varlığı derecesinde yer aldığını söylemek mümkün değildir. Bu varlık sadece siyasi açıdan değil, ekonomik, kültürel ve sosyal alanda da yeteri kadar kendini gösterememektedir. Türkçe eğitim veren okullara giden öğrenci sayısı her geçen gün azal-

maktadır. Erbil başta olmak üzere Kerkük gibi Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı yerlerde ekonomiyi ve pazarı elinde bulunduran Türkmenler yavaş yavaş kaybetmektedir.

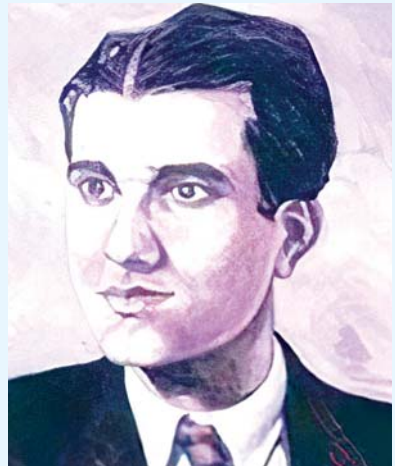
Türkmenler, belki de Irak siyasi tarihinde bugüne kadar elde edemedikleri siyasi başarıyı 2012 yılı içerisinde elde etmiştir. Bu başarının elde edilmesinde başta Irak Türkmen Cephesi olmak üzere dönemin Türkmen siyasetçilerinin payı olduğu kadar siyasi konjonktürün de payı vardır. Özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ve Irak merkezî hükümeti arasındaki çekişmeden Türkmenler fayda sağlamıştır. 2012 yılı içerisinde Türkmenler ve Kürtler arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başlaması, Türkmenlerin yerelde bazı kazanımlar (Kerkük İl Meclisi Başkanlığına Hasan Turan'ın getirilmesi, Irak Türkmen Cephesi'nin yeniden Erbil'de büro açması gibi) elde etmesine imkân tanımıştır. Buna karşılık Nuri el-Maliki de Türkmenleri sistem içerisinde yanında tutabilmek amacıyla merkezî hükümetin gücünü kullanmıştır. Bu

Abdullah Addurrahman

Adil Şerif

Rıza Demirci

süreçte Türkmenler, Irak Parlamentosunda yapılan oylamalarla Türkmen haklarını içeren bir raporun kabul edilmesi, Türkmenlerin Irak'ın üçüncü asli unsuru sayılması, Irak bütçesinden Türkmen bölgelerinde kullanılmak üzere pay ayrılması gibi kazanımlar sağlamıştır. 28 Temmuz 2012'de Irak Parlamentosunda onaylanan raporla Türkmenler Irak'ın üçüncü asli unsuru olarak kabul edilmiştir. Yani Irak'ta yaşayan Arap ve Kürtlerden sonra Türkmenler Irak'taki en büyük nüfusa sahip millet olarak tanınmıştır. Ayrıca Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş, Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği gibi resmî devlet kuruluşlarında Türkmençe, Arapça ve Kürtçe gibi resmî dil statüsüne yükseltilmiştir. Bu kazanımlar fiilen Türkmenlere henüz bir fayda getirmemiş olsa

da resmiyet kazanma açısından önemlidir.

“

Irak merkezî hükümetinin güvenlik birimlerini siyasal amaçlar doğrultusunda kullanmasının yanında Türkmen bölgelerine yeteri kadar güvenlik ve koruma sağlayamaması, Türkmenleri şiddet eylemleriyle karşı karşıya bırakmıştır.

”

2003 SONRASINDA TÜRKMENLERİN DURUMU

Türkmenler siyasî ve sosyal haklar açısından kazanım sağlamış olsalar bile Irak'ta hak ettikleri seviyeye gelememiştir. Nitekim Türkmen kimliği Irak'ta gittikçe erozyona

uğramaktadır. Türkmenler 2003 sonrası Irak'taki siyasî sistem içerisinde hak ettikleri pozisyona gelemezken hem yerel hem de genel politikada günden güne geri plana atılmıştır. Özellikle doğrudan Türkmenlere yönelik yapılan saldırı eylemleri, fidye karşılığı adam kaçırma, suikastlar, Kerkük, Telafer ve Tuzhurmatu başta olmak üzere Türkmen yerleşimlerinde yaşanan bombalı saldırılar devam etmiştir. Irak'taki siyasî çekişme Türkmenlere siyasî kazanımlar sağlarken bu çekişmenin ortaya çıkardığı güvenlik boşluğu Irak'taki en korumasız halk olan Türkmenleri olumsuz etkilemiştir. Irak merkezî hükümetinin güvenlik birimlerini siyasal amaçlar doğrultusunda kullanmasının yanında Türkmen bölgelerine yeteri kadar güvenlik ve koruma sağlayamaması, Türkmen-

leri şiddet eylemleriyle karşı karşıya bırakmıştır.

Özellikle 2014 Haziran ayında, IŞİD'in Irak'ta hâkimiyet bölgeleri oluşturmasından sonra siyasi olarak geri planda kalan Türkmenler, IŞİD'in ortaya çıkardığı bütün olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. Türkmenler doğrudan IŞİD'in hedefi hâline gelirken IŞİD'in kontrol ettiği ya da etkide bulunduğu başta Telafer ve Musul olmak üzere, Kerkük, Tuzhurmatu, Diyala gibi yerlerden göç etmek zorunda kalmıştır. Bilindiği kadarıyla 600 binden fazla Türkmenin mülteci konumuna düştüğü söylenmektedir. Türkmenlerin bir kısmı Irak'ın güneyindeki Necef, Kerkela, Hille gibi bölgelere göç ederken bir kısmı da Irak'ın kuzeyinde Duhok ve Erbil'e bir kısmı ise Türkiye'ye göç etmek zorunda kal-

mıştır. Böylelikle Türkmenler göç ettikleri bölgelerde azınlık nüfus konumuna düşmüştür. Sosyal hayatın uzağında kalan Türkmenler, gittikleri bölgelerde yabancılaşmış; işsizlik, eğitimsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

“

Öte yandan IŞİD'le birlikte özellikle Telafer'deki Türkmenler arasında çıkan mezhepsel gerginliğin de giderilmesi, Telafer'e Türkmenlerin dönüşü öncesinde en önemli konulardan biri olmuştur. Nitekim hâlen Tuzhurmatu'nun çevresindeki Türkmen yerleşimleri Yengice ve Bastamlı, IŞİD'den temizlense bile, buradan göç eden Türkmenler hâlen yerlerine tam anlamıyla dönebilmiş değildir.

”

Bununla birlikte Aralık 2017 itibarıyla IŞİD'in toprak hâkimiyeti bitirilmiş olsa bile Kerkük ve çevresindeki Türkmen bölgelerine de zaman zaman IŞİD tarafından saldırı düzenlenmektedir. Öte yandan IŞİD'le birlikte özellikle Telafer'deki Türkmenler arasında çıkan mezhepsel gerginliğin de giderilmesi, Telafer'e Türkmenlerin dönüşü öncesinde en önemli konulardan biri olmuştur. Nitekim hâlen Tuzhurmatu'nun çevresindeki Türkmen yerleşimleri Yengice ve Bastamlı, IŞİD'den temizlense bile, buradan göç eden Türkmenler hâlen yerlerine tam anlamıyla dönebilmiş değildir. Sünni Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Yengice

ve Bastamlı halkı içerisinde bazı kişilerin IŞİD'e destek verdiği yönündeki bilgiler, Şii Türkmenlerin yaşadığı Tuzhurmatu'da Türkmenler arasında gerginlik ortaya çıkarmış, bu gerginlik giderilebilmiş ve uzlaşma sağlanabilmiş değildir.

Kısa vadede Türkmenlerin sorunlarına bir çözüm üretilmesi çok mümkün görünmemektedir. IŞİD sonrası yeniden yapılanma ve siyasi-sosyal dengelerin sağlanması için büyük bir çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsam içerisinde Türkmenlerin sorunlarının en azından bir kısmının çözülmesine çalışılması az da olsa Türkmenleri rahatlatacaktır. Mevcut durum itibarıyla Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerin giderek iyileşmesi de Türkmenlerin Irak'ta daha iyi bir konuma gelmesinde kolaylaştırıcı olabilir. Ancak öncelikle Türkmenlerin daha bütüncül ve etnik, mezhebi, siyasi çıkar ayrışmalarından uzak durarak, Türkmen kimliğini önceleyerek hareket etmesi, Türkmenlerin sorunların çözülmesindeki en kritik konudur.

Bu nedenle Türkmen liderlerin asılmasının üzerinden 40 yıl geçmesine rağmen hâlen bu olaylar üzerinden politika üretmek bir fayda sağlamayacaktır. Bu olaylar her zaman akılda tutularak ve unutulmasına izin verilmeyerek, Türkmen kimliğinin daha da güçlenmesine katkı sağlanabilir. Bu açıdan önemli olan tarihte yaşamak değil, tarihi yaşayarak tarih yazmaktır. Türkmen siyasetçilerin de gelecek için çıkmaz oluşturan sorunların çözümüne katkı yapması, tarihe Türkmenler adına düşülecek bir not olacaktır. ■

SÜLEYMANİYE'DE TABAN KAZANAN PKK'NIN IRAK VE BÖLGE GELECEĞİNE OLUMSUZ ETKİLERİ

FEYZULLAH TUNA AYGÜN

Uzman ORSAM

“

PKK açısından Sincar'ın Kandil'e alternatif olabilecek şekilde ortaya çıkmasına rağmen özellikle coğrafi şartlar itibarıyla Kandil'in önemini koruduğu söylenebilir.

”

Irak'ın kuzey doğusunda yer alan Süleymaniye vilayeti İran ile sınırı oluşturan Kandil Dağları'nda terör örgütü PKK kamplarını barındırmaktadır. Kandil Dağları, Irak-İran sınırını oluşturmasının yanı sıra Erbil ve Süleymaniye sınırında yer almaktadır. Bu nedenle Kandil Dağları hem ülkeler arası hem de Irak vilayetleri arasında yer alması ve coğrafi kısıtlılık nedeniyle tarafların üzerinde tam egemenlik sağlayamadığı bir bölgeden oluşmaktadır. Bölgede Körfez Savaşı (1990-1991) ile somutlaşan güç

boşluğundan yararlanan PKK, 1997 yılında üs bölgeleri oluşturmaya başladığı Kandil'de 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi ve 2014 yılında terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) Irak'taki büyük şehirleri ele geçirmesiyle oluşan ortamdan yararlanarak Kandil'deki varlığını artırmıştır.

Dağ yapılanmasını çeşitlendiren terör örgütü PKK, buradaki varlığını kullanarak şehir yapılanmalarını destekleyerek başta Süleymaniye olmak üzere Irak'taki bazı şehirlerde etkinliğini artırmıştır. Öte yandan Ağustos 2014'te terör örgütü İŞİD'in kontrolüne geçen Sincar'da Kasım 2015'te PKK'nın hâkimiyet sağlaması ile terör örgütünün taşrada oluşturduğu merkezler üzerinden şehirlerde etkinlik kurma çabası ikincil bir bölgeden devam etmiştir. Ancak PKK açısından Sincar'ın Kandil'e alternatif olabilecek şekilde ortaya çıkmasına rağmen özellikle coğrafi şartlar itibarıyla Kandil'in önemini koruduğu söylenebilir. Zira PKK'nın Sincar'daki varlığı Musul merkezli Ninova vilayetinde etkinliğini ar-

tırmasına uygun zemin sağlarken Kandil'deki varlığı Süleymaniye ve Halepçe'nin yanı sıra Kerkük ve Diyala vilayetlerinde de faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır.

TERÖR ÖRGÜTÜ PKK'NIN YENİ STRATEJİSİ

28 Mayıs 2019'da Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından Irak'ın kuzeyinde başlatılan Pençe Operasyonu'nun ardından hareketin Pençe-Kartal ve Pençe-Kaplan aşamaları ile devam etmesi terör örgütü PKK'yı Irak'taki stratejisini gözden geçirmeye itmiştir. Terör örgütü PKK, Türkiye-İrak sınır bölgesinde lojistik hatlarının kesilmesiyle önceliğini şehirlere aktarmıştır. Bu bağlamda PKK, coğrafi erişimin kısıtlı olduğu bölgelerdeki üslerini

merkez olarak kullanılarak şehirlere yönelik yapılanma girişimlerini artırmıştır. PKK'nın Sincar'da oluşturmaya ça-

lıştığı sözde yerel yönetim, Birleşmiş Milletler gözetiminde Bağdat ve Erbil arasında imzalanan Sincar'ın statüsüne ilişkin anlaşma ile tarafların tepkisine neden olmuştur. Ancak anlaşmaya rağmen Sincar ve Sincar Dağı'nda PKK'nın hâkimiyet kurduğu alan varlığını sürdürmüştür. Zira PKK tarafından kısmen çekilme gerçekleşmiş olmasına rağmen çekilen silahlı unsurların farklı isimlerle tekrar bölgeye girdiği bilinmektedir.

Buradan hareketle kırsal alanda sıkışan terör örgütü PKK'nın şehirlere yönelik etkinliğini artırabilmesi için Sincar, Mahmur ve Kandil'deki varlığının örgüt açısından büyük bir önem taşıdığı söylenebilir. Zira bu bölgelerde PKK'nın oluşturduğu üsler, yer aldıkları alanların çevresindeki ve lojistik hatlarla desteklenebilecek yerleşim yerlerinde hâkimiyet kurulması için uygun bir zemin hazırlamaktadır. Zira Türkiye'nin sınır içindeki kararlı terörle mücadelesi PKK'yı Türkiye'de terör eylemi düzenleyemeyecek şekilde baskılanmasına neden olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda terör örgütü varlığını sürdürebilmek ve insan kaynağı kazanabilmek için Irak'taki şehirleri öncelik olarak belirlediği söylenebilir.

SÜLEYMANİYE'DEKİ GÖSTERİLER VE DEĞİŞEN DİNAMİKLER

Terör örgütü PKK'nın şehirlere atfettiği önemi artırdığı yeni stratejisi somut şekilde Sü-

leymaniye’de düzenlenen gösterilere sızan PKK üyelerince görünür hâle gelmiştir. Zira 2 Aralık 2020’te Süleymaniye’de başlayan gösterilerde, göstericiler tarafından yetersiz kamu hizmetleri, işsizlik, mali kriz, maaşlarının ödenememesini ve hayat pahalılığını gerekçe olarak göstermiştir. Ancak PKK’nın şehirlere yönelik yeni stratejisi ile örgüt üyeleri ve sempatanları göstericilerin arasına sızarak gösterilerin seyrinin değişmesine neden olmuştur. Hatta Süleymaniye’ye bağlı Pençvin, Raniye ve Halepçe’deki gösterilere PKK’nın silahlı olarak katıldığı görülmüştür. Bu noktada PKK’nın Süleymaniye vilayetinde Erbil ve Duhok’a oranla daha geniş bir tabana ulaşabildiği söylenebilir. Hatta Süleymaniye merkezli Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB), Goran (Değişim) Hareketi ve Yeni Nesil Hareketi’nin (Newey Nwe) PKK ile yakın ilişkiye sahip olduğu söylenebilir. Zira, 2018 Irak Parlamentosu seçimlerinde PKK’nın dağ kadrosundan bir terörist olan Yusra Recep, Yeni Nesil Hareketi’nin seçim listesi

içerisinde Süleymaniye’den seçimleri kazanarak Irak Parlamentosuna katılmış ve Irak Parlamentosu Savunma ve Güvenlik Komisyonu Başkan Yardımcılığını üstlenmiştir.

“

Bu noktada KYB Yürütme Kurulu Üyesi Ata Saravi’nin de PKK’nın gösterileri kışkırttığını açıkça dile getirmesi terör örgütünün gösterilerdeki etkinliğini göstermesi açısından önemli olmuştur.

”

Diğer yandan gösteriler ile sokaklarda görünür hâle gelen terör örgütü PKK, Süleymaniye’de PKK’nın siyasi uzantısı Tevgara Azadi hariç siyasi partilerin ve resmî kurumların binalarına düzenlenen saldırılarda yer almıştır. Bu noktada KYB Yürütme Kurulu Üyesi Ata Saravi’nin de PKK’nın gösterileri kışkırttığını açıkça dile getirmesi terör örgütünün gösterilerdeki etkinliğini göstermesi açısından önemli olmuştur. PKK, “Irak Kürt

Bölgesel Yönetimi (IKBY) sistem karşıtı” tutumuyla Süleymaniye merkezli olarak tabanını genişletme hatta genişlettiği tabanı ile “kanton”laşmayı amaçladığı söylenebilir. Hatta PKK, IKBY idari sınırlarına alternatif bir yapılandırma ortaya çıkartarak federal ve federe otoriteyi açıkça tehdit etmektedir. Bu nedenle PKK’nın Irak ve IKBY’nin egemenlik haklarını doğrudan ihlal eden bir yapıya dönüştüğü söylenebilir.

KYB’NİN TUTUMU

Süleymaniye merkezli siyasi partiler arasında KYB hem vilayetteki güvenlik kurumlarını kontrol etmesi hem de tarihsel kökenleri itibarıyla ayrılmaktadır. Bu nedenle KYB’nin tutumunun detaylıca incelenmesi gerekmektedir. KYB, 2019’un sonunda düzenlediği ve “Yenilenme” ismini verdiği kurultayıyla 3 Ekim 2017’de hayatını kaybeden KYB’nin Kurucu Genel Başkanı Celal Talabani’nin ardından boşalan genel başkanlık koltuğunu doldurmuştur. Bu nedenle görünüş itibarıyla parti içerisinde Talabani ailesi, Kosrat Resul ve Molla Bahtiyar arasındaki hizipleşmenin önüne geçilmiş olmasına rağmen ayrışmalar hem Talabani ailesi içerisinde hem de KYB’deki diğer güçlü figürler arasında devam etmektedir. Bu doğrultuda Kosrat Resul grubu, KYB’nin Eş Başkanlığını üstlenen Bafel Talabani ve Lahur Şeyh Cengi (Talabani) gruplarına karşı zayıf düşmektedir. Bu noktada Celal Talabani’nin eşi Hero Ahmed’in de Talabani ailesine verdiği destek büyük önem taşımaktadır. Ancak parti içerisindeki güç dengesinin Talabani ailesi lehine ağırlık kazanması ile aile içe-

risindeki ayrışmalar daha görünür hâle gelmiştir. Bu doğrultuda Bafel Talabani grubunu Hero Ahmed ve IKBY Başbakan Yardımcısı Kubat Talabani desteklemekte olup Lahur Talabani ise desteğini kardeşleri Polad Talabani, Aras Talabani, Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih, ABD desteğiyle kurulan Terörle Mücadele Grubu ve KYB'nin Süleymaniye merkezli istihbarat birimi olan Zanyari'den almaktadır.

Bu noktada siyaseti yönlendirme yeteneğine sahip Bafel Talabani ve güvenlik kurumları üzerinden siyasete oldubitti yapabilen Lahur Talabani arasında IKBY ve merkez siyasetinde ayrışmalar yaşanmasına rağmen iki eş başkanın da terör örgütü PKK'ya yönelik benzer görüşleri bulunmaktadır. Hatta KDP ve PKK arasında artan gerilim konusunda her iki liderin de PKK'nın Suriye uzantısı YPG'nin ana unsuru olduğu Suriye Demokratik Gücü (SDG) sözde Komutanı Mazlum Kobani kod adlı Ferhat Abdi Şahin aracılığıyla ara buluculuk teklif ettiği iddia edilmektedir. Diğer bir yandan Lahur Talabani'nin Berham Salih üzerinden Joe Biden yönetimi ile PKK arasında toplantı düzenlenmesi konusunda girişimde bulunduğu iddiası basına yansımıştır. Özellikle Süleymaniye'deki güvenlik kurumlarında Lahur Talabani'nin etkisi ve kontrolü düşünüldüğünde PKK'nın bölgede daha fazla hareket zemini kazanmasında taraflar arasında bir anlaşma olduğu anlaşılabilir. Zira KYB'nin yeni lideri olmaya çalışan ve bu noktada Süleymaniye halkı içerisinde "yeni Mam Celal" olarak anılmaya başlayan Lahur Talabani'nin PKK ile siyasi bir iş birliği yaptığı da de-

ğerlendirilebilir. Zira PKK'nın Süleymaniye ve çevresinde ciddi bir siyasi gücü olduğunu ve halk arasında taban bulduğunu reddetmek mümkün değildir. Bu nedenle KYB içerisindeki dengeler de düşünüldüğünde, KYB içerisinde başat güç olmak isteyen Lahur Talabani'nin PKK'ya sempati ile bakan halk tabanından destek almaya çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada PKK ve Lahur Talabani arasından "kazan kazan" durumu ortaya çıkmaktadır. Böylece PKK Süleymaniye'de rahat bir hareket alanı bulurken, Lahur da PKK'yı bir denge aracı olarak kullanmaktadır. Hatta Lahur için PKK faktörü sadece KYB içerisindeki dengelerde değil, aynı zamanda hem Süleymaniye merkezli Goran ve Yeni Nesil gibi diğer siyasi yapılar hem de KDP'ye karşısında bir koza dönüşebilecek niteliğe sahiptir. Hatta daha büyük resimde Bağdat, Türkiye, İran ve ABD ile ilişkilerde de PKK'nın araçsallaştırılması söz konusu olabilir. Bu noktada söz konusu iş birliğinde KYB'nin temel amaçlarından birisinin IKBY siyasetinde KDP'yi zor duruma düşürmek olduğu yorumu yapılabilir. Zira gösterilere silahlı bir şekilde katılan terör örgütü PKK üyeleri IKBY'yi hedef alarak bölgenin başat aktörü olan KDP'nin zayıflamasına neden olmaktadır.

“

PKK'nın şehirlere yönelik yeni stratejisi ile örgüt üyeleri ve sempatanları göstericilerin arasına sızarak gösterilerin seyrinin değişmesine neden olmuştur.

”

Diğer yandan KYB içerisinde, IKBY ve Süleymaniye'ye somut olarak zarar vermesi ve KYB'nin Irak'taki ve bölgedeki bazı aktörler ile ilişkilerini zedelemesi nedeniyle terör örgütü PKK'nın faaliyetlerine karşı çıkanlar da yer almaktadır. Bu doğrultuda Kubat Talabani, Ekim 2018'de Süleymaniye'de yer alan Tevgera Azadi ofislerinin kapatılmasını emretmiştir. Diğer yandan ise eski KYB Politbüro Üyesi Mamosta Cafer, PKK'nın varlığının bölgeye doğrudan zarar verdiğini açıklamaktadır. Ayrıca KYB'li IKBY Parlamentosu Üyesi Osman Kerim Sivare partisinin politikası konusunda öz eleştiri yaparak "PKK'ya verdiğimiz destek nedeniyle Türkiye ile ilişkilerimiz bozuldu" diyerek, PKK'yı "yıkım ve vandalizme destek olmuştur" şeklinde suçlamaktadır.

KYB'nin de tutumuyla Süleymaniye ve çevresinde terör örgütü PKK faaliyetlerinin hareket alanı elde etmesi PKK'nın doğrudan Irak ve IKBY'nin egemenliğini tehdit eder hâle gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca terör örgütlerinin zemin kazanması bu bölgelerin geleceğine de zarar vermektedir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın da Bağdat ve Erbil ziyaretinde aktardığı gibi bütün siyasi tarafların terör örgütlerine karşı iş birliği içerisinde hareket etmesi önem taşımaktadır. Zira Türkiye'de faaliyetleri neredeyse sıfırlanan PKK'ya sınır dışında da bölgede bulunan aktörler tarafından cephe alınmaması durumunda PKK'nın Suriye'nin yanı sıra Irak'ın da geleceğine ipotek koyacağı, bölgesel iş birliği ve kalkınmanın önündeki en büyük engel olacağı söylenebilir. ■

KÖRFEZ UZLAŞISI VE GÜVEN İNŞASI SÜRECİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ

AHMED YUSUF

Temsilci AA-DOHA

“

Tarihsel olarak hem Suudi Arabistan hem de BAE, mevcut sınırların belirlenmesinden önce Katar Emirliği'ni kendi toprağına birçok defa dâhil etme girişiminde bulunmuştur. Bu durum bu ülkeler arasında zaman zaman sınır çatışmalarına ve nüfuz mücadelelerine yol açmıştır.

”

Kuşkusuz ki Katar'a ambargo uygulamakla ateşlenen Körfez krizi hem yönetimler arasında hem de halklar arasında olumsuz etki bırakmıştır. Suudi Arabistan'da gerçekleştirilen 41. Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Zirvesi, Körfez krizinin çözülmesi açısından atılan bir adım olmakla beraber ilişkilerin eskisi gibi çok iyi olacağı manasına gelmemektedir. Bu durumun en büyük sebebi ise yaşananların bir daha tekrar-

lanmaması konusunda hiçbir garantinin bulunmamasıdır.

Körfez ülkeleri arasında gerçekleşen uzlaşısı sonrasında KİK ülkeleri arasında diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilse de özellikle Katar'ın bu tecrübe sonrasında ihtiyatlı tutumunu sürdüreceği söylenebilir. Bu ihtiyatı doğrulayan gelişmelerin başında ise uzlaşısı ilan edilmesine rağmen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn yetkililerinden

Katar'a yönelik bazı olumsuz ifadeler gelmektedir. Bu durum Körfez'deki anlaşmazlıkların kalıcı çözümünün zaman alacağını gösteriyor. Resmî olan uzlaşının ardından Katar için en önemli ve temel mesele karşılıklı olarak güvenin yeniden inşa edilmesidir. Bu inşa süreci sadece dört yıl önce başlayan krizin çözülmesini değil bu krizin de temel tetikleyici unsurlarından olan geçmişteki siyasi anlaşmazlıklara ve sınır sorunlarına kalıcı çözümler üretilmesini gerektirmektedir. Geçmişteki bu sorunlarda da taraflar benzer şekildedir; yani bir tarafta genellikle Katar diğer tarafta ise Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn olmuştur.

Bu kavgalar ve krizler hakkında bilgi vermek, bölgeyi daha iyi anlamamıza yardımcı olması açısından faydalı olacaktır. Tarihsel olarak hem Suudi Arabistan hem de

BAE, mevcut sınırların belirlenmesinden önce Katar Emirliği'ni kendi toprağına birçok defa dâhil etme girişiminde bulunmuştur. Bu durum bu ülkeler arasında zaman zaman sınır çatışmalarına ve nüfuz mücadelelerine yol açmıştır.

COĞRAFİ ÇATIŞMADAN SİYASİ ÇATIŞMAYA: KRİZİN FARKLI TARİHSEL KÖKLERİ

Üç Körfez ülkesi arasındaki ihtilaf, son yıllarda coğrafi sınırlardan siyasi ihtilaflara doğru yönelim göstermiştir. Bu anlaşmazlıkların temelini günümüzde olduğu gibi genellikle Katar'ın siyasi, bölgesel ve dış politika tercihlerinin diğer ülkelerden farklı olması oluşturmaktaydı. Bu bağlamda Doha'nın tercihlerinin hâlen farklı şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Farklı zamanlarda Suudi Arabistan ve

Katar 1920'deki Dhabib ve 1925'teki el-Harithi da dâhil olmak üzere sınır meselelerinden kaynaklı birçok çatışmaya tanık olmuştur. Bu çatışmalardan önce Katar ile Abu Dabi arasında 1881'den 1888'e kadar 7 yıl süren, "Baynunah, Suweiha ve el-Mervarf" savaşları ile başlayan ve "Khanoor" ile biten kadim savaşlar vardır. Yine sınır sorunları ile alakalı bir diğer çatışma 1936 yılında Bahreyn ile Katar arasındaki "Zubarah Savaşı"dır.

KİK ülkeleri arasında ortaya çıkan en belirgin anlaşmazlıklardan biri de 1990'larda bir grup Adalar (Hawar Adaları ve Fasht el-Dibel) üzerinde yaşanan Katar-Bahreyn anlaşmazlığı olmuştur. Kriz, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) 2001 yılında aldığı kararla sona erdi ve farklılıklar silahlı çatışmaya dönüşmeden taraflarca kabul edil-

di. Böylece Katar, el-Zubarah ve Jinan, Wahad Janan ve Fasht el-Dibal adalarına egemen olurken; Bahreyn Hawar Adaları ve Jarada adası üzerinde egemenlik kazandı.

Ablukacı ülkelerin başat gücü Suudi Arabistan ile Katar arasındaki önemli sınır çatışmalarından el-Khfous olayı ise 30 Eylül 1992'de gerçekleşen ve bir Suudi yüzbaşı, 4 Suudi askeri ve iki Katar askerinin ölümü ve Suudi Arabistan'ın el-Khfous bölgesini kontrol etmesiyle sona eren kısa süreli bir çatışmadır. Bu ülkeler ile Doha yönetimini karşı karşıya getiren diğer önemli hadise ise 1996'da meydana gelmiştir. Bu tarihte Katar başarısız bir darbe girişimine tanık olmuştur. Bu sürecin sonrasında ortaya çıkan detaylar bu girişimin arkasında da Ablukacı ülkelerin olduğuna işaret etmiştir. Dolayısıyla bu girişim net bir şekilde Katar'ı işgal etmeyi, hükümeti zorla değiştirmeyi, egemen kararlarına ve ülke kaynaklarına hâkim olmayı hedefliyordu. Bu gelişme sonrasında 2017'deki toptan bir krize dönüşme de Katar, bahsi geçen ülkelerle kalıcı tutum ayrılığına yönelerek sürekli gerilimli ilişkilere sahip olmuştur.

Arap Ayaklanmaları sürecinde gerilimli ilişkilerin iyiden iyiye belirgin olduğu 2014'teki gelişme ile doğrulanmıştır. Mart 2014'te Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE yani Körfez krizinin mimarları Katar'a karşı "ilk yumuşak darbe"lerini 9 ay süreyle Doha'dan büyükelçilerini geri çekerek başlatmışlardır. Bu durum başta Mısır'daki askeri darbe olmak üzere bölgesel olaylar sırasındaki görüş farklılığının bir

sonucu olarak meydana gelmiştir. Sonrasında ise günümüzde etkilerini değerlendirmeye devam ettiğimiz Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn ile Mısır'ın sahiplendiği 5 Haziran Krizi, bir süre önce başlayan Katar'a karşı medya saldırılarının ardından patlak vermiştir. Böylece Ablukacı ülkeler Katar ile ilişkilerini tamamen keserek ve Doha yönetimine karşı kara, hava ve deniz ablukası uyguladı. Ablukacı ülkeler ile Doha yönetimi arasında var olan ve günümüzde etkileri hissedilen söz konusu siyasi-coğrafi sorunlara kısa anlatı ile riki dönemde yeniden benzer problemlerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

“
Katarlı uzmanlar, diğer bölgelerde de ülkeler arasında pek çok sorunlar ortaya çıkabildiğini ve aktörlerin farklı bakış açıları olabileceğini belirterek asıl önemli noktanın bu siyasi anlaşmazlıkların bedelinin Körfez'deki halklara ödetilmemesi olduğuna dikkat çekmektedir.

GÜVEN İNŞASI VE HALKLARI KRİZLERDEN AYIRMAK

Birçok Katarlı uzman, Körfez'de hayati olan güven ortamının inşasında ve ülkeler arası anlaşmazlıklarını çözmeye KİK Genel Sekreterliğinin rolünün gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede ülkeler arasındaki anlaşmazlıklarını normal karşılayan Katarlı uzmanlar, diğer bölgelerde de ülkeler ara-

sında pek çok sorunlar ortaya çıkabildiğini ve aktörlerin farklı bakış açıları olabileceğini belirterek asıl önemli noktanın bu siyasi anlaşmazlıkların bedelinin Körfez'deki halklara ödetilmemesi olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kriz sürecinde uygulanan politikalarda görüldüğü üzere krizden en çok etkilenen kesimin halklar olduğuna dikkat çeken Katarlı uzmanlar, bu noktaya ilişkin güçlü çekinceleri olduğunu ve bu meselelerin çözülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bilindiği üzere derin akrabalık bağı olan Körfez halkları, bu krizden derinden etkilenmişlerdir. Dahası Körfez halklarının, kendi aralarında kurdukları güçlü sosyal ilişkilerde yöneticiler arasında var olan siyasi anlaşmazlık-

larla yeterince ilgilenmedikleri savunulmaktadır. Bu durum siyasi sorunların mevcut güçlü bağları olumsuz etkilemesine yol açmakta ve aslında bu sorunlar ile ilgilenmeyen Körfez halklarını iç içe geçmiş ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Diğer bir ifade ile söz konusu halkların bu kriz süreçlerinden muaf tutulmasına katkı sağlayacak mekanizmalar kalıcı barış için elzem ilk noktadır.

KÖRFEZ ÜLKELERİ ARASINDA ÇÖZÜM MEKANİZMALARI OLUŞTURMALI

Bu bağlamda hem halklar arasındaki etkileşimi olumsuz etkilemek hem de KİK ülkeleri arasındaki sorunları büyümeden çözüme

kavuşturmak açılarından el-Ula Anlaşması önemli bir fırsattır. Bu anlaşma çerçevesinde geliştirilecek yapıcı mekanizmalar, farklı bölgesel ve dış politika yaklaşımları bulunan söz konusu aktörler arasındaki olası krizlerin önüne geçme potansiyeline sahiptir. Bu açıdan düşünüldüğünde Körfez uzlaşması, KİK liderlerinin Körfez krizini ve Katar devleti ile yıllarca süren siyasi, ekonomik ve sosyal ayrılıkları sona erdiren kalıcı bir barışa ve güven inşası sürecine varma iradesinin bir imtihanıdır. KİK'deki bazı ülkelerin bu amaçlara ulaşma konusundaki şüpheli durumları göz önüne alındığında, kalıcı barışın şartlarını bu noktaların oluşturduğu unutulmamalıdır.

Sonuç olarak, Körfez uzlaşısında Bahreyn ve BAE'nin sonraki dönemde izleyecekleri politikaların ve bahsi geçen mekanizmaların oluşturulmasının belirleyici olacağı görülmektedir. Bu durumlar KİK ülkeleri arasındaki güven inşası ve kalıcı barış için elzemdir. Diğer taraftan Ablukacı ülkeler ile Doha yönetimi arasındaki geçmişteki siyasi-coğrafi anlaşmazlıkların varlığı dikkate alındığında Katar'ın bu kriz süresince izlediği tavır ve uzlaşma ile elde ettiği asıl kazanım, Türkiye'nin bölgedeki rolünün güçlenmesine katkı sağlayarak İran ve Suudi Arabistan'ı dengeleme potansiyeline sahip bir ülke ile müttefik olabilmesidir. ■

BIDEN DÖNEMİNDE İRAN'I BEKLEYEN SENARYOLAR

MUSTAFA CANER

Araştırma Görevlisi Sakarya Üniv.

“

Biden'ın ABD Başkanı seçilmesiyle beraber İran hükümetinden neredeyse açık açık sevinç duygularının ifade edildiğine şahit olundu. Başta Ruhani olmak üzere hükümet yetkilileri, ABD'nin yaptırımları kaldırması ve nükleer anlaşmaya dönmesi hâlinde İran'ın da üzerine düşeni yapacağını defaatle vurguladılar.

”

ABD başkanlık seçimlerinin Joe Biden'ın zaferiyle tamamlanmasının ve sonuçların kesinleşmesinin ardından yeni ABD Başkanı'nın dış siyasetinin nasıl şekilleneceğine dair tartışmalar da ağırlık kazandı. Seçimleri büyük bir heyecanla takip eden Tahran yönetimi de bu anlamda Biden ile birlikte yeni dönemin neler

getireceğini kestirmeye, yaptıkları açıklamalar marifetiyle de Washington yönetimine mesajlar vererek bir tür ön almaya çalışıyor. Biden'ın seçilmesi İran'da oldukça olumlu karşılanırken Tahran'ın bir an önce yaptırımların kaldırılmasını sağlayacak bir diplomasiyi hayata geçirmeye çalıştığı görülüyor. Ancak İran için koşullar 2015'ten daha zorlu görülüyor.

ABD-İRAN İLİŞKİLERİNDE YENİ SAYFA İHTİMALİ

İran tarafı nükleer anlaşmaya geri dönülmesi ve ABD ile ilişkilerin olabildiğince normalleştirilmesi için oldukça istekli.

İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin neredeyse elle tutulur tek dış politika başarısı 2015 yılında İran ve P5+1 ülkeleriyle imzalanan nükleer anlaşmaydı. ABD Başkanı Donald Trump, Mayıs 2018'de ABD'yi anlaşmadan çekerek İran

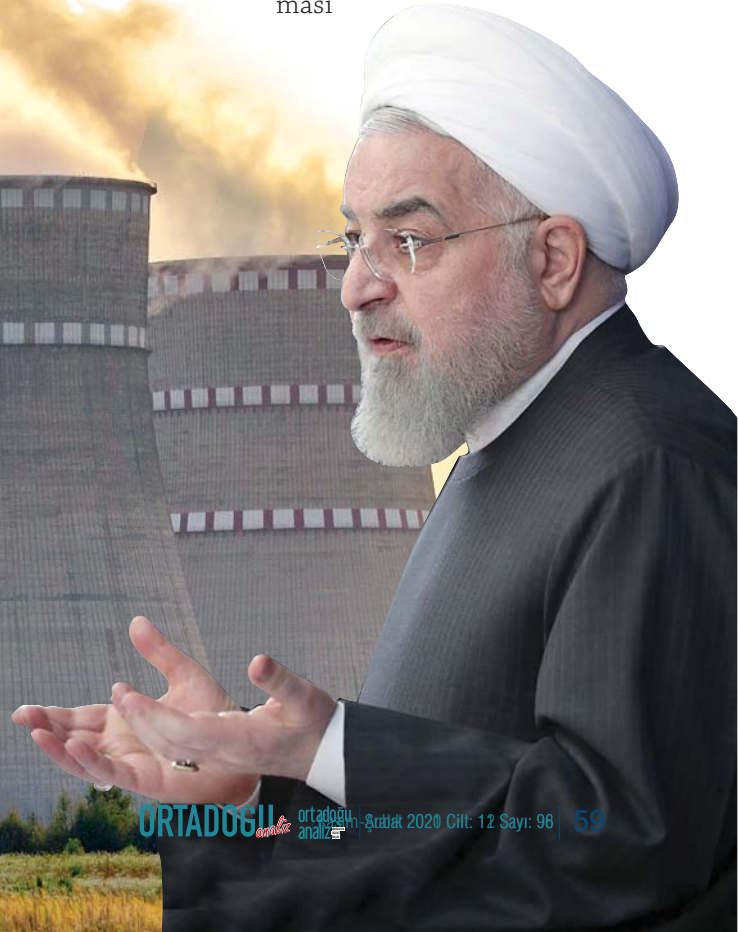
üzerindeki yaptırımları yeniden devreye sokarken yalnızca İran ekonomisine zarar vermekle kalmamış aynı zamanda İran'ın iç siyasi dengelerini de altüst etmişti.

Tek dış politika başarısı da

elinden alınan ılımlı Ruhani hükümeti, içeride muhafazakâr ve sertlik yanlısı siyasetin kısıkağı altında kalmıştı. Aynı zamanda iç siyasette de vaat ettiği açılımları gerçekleştiremediğinden dolayı ılımlı ve reformist kesimlerin eleştirilerinin hedefindeydi. Ruhani'nin bu cendereden çıkış stratejisi kendi siyasi söyleminin tonunu sertleştirmek olsa da bir yandan da Trump döneminin bitmesi ve Biden dönemiyle birlikte yeni bir sayfa açılması için sabrediyordu.

Biden'ın ABD Başkanı seçilmesiyle beraber İran hükümetinden neredeyse açık açık sevinç duyularının ifade edildiğine şahit olundu. Başta Ruhani olmak üzere hükümet yetkilileri, ABD'nin yaptırımları kaldırması ve nükleer anlaşmaya dönmesi hâlinde İran'ın da üzerine düşeni yapacağını defaatle vurguladılar. Zira Biden'ın yaptırımları kaldır-

ması

Ruhani hükümetinin de iç siyasette puan kazanması anlamına geliyor. İlmli ve reformist siyasetin yeniden güçlenmesi, 2021'in Haziran ayında gerçekleştirilecek İran cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de Ruhani çizgisindeki bir adayın elini güçlendirecek. Ancak tam da bu sebeple Biden döneminde ilişkilerin normalleşmesinin önünde iç ve dış siyasi engellerin bulunduğu görülüyor. İçeride muhafazakâr gruplar Biden'ın Trump'tan bir farkının olmadığı ve yeniden müzakere masasına oturmanın ihanet anlamına geleceği mealinde eleştirilerini yükseltiyorlar. Muhafazakârlar, normalleşme yoluna giren İran-ABD ilişkilerinin iç siyasette kendi pozisyonlarını zayıflatacağının ve 2021 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde dezavantajlı duruma düşeceklerinin farkında.

Öte yandan bazı dış gelişmeler de İran-ABD ilişkilerindeki olası yumuşama trendine zarar verecek niteliği haiz. Mossad'ın düzenlediğine hemen hemen herkesin kanı olduğu Muhsin Fahrizade suikastı bunlardan bir tanesidir. İran nükleer programının en önemli isimlerinin başında gelen nükleer fizikçi Fahrizade'nin 27 Kasım'da Tahran yakınlarında bir suikast sonucu öldürülmesi, açıkça İran-ABD ilişkilerinin yeni dönemde de bozuk seyrine devam etmesi için bir kışkırtma amacı taşıyordu. İsrail tarafı bu suikast suretiyle İran'a askerî bir cevap verilmeye çalışarak çatışma ve belki de bölgedeki tüm dengeleri altüst edecek bir savaşı hedefliyordu. Trump dönemi İsrail için İran üzerindeki baskıların iyiden iyiye artırılarak ülke ekonomisine ciddi darbe vurulduğu ve Tahran yönetiminin bölgesel nüfuzunun zayıflatıldığı

bir dönem olmuştu. İran'ın zayıflatılması, İsrail için kendi güvenliğinin bir ön koşulu olarak telakki ediliyor. Biden döneminde İran'ın nefes alma imkânı bulabileceğinden tedirgin olan İsrail yönetiminin, Fahrizade suikastıyla ilişkilerin yumuşama ihtimalini ortadan kaldırmaya çalıştığı söylenebilir. Zira yaşanacak bir çatışma, İran'ı "saldırgan" bir devlet olarak çerçevelemeye ve İran'a karşı ABD'nin askerî seçeneklerini devreye sokmasına zemin hazırlayacaktı.

“

İran'ın gerek Süleymani gerekse de Fahrizade olsun stratejik ve sembolik isimlerinin suikastla öldürülmelerine görünür bir cevap verememesi, iç kamuoyunda yönetime olan güveni zayıflatmaktadır. İç siyasi mücadelede bu durum muhafazakârlar tarafından Ruhani hükümetine karşı kullanılıyor.

”

Ancak İran tarafı reaksiyoner davranmayarak hem İsrail'in planlarını

şimdilik suya düşürmüş hem de Biden yönetimiyle uzlaşmaya ne kadar istekli olduğunu göstermiş oldu. Cumhurbaşkanı Ruhani, İran'ın cevabının "akıllıca" olacağını söyleyerek "uygun yer ve zamanda" karşılık vereceklerini açıkladı. İran tarafı zaten bu tarz kışkırtmaların yaşanabileceğini tahmin etmiş ve kısa bir süre öncesinde Irak'taki vekil kuvvetlerine ABD askerî varlıklarını hedef almamaları talimatını vermişti. Fakat İran'ın gerek Süleymani gerekse de Fahrizade olsun stratejik ve sembolik isimlerinin suikastla öldürülmelerine görünür bir cevap verememesi, iç kamuoyunda yönetime olan güveni zayıflatmaktadır. İç siyasi mücadelede bu durum muhafazakârlar tarafından Ruhani hükümetine karşı kullanılıyor. Muhafazakârlar yalnızca söylemsel alanda değil yasama organı üzerinden pratik anlamda da Ruhani hükümetinin elini kolunu bağlamaya çalışıyorlar. Fahrizade suikastı sonrası İran Meclisinin almış olduğu uluslararası nükleer gözlemcilere kapıyı kapatma ve uranyum zenginleştirilmesi kararı, önemli bir dönüm noktasını temsil ediyor. Ruhani hükümeti bu karara direnmeye

çalışsa da başarılı olamadı ve karar yasaladı. Bundan sonraki süreçte nükleer anlaşmanın tarafları öncelikle İran'ı mevcut anlaşma kapsamındaki yükümlülüklerine uymaya davet ediyorlar. Daha sonra ise yeni müzakerelerin gündeme gelebileceği konuşuluyor. Dolayısıyla Ruhani hükümetinin yaptırımların kaldırılmasını sağlayarak 2021 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ılımlı ve reformist kanada avantaj sağlama yönündeki planı ağır bir darbe almış oldu.

Koltuğunu Biden'a devretmeye yaklaşırken Trump'ın, Basra Körfezi'ndeki ABD askerî varlığını artırması ve İran'a yeni yaptırımlar uygulama kararları açıkça Tahran yönetiminin kışkırtılması amacını taşıyor.

Bu noktada İsrail tarafının İran'ı kışkırtarak çatışma veya savaş tetiklemeye çalışmasında yalnız olmadığını söylemek gerekiyor. Trump yönetiminin son günlerinde, tabiri caizse Körfez'de suları ısındırarak provokatif eylemlerin peşinde olduğu görülüyor. Koltuğunu Biden'a devretmeye yaklaşırken Trump'ın, Basra Körfezi'ndeki ABD askerî varlığını artırması ve İran'a yeni yaptırımlar uygulama kararları açıkça Tahran yönetiminin kışkırtılması amacını taşıyor. İsrail'in örtülü operasyonlarına yeşil ışık yakarak Trump'ın, Biden'ın İran yaklaşımının altını oymaya çalıştığı söylenebilir. Yeni dönemde İran-ABD ilişkilerinin normalleşmesi İsrail için oldukça

olumsuz bir tablo olarak görüldüğü için Trump'ın önümüzdeki dönemdeki siyasi ikbali açısından İsrail lobisinin desteğinden mahrum kalmama yönünde adım attığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira İran'ı bir çatışmanın içerisine çekmek demek, Biden'ın da İran'a daha şahin bir tonda muamele etmesi anlamına gelecek.

NÜKLEER MESELEDE YENİ ANLAŞMA MÜMKÜN MÜ?

Diğer taraftan Biden yönetimi de İran ile olan diyaloglarının Trump döneminden farklı olacağını ifade ediyor. Biden kabinesinin Dışişleri Bakanı olacak olan Anthony Blinken'in İran konusundaki görüşleri bu anlamda önemli bir referans olarak değerlendirilebilir. Blinken, Trump'ın nükleer anlaşmadan çıkışını büyük bir hata olarak değerlendiriyor ve İran ile yeni bir anlaşma yapılması gerektiğini düşünüyor. Zira ona göre İran'ın nükleer kapasitesini sınırlamanın ve nükleer silah gücüne erişmesini engellemenin en etkin yöntemi diplomasi ve uluslararası kurumların devreye sokulması. Ancak Blinken, İran ile "yeni" bir anlaşma yapılmalı derken İran tarafının buna sıcak bakmadığı söylenmelidir. Çünkü yapılacak yeni anlaşmanın İran'ın balistik füze programı gibi meseleleri de kapsamaması gerektiği ABD ve müttefikleri tarafından ifade ediliyor. Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, daha kapsamlı bir nükleer anlaşma yapılması gerektiğini söyledi. İngiliz Parlamentosundan da 2015'teki anlaşma üzerinden çok sular aktığına, yeni ve kapsamlı bir anlaşmanın yapılması gerektiğine ilişkin açıklamalar geliyor. İngiltere, İran'ın çok yakın ilişki içerisinde olduğu

Lübnan'daki Hizbullah'ı geçtiğimiz yıl terör örgütleri listesine almıştı. Ayrıca geçtiğimiz günlerde de Devrim Muhafızları Ordusunun terör örgütü sayılması gerektiğine dair bir teklif parlamentonun gündemine geldi. Dolayısıyla İngiltere'nin İran'a olan yaklaşımının 2015 yılındakinden farklı olduğu görülüyor. Üstelik yeni nükleer anlaşmanın daha kapsamlı olması gerektiğine ilişkin telkinler yalnızca Avrupa'dan da gelmiyor. İran'ın yakın ilişkilere sahip olduğu Çin'den de benzer yönde mesajların iletildiği söyleniyor.

İran için eski anlaşmaya dönmenin pek mümkün olmadığı görülüyor. Daha kapsamlı bir anlaşma için müzakere masasına oturmak ise yeni tavizler verilmesi anlamına gelecektir. İran'ın bugüne kadar millî güvenlik meselesi olarak gördüğünden dolayı müzakerelerin bir parçası olmasını reddettiği balistik füze programı bunlardan birisidir. Yeni anlaşmanın İran'ın füze kapasitesini sınırlandırması öngörülüyor. Elbette bunun doğrudan sonucu İran'ın bölgesel nüfuzunun zayıflaması olacaktır. 2015 anlaşmasının, bölgesel faaliyetleri açısından İran yönetiminin elini oldukça güçlendirdiği tezi son yıllarda pek çok aktör tarafından kabul görmüş durumdadır. Bu nedenle yeni anlaşmanın İran'ın nükleer faaliyetleri kadar bölgesel faaliyetlerini de sınırlandırması üzerinde durulmaktadır. İran'ın bu anlaşma teklifine ne kadar direnebileceği ise belirsizliğini korumaktadır. Ancak ekonomik ve sosyal yapısında son yıllarda yaşanan bariz bozulmalar dikkate alındığında İran'ın fazla vaktinin olmadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. ■

TERÖRİZMİN SAHRAALTI'NDAKİ YÜKSELİŞİ

TÜRKİYE'NİN AFRİKA'DAKİ VARLIĞI VE ULUSLARARASI REKABET

GÖKTUĞ SÖNMEZ

Güvenlik Çalışmaları Direktörü ORSAM

“

Özellikle Kuzey Afrika ve Sahraaltı'ndan IŞİD ve el-Kaide gibi yapılara doğrudan katılımların ötesinde el-Şebab ve Boko Haram, Afrika coğrafyasında terörizm merkezli çalışmalarını en fazla yoğunlaştıran örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır.

”

Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) ve el-Kaide'nin önemli varlık göstermeye gayret gösterdiği, bu kapsamda özellikle 2014-2015 sonrasında IŞİD'in giderek ağırlığını artırdığı coğrafyalardan Sahraaltı Afrika, aynı zamanda 2020-2030 arası %5 ortalama büyüme beklentisi ve geçtiğimiz on yıldaki büyüme hızlarında dünyanın önde gelen ülkelerini barındırması itibarıyla küresel ağırlığını artırmaktadır. Bununla birlikte hem uluslararası aktörler bölgede angajmanını artırırken hem de bölge geleceğe dönük önemli bir potansiyel barındırırken bölgeye IŞİD ve el-Kaide'nin artan ilgisi dikkat çekici sonuçlar doğurmakta ve ileriki yıl-

larda da bu durumu sürdürecektir bir görünüm sergilemektedir.

Bölgede Ruanda'dan Sudan'a, Orta Afrika'dan Gine ve Liberya'ya kadar yaşanan çatışmalar, soykırımlar ve zorunlu göçlerle birlikte hareketlenen demografinin, yeni coğrafyalarda yaşadığı imkânsızlıklar, entegrasyon sorunları ve ulusal bazdaki sistemsel sorunlar Afrika'yı dünyanın ilgi odağı coğrafyalardan biri hâline getirmiştir. Bölgenin, 1998'de Kenya ve Tanzanya'da ABD Elçiliklerinin bombalanmasıyla el-Kaide'nin ABD'ye yönelik yaklaşımının ilk girişimlerinin ortaya konduğu coğrafya olduğu da hatırlanmalıdır.

EL-ŞEBAB VE BOKO HARAM ODAĞINDA BÖLGEDE IŞİD VE EL-KAİDE VARLIĞI

Özellikle Kuzey Afrika ve Sahraaltı'ndan IŞİD ve el-Kaide gibi yapılara doğrudan katılımların ötesinde el-Şebab ve Boko Haram, Afrika coğrafyasında terörizm merkezli çalışmalarını en fazla yoğunlaştıran örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır. 2013 sonrasında Doğu Afrika ve Somali özelinde hareketliliği artan el-Şebab'ın el-Kaide ile Boko Haram'ın ise IŞİD'le yakın ilişkileri olduğunu; buna karşın bu yapıların insan havuzunun tıpkı diğer birçok coğrafyada

olduğu gibi geçişkenlik gösterdiği de unutulmamalıdır.

El-Şebab'ın küresel terörle mücadele radarına girişi için Şubat 2012'de el-Şebab'ın el-Kaide'ye bağlılığını bildirdiği video yayını önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2014'te örgüt lideri Ahmet Abdi Godan'ın drone saldırısında ABD tarafından öldürülmesinin

örgüte hayati bir darbe vurmadığı veya örgütün toparlanmayı belli ölçüde gerçekleştirebildiğini; öte yandan bu darbenin Sahraaltı'nda IŞİD'e daha fazla alan açtığını söylemek mümkündür. 2018'de yüzlerle ifade edilen Somali IŞİD'inin hem etki alanının ciddi anlamda büyüdüğü hem de mevcudun binlerle ifade edilir hâle gelmesi bunu göstermektedir. Özellikle 2018 sonlarından itibaren gruplar arasındaki çatışmalar derinleşmiş ve iki aktör tarafından daha fazla tahrik edilerek görünür kılınmıştır. 2019 Aralık ayında Mogadişu'da gerçekleştirdiği ve 80'den fazla kişinin hayatını kaybettiği saldırılar ile 2020 Ocak ayında Kenya'da

gerçekleştirdiği ve 3 ABD askerinin hayatını kaybettiği Manda Askerî Üssü saldırısı, örgütün artan hareketliliğinin en önemli iki örneği olarak değerlendirilmektedir.

Nijerya orijinli Boko Haram ise daha ziyade Nijer, Nijerya, Kamerun ve Çad coğrafyasında eylemsellik göstermekte; IŞİD ile daha yakın bağları bilinmekte olup kendisini "İslam Devleti'nin Batı Afrika Vilayeti" olarak lanse etmektedir. 2015 Mart ayında IŞİD'e bağlılığını ilan eden örgüt, bu tarih itibarıyla küresel koalisyonun da radarına girmiştir. Örgüt 2009'da ilk lideri Muhammed Yusuf'un öldürülmesi sonrası Ebubekir Şekau liderliğinde

çok daha agresif bir tutum benimsemiş; kışlalar, karakollar ve Birleşmiş Milletler temsilcilik binaları hedefler hâline gelmiş, IŞİD'e biat açıklaması sonrası ise örgütün görünürlüğü bir kademe daha yükselmiştir. 2016-2017 yıllarında Barack Obama yönetimi Kamerun'a 300 asker göndererek Nijer'deki varlığını güçlendirmek yoluyla destek vermiştir.

Bu coğrafyalarda hareketliliği olmasa dahi bu yapıların Afrika'daki varlığı ve özellikle eylemlerinin yarından çoğu Somali ve az bir kısmı Kenya'da gerçekleşen Hareket el-Şebab el-Mücahidin ya da yaygın kullanılan kısa isimle el-

Şebab'ın varlığı, Sahraaltı'nın kilit aktörlerinden olan Somali ve bu aktörle ilişkili uluslararası aktörlerin bölge politikaları üzerinde etkili olabilmektedir. Phoenix ve Minnesota gibi diaspora bulunan yerlerden ABD vatandaşlarını Somali'deki "mücadele" için örgüte katmayı başaran ve dönem dönem Doğu Afrika'daki ABD askerî varlığını hedefe alma yönünde söylemiyle öne çıkan örgüt, bölgesel güvenliğe ve küresel rekabetin bölgede yansımalarına önemli etki yapma potansiyeline sahiptir.

BÖLGEDE TÜRKİYE VARLIĞI, ULUSLARARASI REKABET VE OLASI SENARYOLAR

Irak ve Suriye'deki kayıplar sonrası bölgenin özellikle IŞİD açısından ağırlığın kaydığı ana merkeze dönüşmeye başlaması ve el-Kaide'nin "Mağrib'teki el-Kaide" varlığından bu yana Afrika'ya olan ilgisi, uluslararası oyuncuların bölgeye girmek ve bölgedeki varlıklarını artırmak için kullandıkları önemli sebepler arasındadır.

Özellikle Libya krizinde ve Suriye'nin kuzeyinde daha görünür olan Fransa-ABD gerilimi bölgedeki denklemin önemli boyutudur.

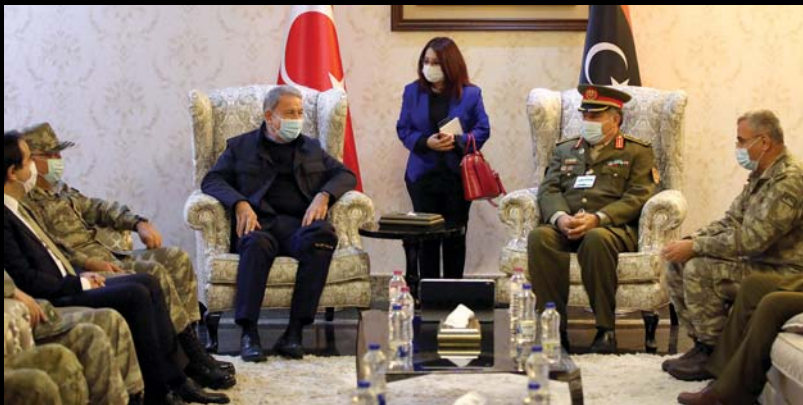
Fransa etkisini hem Burkino Faso, Çad, Nijer, Moritanya ve Mali'den oluşan G-5 gibi bölgesel hamleler üzerinde başat dış güç pozisyonunu alarak hem AB'nin unsurlarını kendi Afrika varlığını derinleştirmek için kullanarak artırmaya çalışmaktadır. ABD ise önemli potansiyeller barındıran ve hızla Çin'in en önemli yayılma rotalarından birine dönüşmüş olan Afrika'da, Rusya'nın da özellikle Libya ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde artan görünürlüğüyle ABD Afrika Komutanlığının (AFRICOM) ağırlığını artırmayı ve bölgede Fransa'yı aşan bir güce ulaşmayı hedeflemektedir. Somali'deki Afrika Birliği Misyonu (AMISOM) güçlerinin çekilmesiyle bölgede ABD rolünün büyüyebileceği değerlendirilmektedir. Trump döneminin mirası olarak askerlerin çekilme sürecinin işlediği Somali'de ve genel olarak Afrika'da Joe Biden döneminde hem küresel terörizm söylemi hem liberal müdahaleci argümanlarla dönüş beklemek bu çerçevede oldukça olasıdır.

Türkiye ve İsrail bölgede iddialı orta ölçekli güçler olarak öne çıkmaktadır. Bu aktörler hem sert hem yumuşak güçlerini güçleri ölçeğinde yansıtmakta; Türkiye böl-

gede savunma sanayi satışlarını öncelerken İsrail de suyun öte tarafına yönelik politikaları için bölgede önemli bir güç unsuru hâline gelmeye ve ekonomisi hızla büyüyen bu coğrafyada kendisine yeni ve geniş bir pazar açma gayretindedir.

“
Türkiye'nin yardım ve destek politikalarının yanında siyasi figürlerinin bölgede gördüğü ilgi Türkiye'nin bölgedeki istisnai rolünün altını çizmekte, kimi zaman Libya örneğinde olduğu gibi Sahra ötesinde de gücünün küresel ve nükleer aktörlerle kolayca rekabet edebilir hâle taşınmasına imkân sağlamakta ve gücü üzerinde oldukça hayati çarpan etkisi yapmaktadır.

”
Bu ülkeler içerisinde bölgeyle tarihsel ve sosyolojik bağlarının gücüyle öne çıkan Türkiye'nin yardım ve destek politikalarının yanında siyasi figürlerinin bölgede gördüğü ilgi Türkiye'nin bölgedeki istisnai rolünün altını çizmekte, kimi zaman Libya örneğinde olduğu gibi Sahra ötesinde de gücünün küresel ve nükleer aktörlerle kolayca rekabet edebilir hâle taşınmasına imkân sağlamakta ve gücü üzerinde oldukça hayati çarpan etkisi yapmaktadır. Bu nedenle Somali'deki Türk askerî varlığını hedef alan el-Şabab saldırıları ve örgütün ülkedeki Türk mühendisleri hedef alan açıklamaları tesadüfi görünmemektedir.

Bölgeye istikrar katabilecek ve sahada yumuşak-sert gücü diğer güçlere kıyasla çok daha etkin harmanlamış Türkiye'nin hamleleri, bölgede istikrarsızlıktan faydalanan ve/ya Türkiye'nin bölgedeki varlığının önünü kesmeyi amaçlayan aktörler açısından en önemli hedeflerdendir. Bölgeye yabancı olan ve Türkiye'yi çevrelemek ve bölgedeki İsrail hareketlerini kolaylaştırmak için bölgeye hamle yapan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan gibi aktörlerle Libya krizinde bunlarla birlikte Türkiye'ye karşı cephe alan Fransa'yla rekabetin sertleştiği dönemlerde Türkiye'nin bölgedeki en önemli ağırlık merkezi olarak görülebilecek Somali'deki saldırılar ilgi çekici bir zamanlama sergilemektedir. Körfez'deki normalleşme ve Fransa-Türkiye ilişkilerinde yumuşama sinyalleri bu kapsamda dikkatle izlenmelidir.

Türkiye için coğrafyada ayrı bir öneme haiz Somali'de 2013'ten bu yana Türklerin de hayatını kaybetmesine neden olan önemli saldırılar gerçekleşmiştir. Saldırlarda Kızılay Yardım Konvoyu (2013), Büyükelçilik ek binası (2013) ve Maarif Vakfı aracı (2019) doğrudan hedef alınmakla birlikte örgütün farklı saldırılarında hayatını kaybedenler arasında Türk vatandaşları sıklıkla yer almakta; örgütün doğrudan Türk müteahhitleri hedef aldığı görülmektedir. Türkiye'nin, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ziyaretiyle ülkeyi 2. Dünya Savaşı'ndan beri ziyaret eden ikinci Afrika dışı ülke olması ve o tarihten bu yana Türkiye'nin ülkeye yardımlarının 1 milyar doları aşması hem Türkiye açısından Somali'nin önemini altını çiz-

mekte hem Türk varlığına karşı saldırılara dair düşünülmesi gereken bir noktayı teşkil etmektedir.

“
Sahraaltı'nın hâlihazırda IŞİD ve el-Kaide bağlantılı değerlendirilebilecek saldırıların coğrafi ağırlık merkezine dönüşme eğiliminde olduğunu ve terörizmden geçtiğimiz yıl itibarıyla en çok etkilenen coğrafyaların başında geldiğini not etmektedir.
”

Türkiye'nin ülkedeki üssü Somali'deki Türk Askerî Eğitim Üssü'nde (TURKSOM) Somali polisi özel hareketçularının eğitimi ve aynı birimin Foça Jandarma Komanda Okulunda eğitim alması bu anlamda gözden kaçmamalıdır. Öte yandan Türkiye, bölgede deniz haydutluğu ve terörle mücadele bağlamında Deniz Kuvvetleri unsurlarının bulunmasına yönelik tezkereyi Ocak 2020 itibarıyla yeniden uzatmıştır. Afrika Birliğinin Somali Misyonunun barış gücü AMISOM'un ülkeden 2020 sonunda çekilme takvimi ve sorumluluğun 20.000 civarı mevcuda sahip Somali ordusuna bırakılması, 2021 ile bölgede çerçevesi çizilen hareketliliği artırmasının oldukça olası olduğunu göstermekte ve Türkiye'nin hem Somali polisine hem Somali ordusunun neredeyse üçte birine verdiği eğitimin bu çerçevede önemini doğrulamaktadır.

Bölgede yukarıda tartışılan IŞİD ve el-Kaide bağlantılı grupların

varlığı ve etkisinin artma eğilimi bu genel uluslararası çerçevede okunmalıdır. Aralık'ta açıklanan “Global Terrorism Index” verileri de Sahraaltı'nın hâlihazırda IŞİD ve el-Kaide bağlantılı değerlendirilebilecek saldırıların coğrafi ağırlık merkezine dönüşme eğiliminde olduğunu ve terörizmden geçtiğimiz yıl itibarıyla en çok etkilenen coğrafyaların başında geldiğini not etmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu örgütlerin, olası yeni katılımlarla birlikte uluslararası rekabetin hem vekilleri hem hızlandırıcıları hem de konjonktürel olarak durdurucuları veya iş birliğine iticileri hâline gelebileceği unutulmamalıdır.

Irak ve Suriye özelinde örgütün yeni aktörlere alan açması, eskilerinin gücünü sahada test etmesi ve kimi dönemler kırmaması, bölgede dinamikleri köklü biçimde kimi alanlarda değiştirmiş olması hatırlandığında Afrika'nın geleceğinin hem bölgesel hem küresel düzlemdeki şekillenişinde örgütün işlevsel rolünün büyük olacağı, varlığının sahadaki kimi aktörler tarafından gerek bahane gerekse reel olarak kullanılabilirliğini öngörmek gerçekçi olacaktır. Bu denklemde yumuşak-sert gücüyle yer alan Türkiye'nin varlık ve çıkarlarını korumanın yanında bölgeye istikrar getirmek için önemli bir potansiyeli olduğu görülmektedir. Önümüzdeki süreçte hem AB içerisinde Fransa'nın Afrika politikasına dair yükselen rahatsızlık hem de ABD ile Fransa'nın kıtadaki tırmanan örtülü rekabeti, Sahraaltı'na ve genel olarak Afrika'ya dair Türk dış politikası açısından izlenmesi gereken dinamiklerin başında gelecektir. ■

BAE'NİN YAYILMACI BÖLGESEL POLİTİKASINDA F-35 ALIMININ OLASI ROLÜ

ARDA MEVLÜTOĞLU

Savunma Politikaları Araştırmacısı

“

F-35 alımını, BAE'nin askerî ve istihbari faaliyetleri ön planda tutan bölgesel yayılmacı dış politikasının en iddialı ve güçlü adımı olarak nitelendirmek mümkün.

”

Reuters haber ajansı 20 Ocak günü, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) 50 adet F-35A Lightning II savaş uçağı ve 18 adet MQ-9B Reaper tipi silahlı insansız hava aracı (SİHA) alımı için bir anlaşma imzaladığını duyurdu. Ajansın haberine göre anlaşma, yeni Başkan Joe Biden'ın yemin töreninden bir saat kadar önce imzalandı.

Bu anlaşma, BAE'nin kasım ayında ABD yönetiminin onayladığı geniş çaplı bir alımın bir kısmını teşkil ediyor. ABD Savunma Bakanlığına

bağlı Savunma Güvenlik İşbirliği Dairesi (Defense Security Cooperation Agency - DSCA) tarafından 10 Kasım 2020 tarihinde üç ayrı satış ile ilgili bilgi paylaşılmıştı. BAE'ye satışına onay verilen kalemler 50 adet F-35A Lightning II savaş uçağı, 18 adet MQ-9B Reaper SİHA ile bu platformlarla birlikte kullanılacak çok sayıda hassas güdümlü silah sisteminden oluşmaktaydı. Üç paketin toplam tutarı 23 milyar dolardan fazlaydı. F-35 alımını, BAE'nin askerî ve istihbari faaliyetleri ön planda tutan bölgesel yayılmacı dış politikasının en iddialı ve güçlü adımı olarak nitelendirmek mümkün.

BAE HAVA KUVVETLERİ

BAE Hava Kuvvetlerinin başlangıcını, İngiliz yönetimi sırasında Abu Dabi emirliği tarafından 1968 yılında kurulan hava birliği teşkil etti. Ülkenin kuruluşundan sonra eğitim ve teşkilatlanma çalışmaları, Pakistan desteği ile yürütüldü. Paralelde, Dubai emirliği tarafından da bağımsız bir hava gücü oluştu-

rumuş, her iki kuvvet 1999 yılında tek bir çatı altında birleşmişti. BAE Silahlı Kuvvetlerinin kuruluşu ve modernizasyonu sürecinde özellikle 1990'lı yıllara kadar ana tedarikçiler ABD, Fransa, İngiltere ve İtalya oldu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra Rusya, 2000'li yılların başlarından itibaren de Güney Afrika'dan kayda değer alımlar yapılmaya başlandı. Son yıllarda Çin, Güney Kore, İsveç gibi ülkelerle de alım ve ortak geliştirme anlaşmaları imzalandığı gözlenmektedir.

The Military Balance 2020 raporuna göre, yaklaşık 4.500 personeli bulunan BAE Hava Kuvvetlerinin envanterinde 156 muharip, üç elektronik harp ve erken ihbar, üç tanker ve 24 nakliye uçağı bulunuyor. Ayrıca Müşterek Hava Komutanlığı adlı birimde, kara birlikleriyle müşterek harekâta

kullanılan taarruz uçak ve helikopterleri ile nakliye helikopterleri bulunuyor. BAE Hava Kuvvetlerinin muharip gücü, ABD yapımı 78 adet F-16E/F Desert Falcon savaş uçağı ile Fransız yapımı 66 adet Mirage 2000-9'dan oluşuyor. Mirage 2000-9'lardan yedi adedi taktik keşif görevli olarak istihbarat ve keşif sistemleri ile donatılmış şekildedir. F-16E/F, F-16 savaş uçağının BAE'nin gereksinimlerine

yönelik olarak geliştirilmiş bir modelidir. 2003-2006 yılları arasında teslim alınan F-16E/F'de, AESA teknolojili AN/APG-80 radarı, kızılötesi hedef tespit takip sistemi ve muadillerinden daha güçlü bir turbofan motor bulunuyor.

Fransa'dan 1980'lerin başlarında ve 1990'ların sonlarında iki paket hâlinde toplam 68 adet Mirage 2000 alan BAE, bu uçakların aviyonik sistemlerini modernize ettirerek Mirage 2000-9 seviyesine yükseltti.

BAE Mirage 2000'leri, PGM500 ve PGM2000 tipi hassas güdümlü bomba ile Black Shaheen adı verilen SCALP EG seyir füzesinin bir türevi ile donatılabilmekte. Bu uçakların Yemen ve Libya'da yoğun şekilde kullanıldığı biliniyor.

Hava kuvvetlerinin erken ihbar, elektronik istihbarat ve komuta kontrol kabiliyetlerinin modernizasyonu kapsamında BAE, 2010 yılında İsveçli Saab firmasına iki adet Erieye HEİK (havadan erken ihbar ve komuta kontrol) uçağı siparişi vermişti. Bu uçakların teslimatı 2011'de tamamlandı. 2015 Kasım ayında yine Saab'a iki adet, Erieye'nin yeni nesil modeli olan GlobalEye HEİK uçağı siparişi veren BAE, 2017 Şubat ayında ilave bir uçak daha sipariş etti. Bu anlaşmanın iki ilave uçağı içeren opsiyonu da bu yıl başında işletilerek toplam sipariş sayısı beşe yükseltilmiş oldu. GlobalEye gibi modern bir HEİK uçağına yönelik bu ilave sipariş, BAE Hava Kuvvetlerinin özellikle Libya ve Yemen gibi deniz aşırı coğrafyalardaki artan muharip hava hareketlerinin komuta kontrol ve istihbarat ihtiyaçlarını karşılamak gereksinimine işaret ediyor.

“

BAE Hava Kuvvetlerinin kuvvet aktarımı alanında yapmış olduğu diğer bir alım ise tanker uçaklarına yöneliktir. Avrupalı çok uluslu uçak üreticisi Airbus Military'ye 2008 yılında üç adet A330 Multi Role Tanker Transport (MRTT) tanker uçağı için 730 milyon euro tutarında bir sipariş verildi. Aynı firmayla 2017 yılında da beş adet C295W taktik nakliye uçağı alımı için de bir sözleşme imzalandı.

”

BAE'nin son dönem silah alım programlarında en dikkat çekici kalemlerden biri, stratejik güç aktarım kabiliyetine yapılan yatırımlardır. 2000'lere kadar hava ulaştırma kabiliyetinin belkemiğini, 1980'li yıllarda tedarik edilen 10 adet C-130H Hercules nakliye uçağı teşkil etmekteyken, ABD'li havacılık devi Boeing firmasına

2009 yılında dört, 2010 yılında iki olmak üzere toplam altı adet C-17 Globemaster III tipi ağır nakliye uçağı siparişi verildi. Yaklaşık 4.500 km menzil ve 77 tondan fazla yük taşıma kapasitesine sahip bu uçakların teslimatı 2012 yılında tamamlandı.

BAE Hava Kuvvetlerinin kuvvet aktarımı alanında yapmış olduğu diğer bir alım ise tanker uçaklarına yöneliktir. Avrupalı çokuluslu uçak üreticisi Airbus Military'ye 2008 yılında üç adet A330 Multi Role Tanker Transport (MRTT) tanker uçağı için 730 milyon euro tutarında bir sipariş verildi. Aynı firmayla 2017 yılında da beş adet C295W taktik nakliye uçağı alımı için de bir sözleşme imzalandı.

BAE, silahlı kuvvetleri ve istihbarat faaliyetleri ile bir süredir Ortadoğu'da geniş bir coğrafyada varlık göstermektedir. 2015 yılından bu yana Suudi Arabistan öncülüğünde Yemen'de yürütülen harekât bir sonuca ulaşabilmiş değil. Ancak bu harekât vesilesiyle BAE ordusunun ve özellikle hava kuvvetlerinin Arap Yarımadası'nın güneybatısındaki varlık ve faaliyeti büyük ölçüde arttı. Öte yandan Libya İç Savaşı'nda Hafter güçlerine yoğun destek veren BAE, Mısır'ın kuzeybatı ucundaki Siri Barani ile Libya'nın kuzeydoğusundaki el-Hadim hava üslerine Mirage 2000-9 savaş uçaklarına ilaveten AT-802 turboprop motorlu taarruz uçakları ve Çin yapımı Wing Loong SİHA'lar konuşlandırdı. Açık kaynaklara yansıyan uydu fotoğrafları ve analizlere göre BAE, el-Hadim Hava Üssü'nü, Rafale dâhil çeşitli savaş uçaklarına destek verebilecek alt yapılar ile genişletmiş bulunuyor.

BAE'NİN F-35 ALIMI

BAE'nin F-35 ve Reaper alımının, İsrail ile ilişkilerin normalleşmesini içeren ve 13 Ağustos 2020 tarihinde imzalanan İbrahim /Abraham Anlaşması'nın gizli hükümlerinden olduğuna dair iddialar mevcuttu. İsrail'in bu alıma, bölgedeki askerî üstünlüğüne zarar vereceği endişesiyle karşı çıktığı söylene de resmî makamların üst perdeden itiraz seslendirmemiş olmaları, gizli madde iddialarını kuvvetlendirmekteydi.

BAE'nin F-35 uçağına uzun süredir ilgi göstermekte olduğu bilinmekteydi. Bu ülkenin askerî yetkilileri çeşitli kereler bu yönde niyetlerini beyan etmişlerdi. Ancak konuyu son dönemde gündeme getiren gelişme, 2018 yılında yaşandı. 2018 yılı Temmuz ayında İsrail

basımında yer alan bazı haberlerde, BAE'den bir askerî heyetin İsrail Hava Kuvvetlerinin F-35 savaş uçağı ile gerçekleştirdiği uçuşları ve deneyimlerini incelemek için Nevatim Hava Üssü'ne bir ziyaret gerçekleştirdiği, ziyarette ABD'li askerî yetkililerin de hazır bulunduğu iddia edildi. Habere İsrail ordusu tarafından yalanlama gelmiş olmakla birlikte diğer tarafların açık ve net bir inkâr pozisyonu almamış olması dikkat çekmişti.

F-35 gibi son derece gelişmiş sensör sistemlerine ve elektronik harp kabiliyetine sahip, radarda düşük görünürlük ve uzun menzilden hava ve kara hedeflerine hassas taarruz gerçekleştirebilme kabiliyetine sahip bir uçaktan 50 adet sahip olması, BAE ordusu için büyük bir kabiliyet sıçraması anla-

mına geliyor. Reaper SİHA ile değerlendirildiğinde F-35 alımının BAE açısından üç açıdan önem taşıdığı söylenebilir: Birincisi, İran'a karşı ciddi bir askerî kabiliyet elde edilmiş olacaktır. İkinci olarak, her iki platform da Ortadoğu ve Doğu Akdeniz coğrafyasında BAE'nin askerî ve istihbari faaliyetlerinde ana unsurlar olacaktır. Üçüncü olarak da F-35 gibi ileri teknoloji içeren sofistike bir platforma erişmesine izin verilen, böyle bir uçakla ordusunu modernize eden BAE, Körfez ülkeleri içindeki rekabette psikolojik üstünlük ele geçirmiş olacaktır.

Öte yandan ABD'nin yeni yönetiminin F-35 alım sürecini askıya alması şimdilik BAE'nin bu amaçlarına ciddi bir engel oluşturmaktadır.

“
BAE, son yıllarda yalnızca Körfez ya da Arap Yarımadası'yla sınırlı olmayan, askerî ve istihbari boyutu ön planda olan bir dış politika izlemektedir. Bu kapsamda, Libya'da yoğun askerî varlık gösteren BAE aynı zamanda Yunanistan'la da askerî ilişkilerini süratle geliştiriyor.

”
Gerek BAE gerekse Suudi Arabistan, özellikle İran'a karşı son yıllarda geniş çaplı bir silahlanma faaliyeti yürütüyorlar. Bu kapsamda özellikle ABD'den onlarca milyar dolar tutarında savaş uçağı, hava savunma sistemi, taarruz helikopteri ve hassas güdümlü silah sis-

temleri alınıyor. Bu modernizasyon sürecinin bir sonucu olarak da her iki ülke nicelik bakımından Arap Yarımadası'nın en güçlü hava kuvvetlerine sahip oldular. Her ne kadar envanterlerindeki araç gereç ve silahlar en ileri teknolojiye sahip olsa da özellikle eğitim, doktrin ve harekât bağlamında ciddi zafiyetlerin bulunduğu, Yemen harekâtında açığa çıktı.

Bununla birlikte BAE, son yıllarda yalnızca Körfez ya da Arap Yarımadası'yla sınırlı olmayan, askerî ve istihbari boyutu ön planda olan bir dış politika izlemektedir. Bu kapsamda, Libya'da yoğun askerî varlık gösteren BAE aynı zamanda Yunanistan'la da askerî ilişkilerini süratle geliştiriyor. BAE-Yunanistan askerî iş birliğinin en önemli dönüm noktalarından birini, 2019 yılında düzenlenen Iniohos Tatbikatı teşkil etmişti. Sonuç olarak BAE'nin son dönemde yapmış olduğu alımlardan özellikle ileri teknolojileri haiz GlobalEye HEİK uçakları ile ABD'ye siparişi verilen MQ-9B Reaper SİHA ve en nihayetinde F-35 alımlarını, bölgesel etki alanı ve menzilini geliştirme gayreti ile bölgesel müttefikleriyle müşterek harekât icra etme niyetine bağlamak mümkündür. Her ne kadar Biden döneminde F-35'lerin alımına ilişkin BAE bazı problemler ile karşılaşılıyor olsa da hava savunması ve bölgesel yayılımı için stratejik olarak değerlendirdiği bu teknolojiyenin vazgeçmesi ihtimal dışıdır. Bu iddialı modernizasyon hamlesi, BAE-Türkiye arasındaki farklılaşan bölgesel tercihler dikkate alındığında Türkiye'ye ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yeni bir meydan okuma olarak nitelendirilebilir. ■

RÖPORTAJ

Refik Abdüsselam:

“ARAP DEVRİMLERİ’NİN BAŞARISI DEĞİŞİMİ HEDEFLEYEN KİTLELERİN BİRLİKTE HAREKET EDEBİLMESİNE BAĞLI”

Kimdir?

Refik Abdüsselam:

Eski Tunus Dışişleri Bakanı. Yüksek lisansını 6. Muhammed Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde felsefe alanında yapmış, doktorasını Westminster Üniversitesinde tamamlamıştır. Aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalıştı ve Al Jazeera Araştırmalar Merkezi Araştırmalar Bölümü Başkanlığını yürüttü. Çeşitli Arap gazete ve dergilerinde yazıları yayımlanmıştır. "Din, Laiklik ve Demokrasi" ve "Sert ve Esnek Güç Arasında ABD" isimleri kitaplarının yanı sıra Arapça ve İngilizce onlarca araştırması ve makalesi bulunmaktadır. Halihazırda Center for Strategic & Diplomatic Studies’in başkanlığını yürütmektedir.

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

Fransızcadan Çeviri:
Burç Eruygur, Araştırma Asistanı

2011 devriminden pek çok şey öğrenilmiştir. Bunlardan en önemlisi, bölgede yaşanan demokratikleşme taleplerinin harici güçlerin müdahaleleri ve engelleme girişimleri nedeniyle girift bir meseleye dönüştüğünün anlaşılmasıdır.

ORSAM- Tunus'ta Bin Ali rejimini sarsan ve Arap Ayaklanmaları'nı başlatan gösterilerin benzerleri şu anda tekrar görülmektedir. Bu bağlamda Başbakan Hişam el-Meşişi ve Cumhurbaşkanı Kays Said'in elindeki seçenekler nelerdir?

Refik Abdüsselam- Öncelikle konunun abartıldığı kanaatindeyim. Şu anda Tunus'un tanıklık ettiği gösteriler her yıl aralık ve ocak aylarında gerçekleşen mutad gösterilerden farklı değil. Nitekim Habib Burgiba döneminde bu siyasi gösteriler bir gelenek hâline gelmiş ve bugüne kadar devam etmiştir.

Ancak bu sene koronavirüs salgını ile siyasi ve ekonomik krizin daha çok hissedilir hâle gelmesi, yaşları özellikle 14-18 arasında olan ve başkent fakir mahallelerinde yaşayan gençlerin hareketlenmesine sebep oldu. Yine başkent dışında kalan birkaç şehirde de aynı yaş grubundaki gençlerin aşırı davranışlar sergiledikleri görüldü.

Gençleri bu davranışlara iten sebepler anlaşılabilir olsa da gösterilen yağmaya varması ile emniyet güçleri halkın desteğini de alarak profesyonel bir müdahale gerçekleştirdi ve operasyon sırasında göstericilerin hakları da korundu. Böylece bizim baştan tahmin ettiğimiz şekilde gösteriler çok kısa

süre içerisinde son buldu. Zira gösteriler bazı sol gruplar dışında destek görmemişti. Destek sağlayan sol grupların da devrimin ilk günlerinden itibaren “rejim düşene kadar çatışacağız” sloganını benimseyen gruplar olduğunu gördük.

ORSAM- Aralık 2010'daki Yasemin Devrimi'nden Çıkarılan Dersler Nelerdir?

Refik Abdüsselam- 2011 devriminden pek çok şey öğrenilmiştir. Bunlardan en önemlisi, bölgede yaşanan demokratikleşme taleplerinin harici güçlerin müdahaleleri ve engelleme girişimleri nedeniyle girift bir meseleye dönüştüğünün anlaşılmasıdır. Bu bağlamda bölgedeki olayların birbiriyle olan bağlantısı anlaşılmalı ve tek bir ülkeyi merkeze alarak değerlendirme yapmanın yanlış olacağı ortaya çıkmıştır.

İkinci olarak, siyasi kaos ve çatışmayı destekleyen güçler karşısında değişimi savunan geniş katımlı bir grubun oluşturulmasının önemi anlaşılmalıdır. Üçüncü olarak, siyaset ve ekonomi arasındaki keskin denge bir kez daha tecrübe edilmiş ve hiçbir devrimin halkın yaşam koşulları geliştirilmeden neticeye ulaşamayacağı anlaşılmalıdır. Tunus Devrimi şu ana kadar amacının yarısına ulaşmıştır ki bu demokratik bir yönetim sisteminin oluşturulmasıdır. Devrimin diğer yarısının tamamlanması ise halkın refaha kavuşması ile olacaktır.

ORSAM- Tunus, Arap demokrasileri için nadir sayılabilecek bir şekilde seçilmiş üç cumhurbaşkanına şahitlik etti. Son olarak 2019 sonbaharında Kays Said'in

bu makama seçilmesi sonrasında neler yaşandı ve bu bağlamda Meclis Başkanı Raşid Gannuşi ile Said'in ilişkisini nasıl değerlendirirsiniz?

Refik Abdüsselam- Kays Said'in devrim yanlısı gruplardan almış olduğu destek ile ilk turda rakiplerine az bir fark atarak öne çıktığını ancak ikinci turda daha geniş kitlelerden destek aldığını görüyoruz. Geniş kitlelere ulaşmasında da en önemli rolü partiler oynamıştır ki bu partiler içinde de etkili olan Nahda Hareketi'dir.

Ancak sonrasında Said, siyasi istikrar için pek de müspet olmayan ve siyasi tavrını ortaya koyan söylemlerde bulunarak kamuoyunu karıştırmaya başladı. Bunlara örnek olarak Kartaca Sarayı'na yerleştikten sonra siyasi partilere karşı takınmış olduğu olumsuz tavır ve bazı gençlik gruplarıyla olan yakın ilişkisi gösterilebilir. Yine Anayasa Mahkemesi'nin mevcut olmamasını istismar etmiş ve anayasayı kendi iradesi uyarınca yorumlamıştır. Bunun en tehlikeli örneği olarak da birkaç kere parlamentoyu feshedebileceğini ima etmiştir. Bununla birlikte devlet kurumları arasında tam bir uyum olması gerektiğini düşündüğümüz için cumhurbaşkanının anayasa ve devrim ilkelerini gözetip gözetmediğini dikkatle takip ediyoruz.

Said ve Gannuşi arasındaki ilişkiyi ele aldığımızda ise iletişimin sürdürdüğünü ancak iş birliğinin sağlanmadığını görüyoruz.

ORSAM- Kays Said yönetimi İtalya'daki koalisyon yönetimlerinin oluşturduğu krize benzer bir

kriz ortamından ülkesi Tunus'u çıkarması için ne yapması gerekmektedir?

Refik Abdüsselam- Said'den beklenen kendisinin dış politika ve savunma konularını denetlemesi, bunun haricinde kalan konularda ise hükümetin çalışmasına ve politikalarına saygı göstermesidir. Tunuslular haddizatında merkezî bir başkanlık sistemine karşı ayaklandılar ve çoğulculuğu merkeze alan siyasi bir sistem inşa ettiler. Bu noktada Tunus ve Türkiye'nin sahip oldukları siyasi sistemlerin karşılaştırılmasının doğru olmadığını düşünüyorum.

Tunus'un sorunu siyasi sistemden değil, yönetime geçecek olanların net bir çoğunluk elde etmesini engelleyen seçim yasasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Tunus'taki farklı siyasi gruplar arasında da bu seçim yasasının değiştirilmesi konusunda fikir birliği oluşmuştur. Bu değişiklikte birlikte yürütme yetkisini kullanacak olan yapının net bir çoğunluk elde etmesinin önü açılacaktır.

ORSAM- Tunus'un devrim gerçekleştirilmeye çalışan diğer ülkelerden farklı bir başarıya imza atmasının sırrı nedir? Bu bağlamda ordunun rolünü nasıl değerlendirirsiniz?

Refik Abdüsselam- Tunus tecrübesinin başarılı olmasının sebeplerinden en önemlileri toplumun homojen bir yapı arz etmesi ve dinî-etnik çatışmalardan uzak olmasıdır. Buna ek olarak, Tunus ordusunun sadece ülke sınırlarını korumakla ilgilenmesi ve siyasi konulara dâhil olmaması önemli

bir rol oynamıştır. Yine Nahda Hareketi'nin benimsemiş olduğu anlayış sonucunda mutedil İslamcılar ve laikler arasında bir uzlaşma sağlanması, Tunus'ta demokratik bir sistemin kurulmasında etkili olmuştur.

ORSAM- Tunus-Cezayir sınırında yaşanan son gelişmeler iki ülkenin ulusal güvenliğine doğrudan tehdit oluşturma tehlikesi gösterdi. Bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Refik Abdüsselam- Ülkeler için her zaman güvenlik tehditleri vardır ve bu tehditler ülke sınırlarıyla kısıtlı değildir. Komşu Cezayir ile atılması gereken adım iki ülke için de faydalı olacak olan siyasi, iktisadi ve güvenlik alanındaki iş birliklerinin artırılması ile riskli alanların azaltılmasıdır.

ORSAM- Fas'ın İsrail ile normalleşmesini mağrip ülkeleri ara-

sındaki ilişkinin geleceği bağlamında nasıl okuyorsunuz?

“

Yine mağrip ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyonu dondurmanın İsrail'e ait bir plan olduğunu biliyoruz. Yine üzülmeye tecrübe ettik ki bölgede anarşiden faydalanmak isteyen bazı Arap ülkeleri Cezayir ve Fas çatışmasında ara buluculuk rolü üstlenmek yerine çatışmayı beslemeyi tercih ettiler. Bunu yapmalarının arka planındaki motivasyon ise bölgede kendilerine kalıcı rol bulabilme isteğiydi.

Refik Abdüsselam- Fas'ın böyle üzücü bir adım atmış olması bölgede tansiyonu yükseltmiştir. Zira

Fas'ın İsrail'le normalleşmesi İsrail'in bölge ülkelerinin işlerine daha çok karışacağı anlamına gelmektedir. Yine mağrip ülkeleri arasındaki ekonomik entegrasyonu dondurmanın İsrail'e ait bir plan olduğunu biliyoruz. Yine üzülmeye tecrübe ettik ki bölgede anarşiden faydalanmak isteyen bazı Arap ülkeleri Cezayir ve Fas çatışmasında ara buluculuk rolü üstlenmek yerine çatışmayı beslemeyi tercih ettiler. Bunu yapmalarının arka planındaki motivasyon ise bölgede kendilerine kalıcı rol bulabilme isteğiydi.

ORSAM- Mağrip ülkeleri, ABD Başkanı Joe Biden'dan neler beklemektedir? Demokratların liderliğindeki yeni yönetim bölgesinde nasıl bir politika takip edebilir?

Refik Abdüsselam- Yeni yönetimin Arap ülkelerini ve İslam ül-

kelerini ilgilendiren meselelerde daha dengeli bir siyaset izleyeceğini umuyoruz. Benim şahsi beklentim ise Biden yönetiminin Trump yönetimi süresince gördüğümüz insan haklarını ve özgürlükleri ayaklar altına alan Arap diktatörlerine verilen desteğin devam etmemesidir. Yine bölgenin önemi meselelerinden birisi olan Libya için Biden yönetiminin daha olumlu bir politika takip edeceğini ve Halife Hafter'in saldırısının başarısız olması sonrasında siyasi bir çözüm için baskı yapacağını öngörüyoruz.

ORSAM- Mağrip bölgesi Libya'da ortaya çıkan siyasi ve güvenlik zaafından etkilenme ihtimali taşımaktadır. Libya'da istikrarın sağlanması ihtimali ağırlık kazanırken siz bu gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Libya krizi sadece Libya ile sınırlanabilir. Yaşanan çatışmalar tüm bölge ve özellikle de komşu ülkeler için maliyetli olmuştur. Ancak bu hususta herkesin askerî seçeneğin bir çözüm sunmama çağını anlaması olumlu bir kazanım olarak kabul edilebilir. Siyasi çözüm seçeneğinin öne çıktığı bu noktada, Libya'nın bütün -

güne ve egemenliğine saygı duyan, sivil devlet yapısını güçlendirecek olan isimlerin yönetim için seçilmesi elzemdir.

ORSAM- Türkiye'nin Mağrip bölgesinde aktif bir siyaset yürütmesini nasıl yorumluyorsunuz? Türkiye'nin bölgedeki varlığı Fransa için jeo-stratejik kaygılara yol açmakta mıdır?

Libya'da dengenin oluşturulmasında Türkiye olumlu bir rol oynamıştır. Bu durumlara ek olarak ekonomik açıdan ilişkileri ele aldığımızda da hemen hemen her ülke ile ilişkilerin ivme kazandığı görülmektedir. Yine bölge halklarının Türkiye'ye karşı tarihi bir muhabbeti ve yakınlığı bulunmaktadır. Türkiye'nin son 20 yılda elde etmiş olduğu kazanımlar da hayranlıkla takip edilmektedir.

Refik Abdüsselam- Türkiye mağrip ülkeleri ile olan bağımızı karşılıklı çıkarları gözüne alarak yeniden inşa etmektedir. Yine Hafter'in Trablus'a düzenlemiş olduğu saldırının geri püskürtülmesinde ve Libya'da dengenin oluşturulmasında Türkiye olumlu bir rol o y-

namıştır. Bu durumlara ek olarak ekonomik açıdan ilişkileri ele aldığımızda da hemen hemen her ülke ile ilişkilerin ivme kazandığı görülmektedir. Yine bölge halklarının Türkiye'ye karşı tarihi bir muhabbeti ve yakınlığı bulunmaktadır. Türkiye'nin son 20 yılda elde etmiş olduğu kazanımlar da hayranlıkla takip edilmektedir.

ORSAM- Bölgede barışçıl bir değişim sürecinin başlaması için fikri akımların, siyasi partilerin, elitlerin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz ve bu bağlamda Türkiye örneğini nasıl okuyorsunuz?

Refik Abdüsselam-Türkiye örneği hem ülke içerisinde hem de uluslararası alanda önemli bir yankı uyandırmıştır. Türkiye bölgede önemli bir güç unsuru hâline gelmiş ve Ankara'nın tutumu bölge dinamikleri açısından belirleyici konuma gelmiştir. Bu bağlamda Arap ve İslam ülkeleri Türkiye'nin deneyimini büyük bir hayranlıkla takip etmektedir.

Barışçıl bir değişim süreci için mücadeleden edinen gruplara gelince Mısır'da 2013 yılında yaşanan darbenin acı sonuçlarına rağmen mücadelenin kararlılıkla sürdüğü görülmektedir. Siyasi özgürlük ve katılımın olduğu ülkelerde ise bu gruplar siyasette aktif rol almaktadır. Nasıl otoriter rejimler kendi güçlerini sağlamlaştırmak adına bölgede yaşanan gelişmelerden ders alıyorsa demokrasinin bölgede güçlenmesini isteyenler de önceki tecrübelerden yararlanmalı, yol haritalarını bu bağlamda geliştirerek yollarına devam etmelidirler. ■

GERÇEĞİ YALANDAN ÖĞRENMEK: MEDYADAN MEYDAN'A YENİDEN ARAP AYAKLANMALARI

DOÇ. DR. SERTAÇ T. DEMİR

Öğr. Üyesi Gümüşhane Üniv.

“

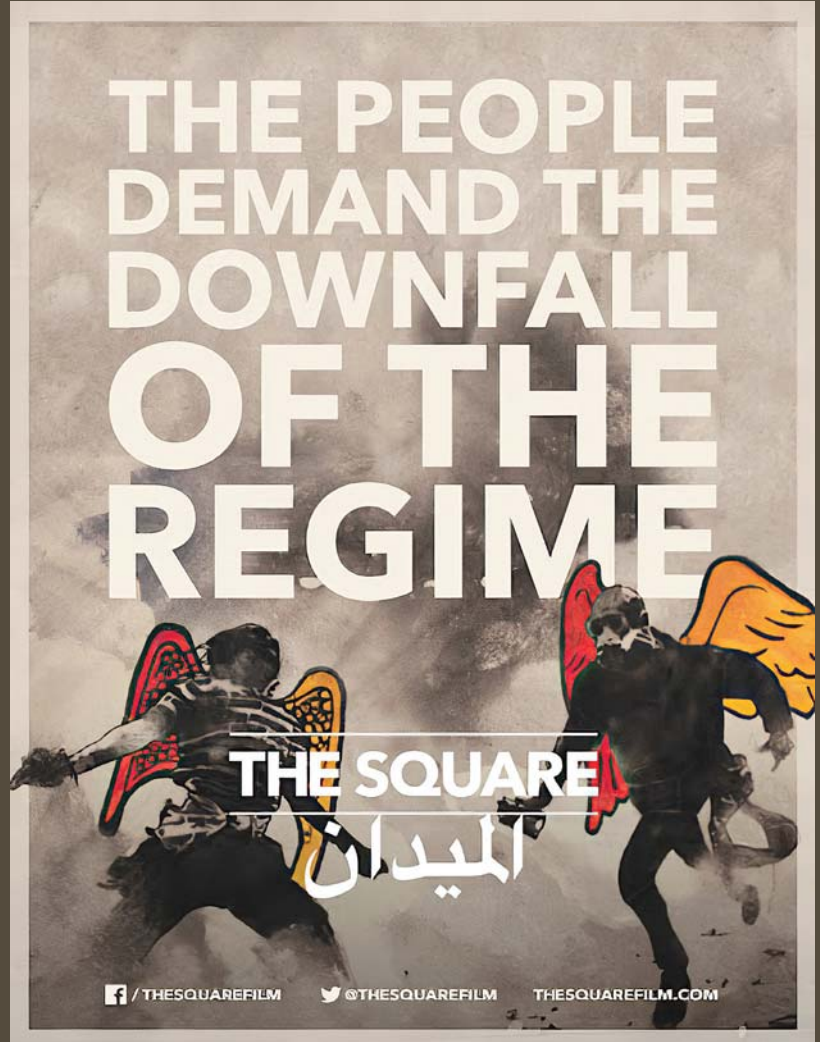
Arap Ayaklanmaları, tarihin bir büküm noktası olarak hatırlanacaktır. Elbette, her kırılmada olduğu gibi umut dolu ve salt bir “bahar” olamayacak kadar trajik hatıralarıyla birlikte. Anlaşılır talepleri, yürekli mücadeleleri, kanlı müdahaleleri ve sayısız soru işareti de cabası. Olanca aşikârlığına rağmen hakkında hâlâ birçok karşıt söylemin üretildiği bu kolektif başkaldırın sahnesinde gerçekte ne yaşandığını anlamak için bu yazıda medyadan meydan'a inilmektedir.

”

Meydanlardan medyaya, mekânda ve zamanda derin izler bırakmış bir sürecin adıdır Arap Ayaklanmaları. Gerçekte nasıl adlandırılması gerektiğine dair bile sayısız farklı görüş vardır. Aradan geçen on yıla

rağmen ve muhtemelen nice on yıllar boyunca Arap Ayaklanmaları, tarihin bir büküm noktası olarak hatırlanacaktır. Elbette, her kırıl-

mada olduğu gibi umut dolu ve salt bir “bahar” olamayacak kadar trajik hatıralarıyla birlikte. Anlaşılır talepleri, yürekli mücadeleleri,

kanlı müdahaleleri ve sayısız soru işareti de cabası. Olanca aşıkârlığına rağmen hakkında hâlâ birçok karşı söylemin üretildiği bu kolektif başkaldırı sahnesinde gerçekte ne yaşadığını anlamak için bu yazıda medyadan meydan'a inilmektedir. Bu amaçla doğrulara ulaşmak için biraz da yalanların izi sürülmekte ve yönetmenliğini Jehane Noujaim'in yaptığı 2013 yapımı Meydan (Al Midan; The Square) adlı belgesel incelenmektedir. Yazıda gösterildiği üzere eleştirisinin hedefini sık sık karıştıran Meydan belgeselini -bu yazıdaki gibi- analize değer kılan şey nedir peki?

“

Her film ışıkla başlar; bu belgesel ise karanlıkla başlıyor. İlk sahnede kesilen elektrikler, Mısır'da işlerin yolunda gitmediğini anlatır. Derken mum yakılır. Bu mum imgesi, herkesin üzerine çöken karanlığın içinden beliren “direniş”i sembolize edecektir.

”

Hiç şüphesiz, yaklaşık üç yıllık çatışma ve değişim süreçlerinin her bir adımını bizatihi “meydanın içinden” takip etmesidir. Sahicilik tavrını oluşturan bu özelliği, filmin en güçlü tarafıdır. Ne var ki bu sahiciliğin içine sızmış açık bir taraftarlık da söz konusudur. Mısırlı bir Amerikan vatandaşı olan yönetmen, kendisine bu filmi neden çektiği sorulduğunda, “Tahrir Meydanı'na on dakika mesafede büyüdüm” der ve ekler: “Meydanda bulunmak, kendi ellerimizle ülkemizin değişimine bir katkı sunduğumuzu hissetmek istiyorduk

ve açıkçası üstüne bir de film yapmak harika bir süreçti.” Meseleyi farklı anlatıcılar üzerinden işleyen film, sosyal medya ve mobil iletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlardan da azami ölçüde istifade etmiştir. Nitekim Arap Ayaklanmaları sürecinde, tıpkı bugünkü Amerikan seçimlerinde olduğu gibi sosyal medyanın aldığı roller üzerine sayısız akademik çalışma yapılması tesadüf değildir.

MÜBAREK'İN İSTİFASINA KADAR

Her film ışıkla başlar; bu belgesel ise karanlıkla başlıyor. İlk sahnede kesilen elektrikler, Mısır'da işlerin yolunda gitmediğini anlatır. Derken mum yakılır. Bu mum imgesi, herkesin üzerine çöken karanlığın içinden beliren “direniş”i sembolize edecektir. Mumun etrafındaki gençler, “keşke tek derdimiz elektrik olsa” derler gülerken. Bu birkaç saniyelik görüntü, filmin geri kalanında yaşanacaklara dönük bir mesajdır. Film, ilk anlatıcımız Ahmed'in durum tespitiyle devam eder: “Mısır, itibarını kaybetmiş bir ülkedydi. Her yerde adaletsizlikler vardı. Devrimden önce bir işten diğerine geçip duruyordum... Bu ülkede daha iyi bir gelecek için artık hiçbir umut kalmamış gibi görünüyordu. Adaletsiz bir rejim ve diktatörlük tarafından yerimize çivilenmiştik. Mübarek, bizi otuz yıl boyunca olağanüstü hâl kanunları altında yaşamaya zorlayan rejimin başıydı. Hayatım boyunca Mübarek'in zulmünün gölgesinde yaşadım. Konuşamıyorduk. Hiç kimse hakkını savunamıyordu. İnsanlara işkence ediyor, elektrik veriyor, öldüresiye dövüyorlardı. Kimse politikadan bahsetmeye ce-

saret edemiyordu. Politika sadece rejim için vardı.” Ahmed bunları söylerken gerçek işkence ve vahşet görüntüleri ekrana yansır.

Youtube'da paylaşılan bu görüntüler, yaklaşan “devrim”in -her devrim gibi- bir tercih olmaktan ziyade kaçınılmaz ve alternatifsiz bir zorunluluğa dönüştüğü fikrini oluşturur. Facebook'ta görüntülü paylaşım yapan bir kadın, kitleleri onurlu bir yaşam için Tahrir Meydanı'na çağırır. Medyadan meydan'a uzanan yolculuk böylece başlamış olur. Şöyle denir: “Hepimiz buraya bir sebep için geldik: Halkın özgürlüğü.” Bunun karşısında Hüsnü Mübarek, sokağa çıkanları diktatörlüğün kendine has (tuhaf) tehditkâr şefkatıyla uyarır! Ulusal kanaldan Tahrir Meydanı'nda toplanmış olan gençlere hitaben şunlar söyler: “Sizlere kalbimin derinliklerinden gelen duygularla sevgi dolu bir babanın oğulları ve kızlarına seslenişi gibi seslenmek istiyorum. Yeni Mısır neslinin sembolü olarak sizlerle gurur duyuyorum. Bir değişim istediğinizin ve kararlı olduğunuzun farkındayım. Ama Mısır çok kötü günlerden geçiyor. Bu olayların sonuçları beni endişelendiriyor. Sonunda değişim isteyen bu gençler, ortaya çıkacak sorunların ilk kurbanları olacaktır!”

Buna rağmen Meydan, direnişin kalbi olmayı sürdürür. O güne dek farklı olan kimlikler Tahrir'de ortak taleplerde bir araya gelir. Ve sonunda Mübarek görevden çekildiğini açıklar. Havai fişeklerin gölgesinde görevi -geçici olarak- asker devralır! Tahrir'dekilerin nihai talebi elbette bu değildir. Mısır'da ordu, yönetim boşluklarını hem

açan hem de dolduran -yani kendi meşruiyet gerekçelerini hem üreten hem de bundan istifade eden gücün gücü bir yapı olagelmıştır. Derken Tahrir, verilen sözlerin umuduyla boşaltılır. Bu, rejimin yalnızca bir kişiden -yani Mübarek'ten- ibaret olmadığının delilidir. Yeniden Tahrir'e -ya da bir direnişçinin dediği gibi- "Tahrir Devleti'ne" dönülür. Röportaj veren bir asker, bu "göstericileri" kahraman gibi görmeye çalışan aciz tipler olarak tanımlar. Filmin bir yerinde aynı asker, "devrimi biz yaptık" diyecektir.

ASKER'DEN MÜSLÜMAN KARDEŞLER'E DOĞRU

Ordu, Tahrir'i cebren boşaltır. Bununla ilgili CNN'de ya da BBC'de hiçbir haber yayımlanmaz. Bu nedenle ikinci anlatıcı Khalid Abdalla'nın organizasyonunda internet mecrasına yönelmek mecburiyete ve fırsata dönüşür. Meydan ile

(dijital) mecra arasındaki bağ böylece örülür. Bu süreçte Müslüman Kardeşler de görünürliğini artırır. Fakat bu yakınlaşma, Meydan'da rahatsızlığa neden olur. Yönetmen, bu noktada Müslüman Kardeşler'i kaosun nedeni ve istifadeci olan orduyla eş gösterir. Halkın tepkileri arttıkça askerın müdahaleleri de sertleşir. Üretilen her sertlik, yeni bir direniş motivasyonunu çağırır. Böylece sloganlar ve sirenler birbirlerini yeniden üretirler.

Ordu, gerçek kurşunlar kullanır. Uygulanan şiddet, sosyal medya üzerinden dış dünyayla buluşturulur. Belgeselde bu görüntüler sansürsüz gösterilir ki böylece Tahrir'de yaşananlar izleyicilerde iz bırakılsın. Yani çatışmanın sertliği, ekrana yumuşamadan yansır. Arada bir duvar resimleriyle pekiştirilen anlatı, belgesele santsal boyut kazandırır. Bu arada Mısır'da seçimler yapılır ve Mu-

hammed Mursi galip gelir. Bir yanda yine havai fişekler ve danslarla kutlama yapanlar, diğer yanda Müslüman Kardeşler'i hain olmakla itham eden kesim vardır. Yönetmen de ikinci tarafta durur. Röportaj verenler aracılığıyla Mursi, Mübarek'ten kötü olmakla hatta "Firavunluk"la itham edilir.

“
Filmin son bölümünde yönetmen, o ana kadarki eleştirilerini en uç noktaya taşır. Ona göre yapılan seçimlerin hiçbir değeri yoktur. Dahası "devrimci" yorumlamayla kendisi dışında neredeyse herkesi sapkın ve faşist olarak kodlar.

”
Şüphesiz bu, iktidardan zorla indirilecek ve haksızca yargılanıp katledilecek seçilmiş bir lider için hiç de adil ve insafı olmayan bir

Onu devirip yerine aynı ona benzeyen
birini getirmek istiyorlar.
So tell me Magdy,
what are we going to do now?

tanımlama olsa gerektir. Filmin son bölümünde yönetmen, o ana kadarki eleştirilerini en uç noktaya taşır. Ona göre yapılan seçimlerin hiçbir değeri yoktur. Dahası “devrimci” yorumlamayla kendisi dışında neredeyse herkesi sapkın ve faşist olarak kodlar. Öyle ki Ahmed filmin son deminde Mursi için “konuştukça kendi mezarını açıyor” demekten bile çekinmez. Bu ifade ve yönetmenin bu tavrı, Mursi’nin daha sonra başına gelecekleri haklılaştırmaya çalışır gibidir. Bu arada ekranlarda Abdülfettah el-Sisi görünür ve görevin “bir sonraki seçimlere kadar” Mursi’den alındığını söyler. O günden bugüne kadar bir türlü gerçekleşmeyen o seçimler! Devrim namına gelinen noktanın bu kısır döngüsüdür işte tam da Tahrir’de ve diğer Arap meydanlarında yaşananların bahar mı yoksa kış mı olduğu konusunda bizleri tereddüde düşüren.

SONUÇ: MURSI, MÜBAREK DEĞİLDİR; TAHRİR DE TAKSİM DEĞİLDİR

Bu yazıda ele alınan belgesel, görüldüğü gibi hakikatin aracısız ta-

nımı olamamıştır. Zaten böyle bir beklenti içinde olmak yani mutlak gerçekliği olanca çıplaklığıyla görmeyi bir filmde bulma beklentisi taşımak başlı başına sorunludur. Yine de filmler, Slavoj Žižek’in dediği gibi “yalan söylerken bile toplumsal yapımızın can evindeki yalanı söylerler.” Bu film de -haklı olarak- “tarafli” hatta açıkça taraftar olmakla eleştirilebilir. Öyle ki filmde Hüsnü Mübarek sonrası Müslüman Kardeşler’i de -Mursi nezdinde- “faşist diktatör” olmakla itham eden Batılı bir bakış söz konusudur. Nitekim belki de “özgürlük” ve “demokrasi” gibi Batı’nın politik pazar söylemlerine hizmet eden böylesi “oryantalist” veya “romantik” tavrın katkısıyla film, 86. Akademi Ödülleri’nde En İyi Belgesel ödülüne aday gösterilmiş ve birçok festivalden ödüller almıştır.

Meydan belgeseli Türkiye’de de gösterildiğinde özellikle hükümet karşıtları tarafından, Tahrir Meydanı’nda yaşananlarla Taksim Meydanı’ndaki şiddet eylemleri arasında bağlantı kurulmaya gayret edilmiştir. Oysa böylesi bir analogi,

siyasi okumadaki yüzeyselliğin ötesinde Arap devletleri tarihine dair gözle görülür bir cehaletin yansımından başka bir şey değildir. Tahrir’e toplanan insanlar kendilerine yakın atalarından miras kalan acı hatıraların gölgesinde ve hâlihazırda tecrübe ettikleri diktatörlüğe, yoksulluklara, yoksunluklara, eşitsizliklere ve haksızlıklara karşı kolektif bir duruş sergilerken Gezi’de seçimle iktidara gelmiş bir hükümetin karşısında mikro-iktidar alanlarını korumaya ve kurmaya çalışan bir kitle vardı. Bu yönüyle Gezi’yi Arap Ayaklanmaları’nın bir uzantısı gibi konumlandırmaya çalışmak, yalnızca Gezi’yi yersizce kutsamak değil; Arap Ayaklanmaları’nın ardındaki kadim saikleri fazlaca hafife almak anlamına gelecektir.

Yazının son sözlerini, filmin bittiği noktadan sonrasını yâd ederek bitirmek gerekir. 8 Temmuz 2013’te yaşanan Cumhuriyet Muhafızları Olayları, 27 Temmuz Manassa Olayları ve elbette 14 Ağustos Rabia Katliamı’nı yâd ederek yani. Bu katliamlarda sembolleşen 17 yaşındaki Esma’yı görmezden gelerek anlatılacak bir Mısır hikâyesinin eksik kalacağı açıktır nitekim. Ne var ki Batılı bir göz için Esma, muhtemelen iyi hatırlanmayacak düşkün ve düşük bir diktatörün peşinden giderken heba olmuş tekil ve basit bir hayattır yalnızca. Fakat Mübarek, Mursi ve Sisi’yi aynı parantez içinde gören bir filmin Esma’yı göstermekten çekinmesi, kendi çizgisinde anlaşılırsa da filmin iddia ettiği eşitlikçi duruşa ters ve açıkça utanç vericidir. Yine de toplumların hafızalarında gösterilenlerden çok gizli tutulanların kaldığı unutulmamalıdır. ■

ETKİNLİKLER

Ocak 2021

ÇEVİRİM İÇİ **PANEL**

2020'DE SURİYE KRİZİ VE 2021'DEN BEKLENTİLER

Moderatör
Samir Alabdullah
Levant Çalışmaları Uzmanı, ORSAM

Panelistler
Ömer Şeyh İbrahim
Suriyeli Gazeteci
Kerim Shaar
Middle East Institute Araştırmacısı
Abdul Jabbar Akidi
Suriyeli Albay (E.), Askeri Analist

10
OCAK
Pazar
2021 | SAAT: 20.00

Panel dili Arapça olacaktır. İngilizce simültane çeviri yapılacaktır.

ORSAM, Youtube kanalından canlı yayınlanacaktır.

www.orsam.org.tr | info@orsam.org.tr | [orsamorgtr](https://www.facebook.com/orsamorgtr)

Tarih: 10 Ocak 2021

Moderatör:

Samir Alabdullah
ORSAM Levant Çalışmaları Uzmanı

Konuşmacılar:

Ömer Şeyh İbrahim
Suriyeli Gazeteci
Kerim Shaar
Middle East Institute Araştırmacısı
Abdul Jabbar Akidi
Suriyeli Albay (E.), Askeri Analist

ETKİNLİKLER / Ocak 2021

ORTADOĞU SEMİNERLERİ Güz 2020

Tarih: 14 Kasım 2020-16 Ocak 2021

ORTADOĞU
SEMİNERLERİ / GÜZ 2020

Son Başvuru Tarihi
08 Kasım 2020

Program Dönemi:
14 Kasım 2020
16 Ocak 2021

Platform:
zoom
Video Conferencing

Webinar katılım linki programa kabul edilene e-posta ile program öncesinde gönderilecektir.

www.orsam.org.tr

MIDDLE EAST
WEBINAR SERIES

Application Deadline
08 November 2020

Program Period:
14 November 2020
16 January 2021

Platform:
zoom
Video Conferencing

Webinar links will be sent via e-mail to the accepted candidates before the program.

www.orsam.org.tr

MIDDLE EAST WEBINAR SERIES

Tarih: 14 Kasım 2020 – 16 Ocak 2021

LİDERLİK VE KİŞİSEL GELİŞİM

Tarih: 25 Aralık 2020 – 23 Ocak 2021

IRAK TÜRKMENLERİ
KİŞİSEL GELİŞİM VE LİDERLİK OKULU

Son Başvuru Tarihi
18 Aralık 2020

Program Dönemi:
25 Aralık 2020
23 Ocak 2021

Platform:
zoom
Video Conferencing

Webinar katılım linki programa kabul edilene e-posta ile program öncesinde gönderilecektir.

www.orsam.org.tr

ORTADOğU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/İlçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 165 TL (KDV dahil)

- Dergimiz ayda bir olmak üzere yılda toplam 12 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOğU ARAşTIRMALARI DERNEğİ İKTİSADİ İşLETMESİ
řubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk. No: 3 Çankaya / Ankara

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmalarını okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr orsamorgtr

ORTI DOĞU YAYINLARI

